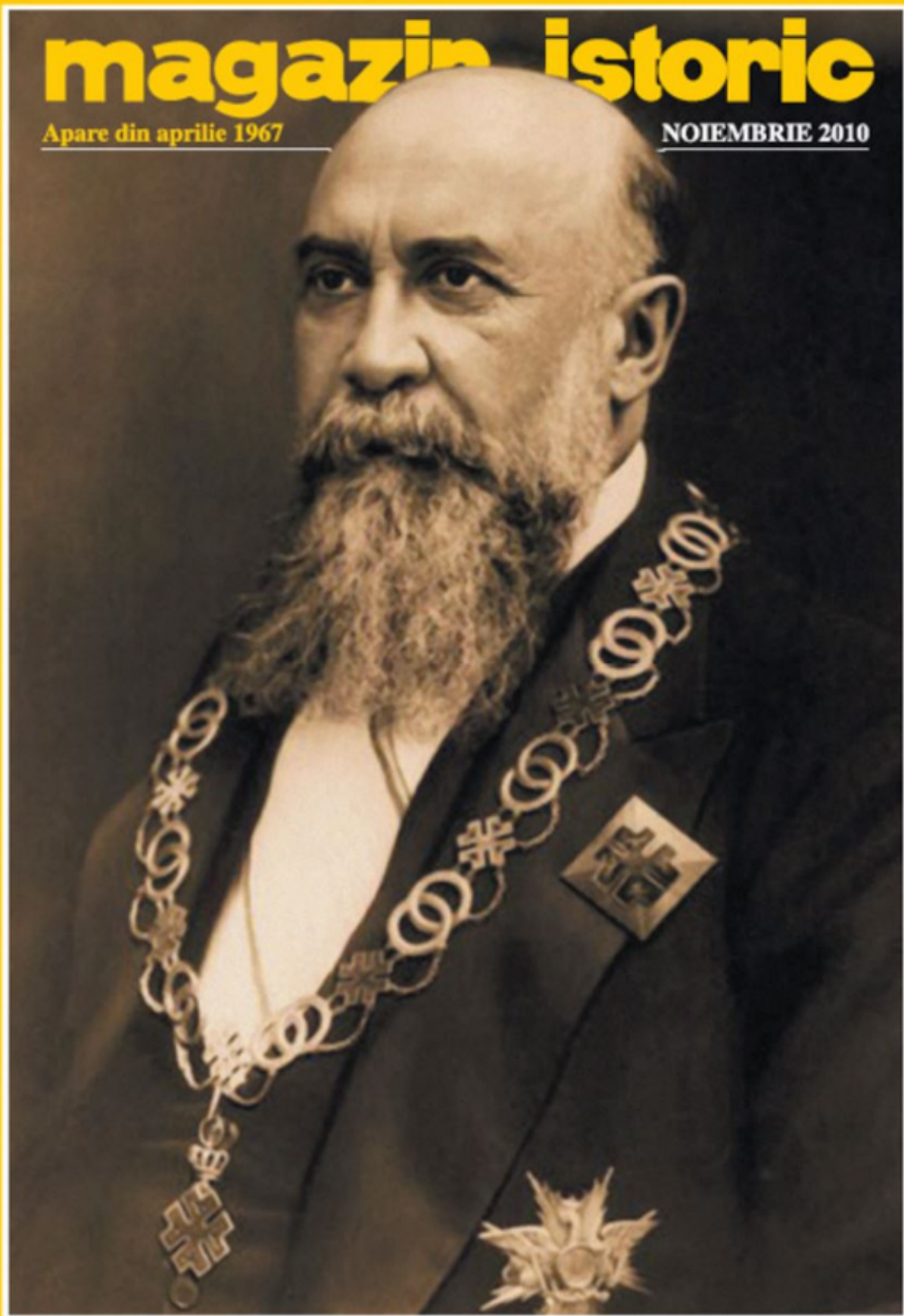
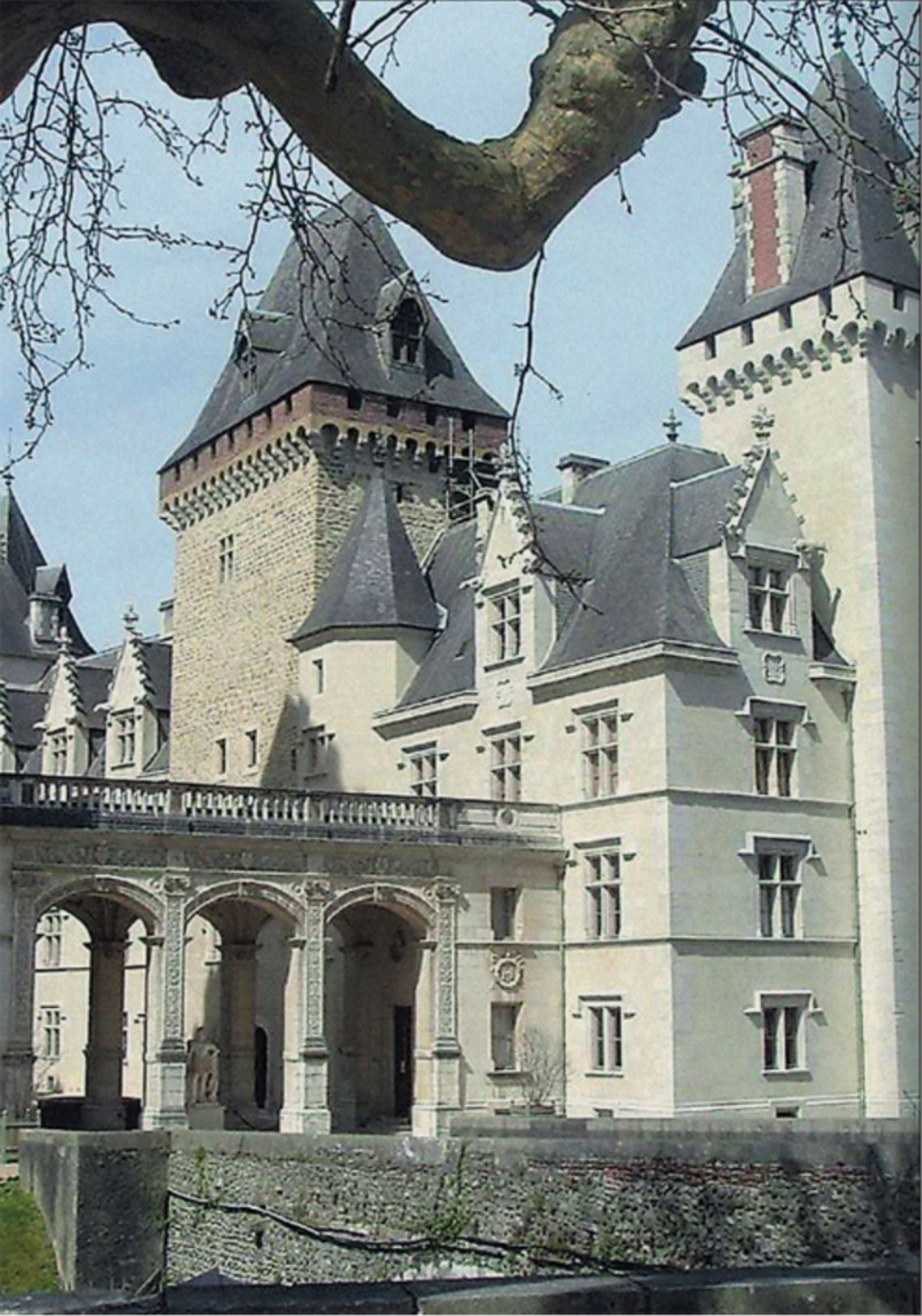

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2010

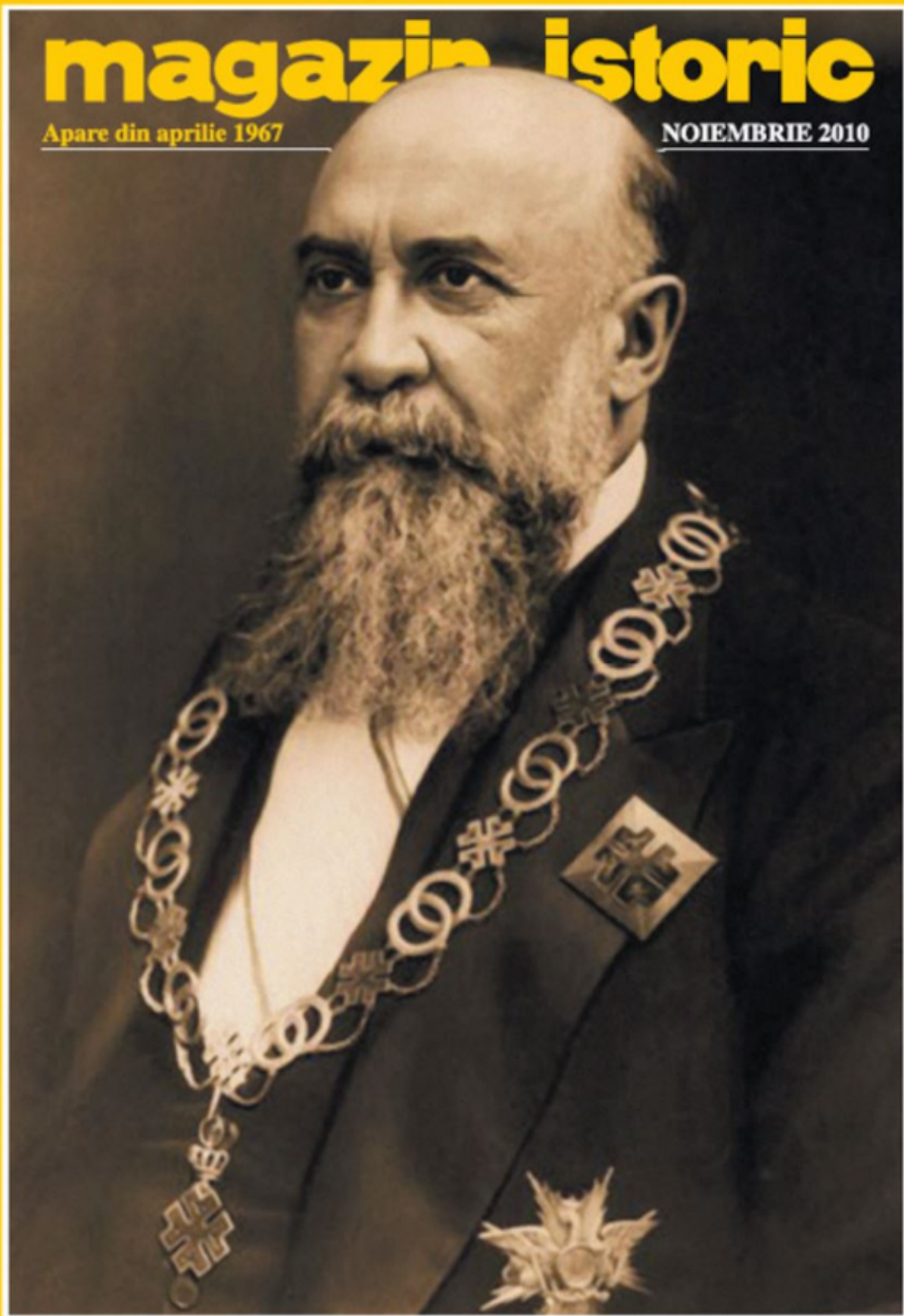

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

NOIEMBRIE 2010

SUMAR

noiembrie

2010

AU FOST TĂIND
UN BRAD
BĂTRÂN...

4 O țară în gazete,
alta în realitate

N. IORGA

5 În oglinda
contemporanilor

I. BULEI

10 Preotul profesor
la Vălenii de Munte
Gheorghe Cotenescu

R. PETRESCU

13 Istorici în conclav
Al XXI-lea Congres
 Internațional de Științe
Istorice, Amsterdam

I.-A. POP

16 Cri, cri, cri,
toamnă gri...

În vechiul București

L. ZAMANI

20 România și Cuba
se redescoperă

1960. Reluarea
relațiilor diplomatice

D. PREDA

EVENIMENT

23 Opera savantului
înduhovnicit continuă

Mărturii românești
peste hotare,
vol. I, serie nouă

I. FEODOROV

31 Despre iunie 1940,
cu onestitate
și responsabilitate

Expoziția de la Arhivele
Naționale ale României

R. STANCU

39 Voievod
sau vampir?

Vlad Țepeș

la Muzeul Național de Artă

M. CONȚU

55 Așa cum am fost
20 ani de tranziție, analizați
de guvernatorul B.N.R.,
acad. Mugur Isărescu

D. MATEI

24 Alegeri falsificate
cu ștampila Poștei

C. SCĂICEANU

EXCLUSIVITATE

26 Nașterea
și desființarea
Liceului francez
din București

Georges Dementhon,
întâiul său director

A. DEMENTHON

57 Când elitele
fac diferența

Baltici și moldoveni
în Comisia
Molotov-Ribbentrop

K. SATO

magazin istoric

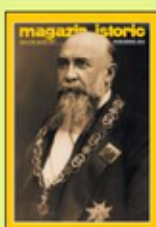
Anul XLIV – serie nouă – nr. 11(524)

noiembrie 2010

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 „Întoarcerea la Iorga este pentru istoric precum o întoarcere la izvoare“, consideră dr. Ion Bulei. La 70 ani de la asasinarea marelui istoric, îi consacram prima copertă a revistei noastre

2 Capitală a provinciei franceze Béarn, orașul Pau s-a format în jurul acestui minunat castel construit în secolul al X-lea de vicontii de Béarn, dar finalizat de regele Francisc I. Aici, la Pau, s-a născut Henric al IV-lea (1533-1610) și tot aici a fost înmormântat Abd El-Kader, emirul arab erou național al Algeriei

3 Împăratul roman Claudius este declarat zeu din timpul vieții. Era pentru prima oară în istoria imperiului când apoteoza preceda funeraliile. Un scriitor, Robert Graves, a dovedit o foarte bună cunoaștere a psihopatologiei unor astfel de stări

4 La începutul lunii trecute, la Muzeul Național de Artă al României, s-a închis o expoziție-premieră în România, cu piese din Austria, Ungaria, Slovenia, Germania și țara noastră, consacrată lui Vlad Țepeș. În a doua secțiune vizitatorii au putut admira și acest portret, comandat, în ciuda interdicției din Coran, după moda occidentală. O reprezintă pe Camelia (Mihrimah, pe numele ei adevărat, 1522-1578), fiica sultanului Soliman I Magnificul, și este realizat de un anonim venețian la mijlocul secolului al XVI-lea

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Adrian Dumitru,
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poș-
tală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI“ S.A. București

ȚARA GAZETELOR ȘI ȚARA ADEVĂRATĂ

NICOLAE IORGA

Chemat de mai multe ori de la căutarea sănătății mele de nevoile grele ale țării, am putut străbate pe mai multe drumuri această bună și dulce moșie a noastră.

După ceasuri de ne-spūsă durere, și din cauza neiertătoarelor împrejurări și din cauza neîndestulării oamenilor, am găsit în vederea oamenilor muncitori și modești pe cari ne sprijinim și a căror muncă întrece adeseori pe a celor mai muncitori dintre noi cea mai mare mângâiere.

Nu vorbesc numai de acele minunate însușiri de rânduială, de aleasă bună cuviință, de inteligență și de simț pentru frumuseță, ci de *felul cum privesc ei, liniștit și demn, ceia ce ne tulbură și ne sperie sau ne învrăjbește pe noi*.

Au priceput că o țară nu e pierdută decât odată cu vloga

însăși a poporului ei.

Au priceput și aceia că toate păcatele se plătesc, dar, în acelaș timp, că asupra ispășirilor îndeplinite nu mai e de nevoie să ne întorcem noi.

Străini de tot ce e zarvă și scandal, ei, în religia adâncă a sufletului lor, au introdus în greutățile de astăzi o notă creștinească de care habotnicia nu e totdeauna capabilă.

Țara adevărată este și acum. Țara gazetelor e una azi și alta mâni.

Acesta e adevărul.

(*Neamul românesc*, anul XXXV, nr. 209, 20 septembrie 1940, în volumul *Ultimele*, ediție de Stelian Neagoe, Editura „Scrisul Românesc”, Craiova, 1978)

33 Cu istoria
la psihiatru

C.T. DRAGOMIR

43 Războinicii
luminii

Forțele antiteroriste: SAS

L. BANU,
F. BANU

47 Haos
la Marea Neagră

Revoluție bolșevică pe un
crucișător românesc

M. MOȘNEAGU

52 Fondul Monetar
 Internațional –
România

Povestea unui martor
ocular

A. MARINESCU

**REVERBERAȚII,
ECOURI,
INTERFERENȚE**

63 Castana fierbinte

I. ISPAS

78 Prietenul
Brătienilor

Doctorul Duma

N. DUMA

88 O piatră
și-a ei taină

V. PUȘCĂ,
H. DROTLOFF

**DIN
PARLAMENTUL
DE ALTĂDATĂ**

64 Trai omenesc
pentru cei
care au slujit țara

C. BURCEA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 În România,
acum 100 de ani
Afaceri cu statul

G. FILITTI

70 Secretele
generalului Orlov

Baba Oarba cu ai tăi

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

**POVESTEA
UNUI TABLOU**

74 Filiațiile
pictorului Mirea

C. UNGUREANU

**PASTILA
DE CUVINTE**

76 Stângen, klafter,
prăjină...

M. SALA

80 Precursorul
lui Rommel

D. FALCAN

84 Un război
în caricaturi

A.-S. IONESCU

**PORECLA
ÎN RENAME**

87 Regele soldat

F. DOLGHIN

**HOOVER
INSTITUTION**

93 De ce a fost
schimbat Brutus Coste

RUBRICI

91 Clio anunță
Revista Memoria – 70

92 Telex

38; 94; 95
Blitz... Concurs; Rebus;
Dialog

de la București. Era într-unul dintre amfiteatrele Universității, în după-amiaza zilei de 13 martie, când Iorga se ridică împotriva reprezentației în limba franceză, la Teatrul Național, a piesei *Madame Flirt*: „Iorga ne-a grăit ca un arhanghel. Nu-mi aduc aminte amănuntele, dar știu bine că, ascultându-l, mă uimeam și mă înspăimântam văzând cât de adânc pătrundea el în tot ce era mai scump sufletelor noastre. Parcă cetea în cartea neamului, pe care, imaterială, o avea deschisă înaintea, parcă cetea și în sufletele noastre, în fundul cărora privirea lui de foc pătrundea cu înlesnire. Ochii lui, de-o putere și de-o strălucire cu totul neobișnuită, barba lui, care, în învăluiri ca de furtună, lua parte întreagă la elocvența fulminantă a celui care o purta, brațele lui prinse în mișcări largi și violente, glasul lui de foc, toate acestea alcătuiau laolaltă o putere spirituală atât de mare, încât, adăugate adevărului și dreptății spuselor lui, ar fi fost în stare să ne ducă să înfruntăm focul și moartea, dacă ni s-ar fi cerut.”

Acesta e tonul amintirilor lui Lascarov. E tonul în care ele se deapănă, încercând să fixeze în cuvinte vraja pe care o degaja în juru-i marele savant. Autorul recunoaște că foarte greu îi venea condeiului său să poată lămuri prin cuvinte în ce anume stătea această

vraja. Iată-l pe Iorga, cel repovestit de Lascarov, la Focșani, în 1912, când se hotărăște să se ridice în oraș un bust în memoria marelui actor Petre Liciu, tocmai dispărut în acel an. Iarși îl impresionează la Iorga „scăpărarea ochilor veșnic mobili”, „barba-i neagră și în ușoară neorânduială (barbă care întotdeauna mi s-a părut o ființă aparte, plină de o solidaritate necurmată cu stăpânul ei, ajutându-l la vorbire și la argumentare), brațele neconținți în mișcare, cu acea mână dreaptă mare, cu degete groase și lungi, cu acel deget arătător al ei, care i-a fost în întreaga lui oratorie un prețios mădular, întru o mai mare accentuare a cuvintelor de înaltă tensiune ale vorbirii... privirea lui... mergând peste

capetele noastre, undeva, ca spre o zare spirituală...”. Efectul: „curând, în sală e pierdută noțiunea de timp și nici cea de loc nu mai e sigură. Cu toții urmăresc pe vorbitor ca într-o fantasmagorică povestire, în niște ținuturi de încântare, trezindu-ne la răstimpuri, aplaudând frenetic, în locurile unde săgeata grăirii atinge locul înaltelor emoții impersonale, și pornind apoi, din nou, la călătoria cea minunată, [pe] care n-ai mai fi vrut să o întrerupi”. N-are multă întârziere spirituală verbul lui Lascarov, dar evocarea sa are trăire. Adică exact ceea ce Iorga voia să trezească la ascultătorii săi: participarea afectivă. La fel cerea și cititorilor: „scrie cu sufletul tău și recitește cu sufletul altora”, grăia una dintre maximele sale.

Firește, nu doar Lascarov a fost impresionat de Iorga oratorul. Așa au fost toți contemporanii. Ne-o confirmă toți. Iată-l pe dr. N. Lupu: „numai cei ce l-au auzit, căci discursurile lui nu se pot reda prin scris, și au fost sub farmecul direct al vrajei sale pot să-și dea seama de ceea ce a fost Nicolae Iorga. Deie Dumnezeu ca în cursul veacurilor ce va să vie, neamul românesc să fie hărăzit cu oameni ca el, căci numai prin oameni ca aceștia el poate să răzbată în veacurile întunecate care au să vie”.

Cu D. Ghica (în dreapta pozei) și Ciolac Antici, ministrul Iugoslaviei la București

Întoarcerea la Iorga este pentru istoric o întoarcere la izvoare. Adică la exemplul muncii încordate și continui, la înnobilarea gândului cu valori pe-rene și că-derea în pulbere a falselor mândrii. Lângă Iorga aflăm cât de mici suntem, dar și cât de bucuroși că noi, istoricii români, avem oricând la îndemână punctul de referință pe care-l căuta Arhimede.

Așa l-au văzut și contemporanii?

NICOLAE IORGA VĂZUT DE CONTEMPORANI

ION BULEI

Începem cu părerile lui Alexandru Lascarov-Moldovanu, astăzi un scriitor uitat. Unii critici, cum, de pildă, Dumitru Morărașu, îl consideră important pentru literatura noastră tradițională, chiar superior lui Ion Agârbiceanu, iar opera sa „o oază de candidă umanitate”. Victor Durnea îi atribuie un talent evident de povestitor, încărcat de un lirism molcom și de o reală sensibilitate față de natură și de soarta lumii de la țară. Dar Al. Piru nu-i apreciază romanele morale, didactice și naive, iar G. Călinescu îi vede scrierile doar educative, nu și literare. Poate mai multă dreptate are Eugen

Lovinescu, care-l vede pe autorul nostru un sămănătorist întârziat, plin de duioșie, de un sentimentalism excesiv.

Scriitorul Lascarov-Moldovanu e de regăsit nu doar în romane, nuvele, povestiri, fabule, satire, articole nenumărate (autorul e teribil de prolific). E de regăsit și în amintirile sale despre Alexandru Vlahuță, Nicolae Petrașcu, cu care a fost coleg de școală, și mai ales în *Cărțile amintirii. Amintiri cu Nicolae Iorga*, cum își intitulează el lucrarea aflată în manuscris la Biblioteca Academiei. Amintirile acestea n-ar atrage atenția dacă Lascarov-Moldovanu n-ar fi fost un iorghist

convins, înscris în partidul marelui savant, ales și senator pe listele Partidului Național Democrat în 1931-1932, și un mare partizan al savantului, până la moartea acestuia. Deci n-ar fi interesante dacă n-ar veni de la un apropiat de Iorga, de la un om care a fost circa 30 de ani în preajma marelui savant.

Oratorul

Lascarov încearcă să-l surprindă pe Iorga în multe dintre ipostazele manifestării sale pluridimensionale în lumea românească. Îl vede prima dată în 1906, când tocmai terminase Facultatea de Drept

lității, la Liga Culturală, devenită, prin voința lui Iorga, Liga pentru unitatea tuturor românilor, apoi în anii războiului nostru, ani în care Iorga e „apostolul neamului”. Iar după război face o politică activă lângă Iorga, povestind din campaniile electorale și surprinzând descătușarea care venise peste români și nenumăratele inițiative culturale trăite în apropierea lui Iorga. Toate, până când țara a ajuns în 1940 „fără Iorga”, parcă fără suflet.

Ctitor de instituții

La jumătate de an de la năprasnica moarte, când Iorga ar fi împlinit 70 de ani, ziarul *Vremea* îi dedică un număr special. „Nu este cărare ori drum, uneori tăiat din nou, prin hăgașuri încâlcite, în care mintea ageră și puterea extraordinară de muncă a lui N. Iorga să nu fi răspândit lumină trainică”, scrie geologul, geograful și pedagogul Ion Simionescu, în 1941, președinte al Academiei Române. El găsește că mai sunt doar doi reprezentanți ai etnicului nostru care să-i poată fi alături: D. Cantemir și B.P. Hasdeu, confirmând ceea ce se știe, anume faptul că în cultura românească marile valori sunt de tip enciclopedic. Pentru filosoful C. Rădulescu-Motru e un „torent

*În mijlocul studenților,
la Școala română de la Fontenay-aux-Roses*

vijelios de gândiri sclipitoare” și „cu cât timpul va trece, cu atât mai mult se va vedea cât de mare, cât de profund este golul pe care îl lasă Nicolae Iorga în această țară”, cum observă dr. C. Angelescu. Pentru că N. Iorga, ne-o spune scriitorul Liviu Rebreanu, „a fost cel mai formidabil creier pe care l-a produs neamul românesc până astăzi” și „toată mișcarea națională, acel faimos panromânism, care ne-a dăruit România întregită, a izvorât din sufletul lui și a devenit o forță cotropitoare pentru neamul românesc întreg, prin căldura sufletului și verbului său”. A fost, cum crede și poetul Ion Pillat, un temperament pasionat de luptător, un cărturar născut, un patriot înflăcărat, „un rar erudit, o memorie incomparabilă, o putere de sinteză neobișnuită, cu un dar excepțional de exteriorizare, un stilist de preț și unul din oratorii de seamă ai neamului”.

Un scriitor ca Ionel Teodoreanu, suflet impresionabil mai mult decât alții, e răvășit în fața memoriei lui: „Iorga, deși mort, este atât de intens

actual, atât de tumultuos prezent, încât mintea care încearcă să-l judece e mai mult o replică pasională decât un epilog limpezit. Ce-a fost Nicolae Iorga? Un mare orator? Un cumplit cărturar? Un arzător poet? Un inspirat argonaut al românismului? Desigur... Dar a

fost, mai presus de toate, un fecundator al timpului lui. A smuls admirația și a deșteptat contradicția. A trezit mereu ceva, în somnia contemporanilor lui, determinându-i să fie mai harnici întru fierbințeala vieții. Putem spune cu cinstită vorbă că Nicolae Iorga și-a dat numele unei nobile insomnii a vitalității românești. Pan Halippa îl vedea pe Iorga drept „magul credinței mântuitoare a unității naționale, pe care a propovăduit-o prin scris, prin vorbă și faptă, cum n-a făcut-o altcineva mai stăruitor și mai convingător. N. Iorga a fost marele cărturar care i-a cercetat pe românii din ținuturile subjugate, pentru ca, odată cu ștergerea prafului de pe vechile documente ale neamului, să realizeze opere nepieritoare în domeniul istoriei naționale”. În literatură a trezit și întreținut spiritul tradiționalist. A fost publicistul și ziaristul care n-a scăpat din vedere niciun eveniment important. „Ca orator a răscolit adânc în mintea oamenilor, a aprins inimi și a poruncit sufletelor

Apostolul neamului

Elegantul în expresie și în viață care a fost filosoful I. Petrovici, sub farmecul cuvântului lui Iorga, scrie entuziast: „Când lua cuvântul, nu începea niciodată cu una din acele fraze pompoase, care miroseau a lampă, ci întotdeauna începea printr-o frază simplă și familiară. Discursurile lui Iorga nu sunt ca un râu canalizat, unde apa este egal de lată în toate părțile. Un discurs al lui Nicolae Iorga e ca un șuvoi, care își croiește albia, o albie cotită, dar din ce în ce mai largă și mai maiestasă...”. Nu îl întrebase pe Iorga niciodată, dar era convins că nu-și pregătea niciun discurs. „Exista o pregătire permanentă și generală, exista o formidabilă memorie, pentru că în capul lui Iorga nu exista numai memoria sa proprie, exista memoria omenirii întregi, statornic prezentă, căci ce este alta istoria universală decât memoria omenirii în întregimea ei. În afară de spontaneitate, o altă însușire care caracteriza elocvența lui N. Iorga era elanul, temperamentul dionisiac și eruptiv, care arunca vâlvătaia de lumină, care bubuia, care cutremura, așa că atunci când asistai la o cuvântare inspirată a lui Iorga, îți părea mai puțin că ești martor la un fenomen de natură literară, cât la un proces de natură cosmică”. Și

Soția

mai departe: „filosofii Antichității spuneau că lumea e compusă din patru elemente: foc, aer, apă și pământ. Aceste patru elemente intră în componența fiecăruia din noi. Însă, pe când la cei mai mulți focul din alcătuirea lor este o lumină de opaiț, apa o baltă stagnantă, pământul pulbere uscată, iar aerul miasmă, în componența lui Nicolae Iorga focul apare ca un fulger, aerul ca o vijelie, apa ca un torent năvalnic, pământul ca o țarină fecundă”.

Omul politic Mihai Popovici are dreptate: „nu pot să nu recunosc împreună cu generația mea, care urma aproape imediat după generația lui Nicolae Iorga, nu pot să nu recunoască toate generațiile care au urmat că în

partea cea mai bună a sufletului nostru se găsește și ceva din elanul, din imboldul, din mintea acestui cu adevărat apostol al neamului”.

Lascarov-Moldovanu, fascinat de Iorga oratorul, începe să-i citească scrierile. „Cărțile în care el descria insul românesc și viața lui din toate ținuturile m-au purtat cu sufletul de-a lungul românimii întregi, dându-mi cea din urmă statornicie în credința unității noastre naționale. Erau scrise cu atâta devotată dragoste, arătau cu scrupuloasă grijă atâtea frumuseți morale ale neamului nostru, dovedeau prezența aceluiași suflet

românesc peste tot locul, încât ele deveneau un document viu și actual al străvechei noastre dăinuiri în partea aceasta a pământului, alcătuind o prefață a Unirii de mai târziu. Au fost cărțile care mi-au încălzit inima și mi-au înălțat cugetul pe culmile impersonale ale iubirii de țară și de neam, în plină lumină de tinerețe spirituală”. Și Lascarov-Moldovanu devine un pasionat admirator și colaborator al inițiativelor politice sau culturale ale savantului. Îi citește zilnic articolele, „privirile unei minți cu totul superioară asupra problemelor culturale ale unui neam întreg, aflat la răscrucea unor mari drumuri din dăinuirea lui”. Este alături de Iorga și de lupta lui în anii neutra-

Aflat în căutarea unui adăpost permanent pentru numeroasa sa familie, dar și a unui mediu prielnic de lucru, profesorul Nicolae Iorga s-a simțit atras de pitorescul localității Vălenii de Munte. Greutățile materiale, dar și clima dificilă a Capitalei l-au determinat în 1907 să-și cumpere acolo o locuință. Un an mai târziu, noul secretar general al Ligii Culturale reușește să inaugureze tipografia Neamul Românesc (21 mai) și cursurile de vară (2 iulie).

Ideea înființării cursurilor de vară i-a încolțit în discuțiile purtate la

mănăstirea Putna în 1904, la comemorarea a patru secole de la moartea lui Ștefan cel Mare. El a propus acolo construirea unui „azil” pentru studenții din diasporă. În 1906, bucovineanul George Tofan vine cu ideea cursurilor „feriale”, desfășurate într-o mănăstire din Vechiul Regat sau prin conferințe ținute în diverse localități (Cernăuți, Suceava, Câmpulung-Moldovenesc). Vizionar, Nicolae Iorga intuiește rolul acestei instituții în realizarea unității culturale a tuturor românilor, ca etapă ce precede obiectivul final, realizarea unității politice.

Casa memorială Nicolae Iorga de la Vălenii

INTELECTUALI MUȘCELENI LA VĂLENII DE MUNTE

RADU PETRESCU

Cursurile încep la 2 iulie 1908 cu 50 de „cursiști”, temele dezvoltate de Iorga fiind *Istoria românilor* și *Istoria literaturii românești*. Ceilalți conferențieri erau Gheorghe Murgoci, Nicolae Dobrescu, Alexandru Lăpedatu, Ștefan Bogdan, Vasile Bogrea și Dimitrie N. Ciotori. În amintirile sale, bucovineanul Gavril Roticiă

menționează participarea a 150 de persoane – zece bucovineni și zece ardeleni și bănățeni, printre care preotul Gheorghe Turbure, alături de elevi, studenți și militari, localnici și locuitori ai județului. În memoriile sale, Iorga îi reține pe preoții bănățeni N. Martinovici și Gheorghe Tătuțu, pe diaconul timișorean Mihail Gașpar, preotul oră-

dean Gheorghe Turbure și dl. Alviurescu.

Pericolul coagulării unui nucleu opoziționist dintre cursanți determină guvernul liberal să solicite lui Constantin Stere (atunci liberal) să organizeze la Iași cursuri paralele, prin „momirea” participanților cu preluarea integrală de stat a cheltuielilor. Improvizația cu tentă politică

românești comandamente înalte și de neuitat“. A cititorit instituții: Institutul de Studii Sud-Est Europene, Școala Română de la Paris, Institutul de la Veneția, Universitatea de la Văleni, Teatrul Ligii Culturale de la București... Halippa, ca basarabean, ilustrează pe Iorga ca român. În 1905 face o călătorie în Basarabia și iese cartea *Pagini din Basarabia de astăzi*. În 1912 scrie *Basarabia noastră*, în finalul căreia observă: „am dovedit că nu e ogor, monument, așezământ local, neam vechi în Basarabia, care să nu fie al nostru, sânge românesc, luptă românească, gând românesc. Și totuși, rușii erau să declare, cu prilejul răpirii noi din 1877, că Basarabia a fost luată în 1812 de Rumeanțev și Suvorov, eroi populari, asupra unei populații musulmane, tătară, trăind sub corturi“. La 1906 și la 1912 organizează expoziții cu documente istorice, cărți, obiecte de artă, industrie casnică basarabeană, arătând țării că spiritul național românesc e prezent în Basarabia. Și militantul de vază al mișcării naționale basarabene Ioan Pelivan recunoștea că Basarabia noastră a contribuit enorm la deșteptarea conștiinței naționale la intelectualii basarabeni.

Să nu-i uităm răvna

Cu ce rămâne Iorga ca istoric? Să luăm de pildă istoria militară. Iorga nu e un istoric militar, în înțelesul obișnuit al cuvântului, cum constată generalul Radu D. Rosetti, el, da, un excelent istoric militar. Adică Iorga nu analizează planurile de operațiuni, mișcările și contra-mișcările strategice și tactice, nu descrie armamentul, nu face studiul fortificațiilor ș.a. Nu face toate acestea atunci când scrie istorie militară, dar el dă foarte multe documente privind faptele și mijloacele militare, înfățișează cu talent figuri de căpitani și de simpli luptători, descrie plastic tere-nurile care au fost câmpuri de bătaie și aduce în prim plan „stări de suflet“. Și Radu Rosetti prezintă psihologia luptătorilor de la Valea Albă: „boierii se închină frumos în

fața morții și o primă în față“. Și atunci, conchide generalul Rosetti, oricât de priceput ar fi cineva în ale artei militare, nu va putea scrie istorie militară fără elementele de mai sus. Cu alte cuvinte, nu poate cineva trece peste ceea ce a scris Iorga. Și cum el a scris aproape despre tot ce înseamnă fapt istoric, e limpede pentru cel care scrie după Iorga că n-are cum să treacă peste el, neținând seama de el. Iorga e inevitabil.

„El a fost omul care, într-adevăr, n-a cunoscut o-dihna, cum constata pedagogul de la Universitatea din Cernăuți C. Narly. Chiar călătoriile, cât de mici, erau lăsate să însemne cele ce socotea de cuviință din cărțile pe care le adăncea și acolo cu rezeziunea pe care nu știu alt om a mai putut atinge. În timpul în care mintea noastră, a oamenilor de rând, prinde înțelesul cuvântului, mintea lui prindea fraza.“

Lăsăm, în final, pe marele istoric Gh. Brătianu s-o spună în locul oricărui dintre noi: „e nevoie să se știe, înlăuntru și în afară, că drumurile bătute de Nicolae Iorga, atunci când cutreera satele Ardealului și ale Basarabiei, nu au fost uitate și că răvna sa închinată unirii Românilor de pretutindeni stăruiește în sufletele și în min-tea urmașilor“. ■

Niciodată n-am simțit în munca mea oboseala, bătrânețea, fiindcă niciodată n-am avut înaintea sfârșitului. În toată opera mea timpul nu a venit ca o măsură, deși odată va trebui să vină și un sfârșit“

(Nicolae Iorga în dialog cu Barbu Theodorescu, în aprilie 1931)

și de nazism), combătută prin instituirea dictaturii personale a regelui Carol al II-lea, înlocuirea Constituției și lichidarea brutală a conducerii Gărzii de Fier, ca ripostă la asasinarea prim-ministrului Armand Călinescu, nu mai poate fi potolită. Forțat de împrejurări interne și externe defavorabile, Carol al II-lea abdică și părăsește țara, iar la 14 septembrie 1940 se instaurează „statul național-legionar”, condus de generalul Ion Antonescu și Horia Sima. Întocmite din timp, „listele negre” devin realitate, iar printre victime se numără Nicolae Iorga, asasinat în 27 noiembrie 1940, la Strejnic-Prahova.

După moartea fondatorului lor, cursurile nu au mai putut fi reluate decât în anul 1942,

iar ediția din 1943 a fost ultima ținută înaintea încheierii războiului. Cu aprobarea ministrului comunist de Interne, Teohari Georgescu, interesat în aparenta normalitate preelectorală, cursurile vor fi reluate în anul 1946. Cântecul de lebadă al Universității Populare se stinge în anul 1947 (blocarea autorizării), iar după abdicarea regelui Mihai I se desființează și Liga Culturală (13 iulie 1948).

Printre conferențiarii invitați personal de profesorul Nicolae Iorga în perioada 1931-1940 și ulterior de comitetul de organizare se numără trei mușceleni: Victor Slăvescu, Radu Gyr-Demetrescu și bunicul meu dinspre

mamă, preotul Gheorghe Cotenescu. Numărul mic se datorează selectării invitaților și participării lor benevole. Ca fapt divers, Niculina Mihalache, soția învățătorului Ion Mihalache, câștigase concursul de costume naționale din 1911.

Cei trei erau un liberal, un legionar și un iorghist, dovadă a toleranței culturale și politice încurajate de Nicolae Iorga în cadrul cursurilor. Savantul era interesat de participarea specialiștilor din diverse domenii, în detrimentul politicianilor iubitori de discursuri „aburitoare”. De remarcat că toți aveau să fie deținuți politici. Semnificativă este și experiența lor militară (doi dintre ei în războiul de reîntregire, al treilea pe frontul de Est). ■

din 25 de mușceleni, în frunte cu liberalii tătărăscieni Nicolae Enescu și Ion Constantinescu-Mărăcineni).

Invitat de Nicolae Iorga ca specialist în probleme muzicale (muzică psaltică, folclor și bizantinologie muzicală), Gheorghe Cotenescu a susținut un număr important de prelegeri (13), egalându-i pe toți ceilalți specialiști la un loc, clerici și laici (mitropolitul Tit Simeedrea; academicianul Nicolae M. Popescu; profesorii universitari Gheorghe Moisescu și Mihail Vulpescu; Emil Riegler-Dinu).

Preotul-profesor Gh. Cotenescu și-a petrecut peste 50 de ani din viață pe teritoriul județului Mușcel. A depus mari eforturi pentru a-și face datoria de profesor de muzică, conferențiar și deputat în diverse localități, cum ar fi Curtea de Argeș, Cernica, București sau Vălenii de Munte, cu numeroase ore predate și activități

conexe desfășurate în Câmpulung-Muşcel și în județ, acoperindu-și, în tot acest timp, și atribuțiile de preot rural.

Dăruirea din timpul studenției și a cursurilor de vară i-a fost recunoscută de organizatorii ediției jubiliare din 1934, când a fost invitat la Vălenii de Munte să țină unul dintre discursuri. A iubit școala și copiii, pe care i-a îndrumat și i-a ajutat, iar aceștia l-au îndrăgit și respectat. Printre ei se numără valori ale ortodoxiei, precum patriarhii

Iustin Moisescu și Teoctist Arăpașu, episcopii Gherasim Cristea și Eftimie Luca, vicarii Atanasie Glatcovschi și Roman Stanciu, arhimandriții Sofian Boghiu, Grigorie Băbuș, Roman Braga, Felix Dubneac, Ioasaf Popa, Tănase Petroniu, Iustin Pârnu, profesorii Ioan Rămureanu, Anton Uncu și Ioasaf Ganea. ■

Biserica nouă din Stoenesti, comună în care preotul Gh. Cotenescu a păstorit mai bine de 50 de ani

dă greș, iar cursanții „dispar” la Vălenii de Munte. În primii trei ani, cursurile au loc într-o școală locală. Propria sală de cursuri va fi inaugurată în anul 1912, în prezența principelui Carol, a principesei Elisabeta și a peste 6.000 de participanți.

În perioada 1908-1914, cursurile de la Vălenii de Munte au un rol determinant în realizarea solidarității și conștiinței naționale necesare înfăptuirii idealului Marii Uniri, prin „adunarea și legarea laolaltă a fărâmelor trupului național” (N. Iorga, discursul din 1 iulie 1911). După Unire, noua clădire devine neîncăpătoare, căci sporise semnificativ numărul conferențiarilor și al auditorilor. Lista vizitatorilor cuprinde pe membrii familiei regale (re-

gele Ferdinand și regina Maria, regele Carol al II-lea, principesa Elena) și numeroși oameni politici (prim-miniștri, miniștri, deputați și senatori, conducători de partide).

Ales președinte al Ligii Culturale în mai 1919, Iorga consacră cursurile de vară (reluete în 1921 și trecute sub egida Ligii în 1923) conlucrării pașnice cu minoritățile naționale, liantul înfrățirii cetățenilor României Mari devenind dezbaterea problemelor reale ale țării, furnizarea de cunoștințe și soluții, dar și atragerea interesului minoritarilor, prin prezentarea poporului român cu ceea ce este cu adevărat interesant, „atmosfera de toleranță culturală și recunoaștere reciprocă”

(discursul lui Nicolae Iorga din 1925). Universitatea Populară „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte (denumire preluată în 1922) va înființa și cursuri de limba și literatura română, extrem de populare. În ianuarie 1922 se înființează Asociația Auditorilor Cursurilor, care va colabora eficient cu comitetul de organizare.

Printre momentele semnificative se numără comemorările din 1934 (la 25 ani de la inaugurarea cursurilor de vară) și 1939 (30 de ani), ambele ediții fiind comentate intens în presa centrală. Progresele științei și tehnicii apar și aici, festivitatea deschiderii cursurilor fiind transmisă la radio în 1937.

Agresivitatea extremei drepte (influențată de fascism

Gheorghe Cotenescu (1886-1965), care se trăgea din neam de moșneni mușceleni, ctitori de biserici-monumente istorice, s-a născut în comuna Izvoarele (Dâmbovița). A absolvit Seminarul Central din București, Facultatea de Teologie și Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din București, a fost membru al Ligii Culturale, secțiile București și Câmpulung-Muşcel. Între 1907 și 1912 a fost secretarul profesorului Nicolae Iorga. A participat la organizarea

primelor ediții ale cursurilor de vară (1908-1912) și a festivalurilor Ligii Culturale. A fost membru fondator al Partidului Naționalist-Democratic, condus de Nicolae Iorga și A.C. Cuza (1910), și în conducerea centrală (1931-1946), fondator și președinte al P.N.D. secția Mușcel (1922) și membru al primei Camere Agricole din județul Mușcel (1925). De asemenea, a fost deputat iorghist de Mușcel în cadrul Uniunii Naționale (1931-1932), alături de Constantin (Dinu) I.C. Brătianu (P.N.L.) și Ion Mihalache (P.N.-Ț. – ales în două județe; Mihalache a optat ulterior pentru Prahova).

Animator al vieții culturale din Câmpulung și din județ, ca dirijor al corului parohial și al

seminarului orfanilor „Miron Cristea”, dar și prin concerte susținute alături de tenorul Nae Leonard, retras la Câmpulung. Gheorghe Cotenescu a fost și cântăreț la strună, compozitor, redactor și publicist. Hirotonit în 1912 pe seama parohiei Conțești și transferat în 1913 la noua parohie din comuna Stoenești, unde va păstori neînterupt până în 1965, preotul a fost ctitor principal al noii biserici din Stoenești, realizată prin liste de subscripție lansate la nivel

național (1919-1939), după vandalizarea bisericii – monument istoric – de către nemți (1916). De asemenea, a fost preot militar în întreaga campanie (1916-1919), avansat căpitan și decorat, învățător la Stoenești și profesor la seminariile teologice din Câmpulung-Muşcel și Curtea de Argeș, respectiv seminarul monahal de la mănăstirea Cernica; fondator și președinte în timp al tuturor obștilor forestiere și al cooperativei din Stoenești; vicepreședinte de Cămin Cultural; președinte al Asociației Preambulatorilor Mușceleni (două mandate). În 1949-1950, a fost deținut politic, pentru sprijinirea „bandei” colonelului Gh. Arsenescu (condamnat în primul lot format

țiilor în plen s-au referit la „apă și cunoaștere“, la „apa ca factor în istoria olandeză“, la „apa în istoria Chinei“, la „apă și imaginația politică în Africa“ și, în fine, la „apa în istoria Americii de Nord“. Marile teme au avut în atenție „căderea imperiilor“, „orașul ca produs cultural“ și „religia și puterea“ de-a lungul timpului în lume, iar temele speciale, mesele rotunde, sesiunile comune sau sesiunile organizate de comisii și de asociațiile afiliate s-au oprit asupra celor mai variate subiecte posibile din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat, dovedind încă o dată că trecutul înseamnă viață și că „istoria este vie“.

Dintre cei peste 20 de istorici români participanți (din București, Cluj-Napoca, Iași, Galați, Craiova, Sibiu, din diaspora), au prezentat comunicări Viorel Achim, Dan Berindei, Ioan Bolovan, Ion Bulei, Ioana Feodorov, Vladimir Iliescu, Cristian Luca, Răzvan Nicolae Mitu, Daniel Monterescu, Ioan-Aurel Pop, Laurențiu Rădvan și Răzvan Theodorescu, cel din urmă fiind și organizator al sesiunii „Europa de Sud-Est și Asia“, promovată de Asociația internațională de studii sud-est europene. Au fost aleși în conducerea unor organisme internaționale (din cadrul sau afiliate Comitetului Internațional de Științe Istorie) Ion Bulei (Asociația internațională de istorie contemporană a Europei), Ioan Bolovan (Comisia internațională de demografie istorică) și Dumitru Preda (Comisia interna-

Noua președintă a Comitetului Internațional de Științe Istorie, Marjatta Hietala

țională de istoria relațiilor internaționale).

Istoricii români au prezentat cu ocazia congresului câteva lucrări de referință, menite să arate stadiul general al cercetărilor istorice din România ultimilor cinci ani sau anumite contribuții marcante în domeniul bine delimitate. Astfel, Comitetul Național al Istoricilor Români a publicat, sub egida Academiei Române și sub îngrijirea acad. Dan Berindei, cel de-al XII-lea volum al publicației *Nouvelles Études d'Histoire*, care apare la fiecare cinci ani, cu ocazia acestor congrese internaționale de istorie. Tot Academia Română, prin Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, a prezentat lucrarea *Pursuing Diversity. Demographic Realities and Ethno-Confessional Structures in Transylvania* (În căutarea diversității. Realități demografice și structuri etno-confesionale în Transilvania), elaborată de Ioan-Aurel Pop, Sorina Paula Bolovan și Ioan Bolovan, ca supliment al *Transylvanian Review* (vol. XIX, supliment no. 1, 2010).

De asemenea, o serie de istorici români (Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, Daniela Deteșan, Luminița Dumănescu, Marius Eppel, Gabriel Viorel Gârdan, Corneliu Pădurean, Ioan-Aurel Pop, Simion Retegan, Traian Rotariu, Dana Maria Rus, Șarolta Solcan, Constanța Vintilă-Ghițulescu) au contribuit cu studii la volumul colectiv *Many Paths to Happiness? Studies in Population and Family History. A Festschrift for Antoinette Fauve-Chamoux* (Mai multe căi către

fericire? Studii de istorie a populației și familiei. Omagiu pentru Antoinette Fauve-Chamoux, coordonat, între alții, și de Ioan Bolovan și Marius Eppel), apărut la Editura Aksant din Amsterdam. Cartea este dedicată de o seamă de specialiști din întreaga lume, cum se vede și din titlu, profesoarei Antoinette Fauve-Chamoux, fostă președintă și actualmente președintă de onoare a Comisiei internaționale de demografie istorică, fiica lui François Chamoux, odinioară membru de onoare al Academiei Române. Comitetul Național al Istoricilor Români a avut și privilegiul de a prezenta colegilor din toată lumea cele mai recente două volume din *Bibliografia Istorică a României* (pe anii 2004-2006 și, respectiv, 2007-2008), deopotrivă sub formă de carte și sub formă electronică, elaborate, ca de obicei, de un colectiv de specialiști de la Institutul de Istorie „Gheorghe Barițiu“ din Cluj-Napoca, al Academiei Române, colectiv condus de cercetătorul dr. Stelian Mândruț.

COMITÉ INTERNATIONAL
DES SCIENCES HISTORIQUESINTERNATIONAL COMMITTEE
OF HISTORICAL SCIENCES

CONGRESUL INTERNAȚIONAL AL ISTORICILOR

Academician IOAN-AUREL POP

Ca de fiecare dată după un interval de cinci ani, a avut loc, între 22 și 28 august acest an, Congresul Internațional de Științe Istorice, al XXI-lea, desfășurat la Amsterdam, în Olanda. Precedentul a fost la Sydney (2005). Tradiția merge departe în trecut, la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea. Încă la cel de-al cincilea Congres Internațional de Științe Istorice de la Bruxelles, din 1923, a apărut ideea înființării unei organizații permanente, care să-i reunească pe specialiștii în studierea trecutului din toată lumea, cu scopul promovării legăturilor și a schimburilor dintre ei. O astfel de organizație a fost Comitetul Internațional de Științe Istorice, fondat la Geneva, în 1926.

Specialiștii români începând mai ales cu Nicolae Iorga și Gheorghe I. Brătianu și-au adus o marcantă contribuție la această mișcare încă din epoca interbelică. După Al Doilea Război Mondial, Comitetul Național al Istoricilor Români (prezidat actualmente de către acad. Dan Berindei) s-a implicat, alături de alte organizații naționale ale istoricilor și structuri internaționale, în or-

ganizarea acestor importante reuniuni ale istoricilor din majoritatea țărilor lumii. Mai mult, în 1980, cel de-al XV-lea Congres Internațional de Științe Istorice a fost găzduit în condițiile regimului comunist la București. După 1989, istoricii români au participat în chip constant, deopotrivă prin intermediul Comitetului Național, cât și prin alte instituții și mijloace, la toate congresele internaționale de

științe istorice, fiind aleși în conducerea diferitelor comisii și asociații afiliate.

Motto-ul congresului de la Amsterdam a fost: „Istoria este vie“, iar sesiunea inaugurală din 22 august a stat sub semnul apei, ca valoare universală în spațiu și timp. Nu trebuie să uităm că importantul eveniment a avut loc într-o țară smulsă de oameni, în proporție considerabilă, din mare. Astfel, temele interven-

Scoaterea moaștelor Sf. Dumitru, patronul Capitalei, pentru încetarea epidemiilor în 1870; litografie de G. Venrich

TOAMNA ÎN BUCUREȘTI

Culesul strugurilor la margine de București

Drumeși la o Țuică în hanul „Gura Lupului” din Dudești, în 1927

LELIA ZAMANI

Sărbătorile acestui anotimp debutează cu prima zi a lunii septembrie, aceasta fiind ziua cuviosului Simion Stălpnicul. Până în veacul al XVIII-lea, întâia zi de toamnă însemna pentru cancelariile celor două țări românești, Țara Românească și Moldova, începutul anului. Calendarul ortodox păstrează această semnificație până în zilele noastre.

La 8 septembrie se sărbătorește ziua Nașterii Maicii Domnului, iar Înălțarea Sfintei Cruci este la 14 septembrie. De Ziua Crucii e sărbătoare mare și postul este obligatoriu. Atunci se dă de pomană și se crede că pământul își ferecă porțile, adăpostind, până în primăvara următoare, gângăniile și târătorele. E început de toamnă și plantele se ofilesc, iar cele ce rămân verzi sunt considerate necurate. Tot atunci se strâng ierburile de leac,

lucru știut mai ales de babele din cartierele mărginașe.

Urmează la 14 octombrie sărbătorirea cu fast și emoție a Sfintei Paraschiva (*Magazin istoric*, nr. 10/2010). La 26 octombrie este rânduit în calendar praznicul Sfântului Dumitru (Dimitrie). În ajunul acestei sărbători se țin Moșii de toamnă, când se organizează târguri prin mahalale și se fac pomeni.

O altă zi deosebită este 27 octombrie, ziua Sfântului

Dimitrie Basarabov, protectorul Capitalei, sfânt bulgar, de altfel, dar făcător de multe minuni pe teritoriul nostru.

Luna noiembrie aduce cu sine sărbătorirea de către locuitorii Bucureștilor a Sfinților Mihail și Gavril (8 ale lunii), iar la 11 noiembrie, a Sfântului Mina. La 14 noiembrie se intră în postul Crăciunului. Luna se încheie cu ziua Sfântului Andrei, când usturoiul este omniprezent în

Prin largă participare (circa 1.500 de persoane) și prin varietatea temelor abordate, congresul de la Amsterdam a demonstrat vitalitatea istoriei ca cercetare, actualitatea disciplinelor istorice și chiar modernitatea trecutului. Abordările au fost foarte variate, de la istorie și etică până la istorie și adevăr istoric, de la istoria globală la cea regională, de la cartografie la migrațiile de masă și de la vestimentație la alimentație. Parafrazând dictonul latin, s-a dovedit încă o dată că nimic din ceea ce este viață nu le este străin istoricilor. Metodele cercetărilor s-au dovedit și ele foarte variate, unele chiar surprinzătoare, iar abordările au avut în vedere, cele mai multe, transmiterea materialului în *power point*. Discuțiile au relevat preocupări stringente ale breslei istoricilor pentru statutul disciplinei lor, pentru prezentul și viitorul ei. S-au exprimat cum era firesc și temeri în legătură cu disoluția statutului istoriei ca disciplină de cercetare și de învățământ, precum și îngrijorări privind scăderea rolului istoricilor în cadrul culturii, al opiniei publice și al societății în general.

Aceste chestiuni s-au discutat nu doar în cadrul sesiunilor, ci și în cadrul comisiilor, asociațiilor afiliate și mai ales în cele două adunări generale ale Comitetului Internațional de

Științe Istoric, ținute la Amsterdam. Din partea română, la lucrările acestui comitet au participat istoricii Dan Berindei și Ioan-Aurel Pop (președintele și, respectiv, vicepreședintele Comitetului Național al Istoricilor Români), fiind martori și protagoniști la alegerea noului comitet internațional și a locului de desfășurare a congresului următor. Astfel, în fruntea mișcării mondiale a istoricilor se află de-acum un birou condus de Marjatta Hietala din Finlanda (Universitatea din Tampere, ca președinte) și Robert Frank din Franța (Universitatea Sorbona, ca secretar general). Viitorul congres, al XXII-lea, din 2015, va avea loc la Jinan, în provincia Shandong din China, în apropierea locului unde s-a născut Confucius. Delegația chineză nu a avut de luptat pentru a câștiga acest drept decât cu anumite temeri ale unora dintre membrii Comitetului Internațional, fiindcă nicio altă țară nu și-a prezentat

candidatura (onorantă, dar și foarte dificilă) spre a găzdui acest eveniment. Am fost impresionat când președintele Asociației Istoricilor Chinezi, acad. Zhang Haipeng, a adus ca argument în vederea aprobării candidaturii țării sale pentru găzduirea forumului mondial al istoricilor din 2015 vechimea prezenței Chinei în cadrul Comitetului Internațional, menționând Congresul Internațional de Științe Istoric de la București, din 1980, ca loc și moment al dobândirii acestei calități. Este și acesta un semn că, în ciuda condițiilor de atunci, acest al XV-lea congres internațional organizat la București în 1980 a plasat România și istoriografia românească într-un sistem internațional de valori viabil, aflat în vigoare și astăzi.

Suntem convinși că istoricii români, prin mijlocirea comitetului nostru național, a diferitelor comisii și asociații, prin candidaturi individuale și cu ajutorul granturilor interne și internaționale, vor participa și la acest viitor congres din China, în pofida mijloacelor materiale reduse și a distanței foarte mari. În fond, lumea noastră tot mai globalizată face parte dintr-un imens sistem de vase comunicante, iar istoricii, alături de alți specialiști, sunt chemați mereu să stabilească pulsul acestei lumi. ■

Autorul în timpul unei expuneri făcute la Congres (fotografie de I. Bolovan)

și deseori se puneau la cale și viitoare căsnicii între tinerii care, cum reveneau în oraș, se și logodeau. Cele mai căutate tarafuri de lăutari erau cele de la Urlați. Renumite erau și cursele de cai ce se organizau la Urlați în acea perioadă. Cu timpul, pe la 1884, din pricina apariției filoxerei, apoi a neglijării viței de vie, au pierit viile de la Dealul Mare, dispărând odată cu ele și obiceiul bucureștenilor de a merge în septembrie acolo.

Mustul era prezent peste tot în București. În anumite răspântii erau instalate teascuri și linuri în care se făcea pe loc această încăntătoare licoare. Mustăriile ambulante nu funcționau oricum, ci în deplină legalitate, în baza unor taxe care se plăteau funcționarilor Primăriei. Mustul era însoțit de grătarul pe care sfârșiau carnea ori cărnați bine condimentați. Pe seară, petrecerile cu veselie și muzică nu se lăsau așteptate. De multe ori însă, totul se sfârșea cu păruială, la Poliție.

Cămara plină

Toamna era și vremea aprovizionării pentru iarnă, a preparării laborioase a bulionului, magiunului și a diferitelor dulceturi (cele de cireșe, vișine și caise erau deja în cămară) și, mai ales, a punerii murăturilor.

Pentru început, gospodinele strângeau toate sticlele și borcanele din casă, iar dacă nu ajungeau, dădeau fuga și mai cumpărau; urma procesul de spălare a acestora. Nu erau uitate nici țingirile și cazanele în care urma să fiarbă fructele și roșiile și care trebuia neapărat spoite. Fie duceau vasele pe maidanul din apropiere, unde știau că se instalase deja un țigan cu toate ustensilele

Negustori de brânză

necesare pentru astfel de lucrare; fie, cum auzeau pe drum strigând: „Spoi țingiri, spoim, spoim!”, ieșeau în goană din casă și chemau țiganul respectiv în curte. Țiganul făcea mai întâi un foc, la care vasele erau bine încălzite. Apoi, ajutându-se de un clește, le freca cu „țipirig” (adică cu clorură de amoniu) și după aceea cu cositor. Când erau gata, țingirile erau de-a dreptul strălucitoare.

Încet, încet rafturile din cămară se umpleau cu borcane de toate felurile și mărimile, în care tronav tot felul de compoturi, gemuri, dulceturi, zacuscă, la care se adăugau murăturile: castraveți în saramură, vinete marinate, pepeni murați, gogoșari în bulion dulce-acrișor, gogoșari umpluți cu salată de varză, morcovi, conopidă, țelină și gogonele, tot în saramură, sfeclă roșie în oțet dulce, ardei gras tăiat fâșii ori întreg pentru umplut, ciuperci în saramură... „Printre gogonele, în ulcioarele de ceramică smălțuită ori în borcane mari de sticlă se așezau din loc în loc morcovi și albitură tăiate în rozete, țelină și conopidă, iar printre

toate acestea, frunze de țelină și leuștean, pentru gust. Rezultatul era o adevărată operă de artă: murăturile erau mâncate mai întâi cu ochii, înainte de a fi puse pe masă”, nota Gheorghe Parusi, în *Cronica Bucureștilor*.

De-acum iarna putea veni! Dar nu înainte de a pune, mai spre sfârșitul toamnei, și varza la murat în butoaie. Semnalul îl dădeau meșterii butnari, care începeau să-și facă tot mai mult simțită prezența pe străzile bucureștene, strigând din toți rărunchii: „Doage punem!” ori „Reepaar butoaieeee!”. Cei

mai mulți dintre aceștia erau dogari moți, care străbăteau străzile Capitalei purtând la spinare câteva doage, papura, lamele de fier pentru cercuri și sacul cu unelte. Ei reparau butoaiele în care se puneau varza la murat, strângându-le cercurile, după ce trăsese rădăcină un fir de papură între doage și înlocuieră pe cele stricate. Apoi gospodarii se apuau de treabă. Cu pricepere și grijă, căci de varza murată depindeau în mare măsură sarmalele aburinde puse pe masă de sărbători.

Tot spre toamnă apăreau și tineri olteni de 14-15 ani, care vindeau miez de nuc noi, ținuți în apă într-un borcan de sticlă.

Balada chiriașului grăbit

Praznicul Sfântului Dumitru, ca și cel al Sfântului Gheorghe sunt zile de început și de sfârșit de ciclu calendaristic, când se fac înțelegeri între stăpâni și slugi, între proprietari și chiriași, între cei care dau și primesc bani cu împrumut. În aceste zile meșterii își luau ucenici să-i

casele din mahalale, iar grâul este pus la încolțit.

La culesul viilor

Septembrie este luna în care, plini de emoție, amestecată cu teamă și bucurie, copiii încep școala. Uniforme, flori, gălăgie, râsete, chemări, lacrimi, voce bună, profesori scortoși ori zâmbitori, toate întregesc un tablou vechi și nou deopotrivă. Fetele aveau școlile lor ori, dacă nu, clase separate cu intrare separată de intrarea băieților. Educația era atunci mult mai strictă și mai rigidă. Prima școală superioară din România a fost Școala „Sfântul Sava”, al cărui nume vine de la vechea mănăstire, aflată în secolul al XVI-lea în centrul Bucureștilor, pe locul Universității de astăzi. Au apărut apoi și alte școli cu veche tradiție, care ființează și astăzi: Liceul „Gheorghe Lazăr”, a cărui culoare definitorie odinioară era albastrul ca cerul, atât de îndrăgită de elevi, culoarea șepcilor, blazonul de noblete, așa cum Liceul „Mihai Viteazul” avea culoarea galben,

Liceul „Matei Basarab”, alb, Liceul „Gheorghe Șincai”, verde, iar Liceul „Spiru Haret” un frumos mov pal.

Uniformele erau în perioada interbelică mândria băieților și fetelor de pension. Fetele erau îmbrăcate în rochițe cu șorțulețe și volănașe, iar băieții în costume, cu șepci cu cozoare strălucitoare, de lac. Numerele se purtau pe mâna stângă, unde se răsfațau și inițialele aurite ale liceului.

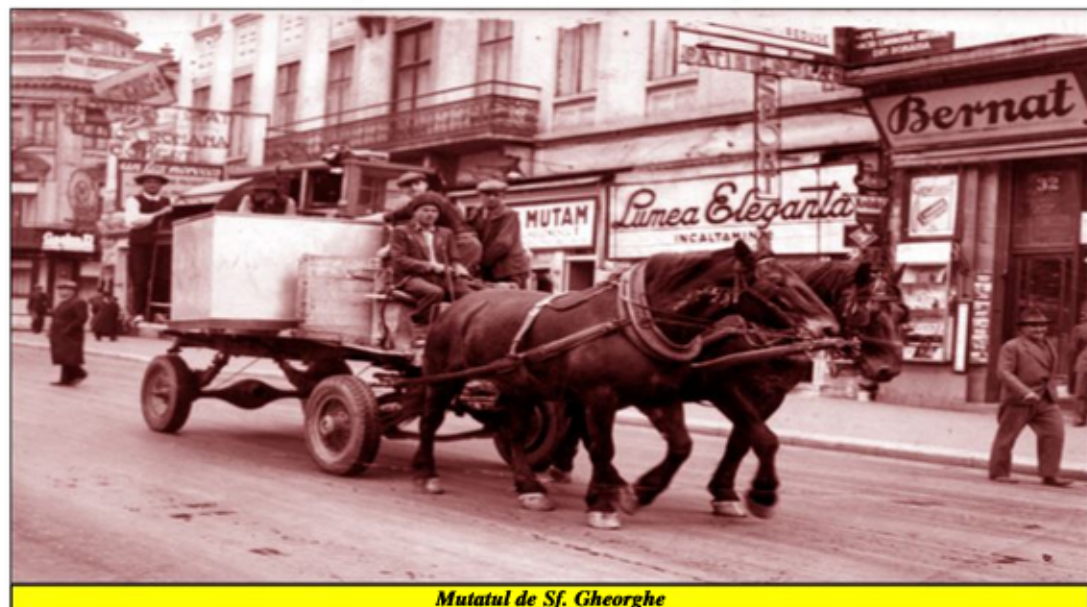
Orașul s-a bucurat mai mereu de toamne lungi și frumoase, cu soare blând și ploii trecătoare. Arareori se abătea la începutul toamnei vremea rece și umedă, care să-i oblige pe locuitori să stea în casă, la gura sobei, cu ochii pe geam, tânjind după zilele verii trecute.

Dar oamenii nu prea aveau timp de admirat peisajul autumnal, căci treburile erau multe și bine rostuite. În septembrie, bucureștenii mai cu dare de mână, care aveau o vie în împrejurimi, porneau cu elan la cules, întovărășiți de multe ori de rude și prieteni. La fel făceau și proprietarii de

moșii de la deal sau de la munte, care aveau livezi de pomi fructiferi, îndeosebi de pruni.

Cel mai mare lux al curțiilor boierești de odinioară erau considerate pivnițele amplasate sub marile case boierești. Ele se sprijineau pe stâlpi groși. Vinul era păstrat în pivnițe, în butoaie imense. Obiceiul era atunci ca pe stâlpii din mijloc să fie zugrăvit chipul patronului pivniței, care era unul dintre sfinții noștri creștini, el devenind astfel protectorul pivniței.

Nu se putea spune că orașul nu se resimțea într-o anume măsură, cel puțin o lună, din cauza lipsei celor plecați la cules de struguri. Viața și animația Bucureștiului se strămutau în acest timp pe dealuri și podgorii, mai ales de-a lungul Dealului Mare. Chiar dacă se muncea cu sârg, nici petrecerile nu erau lăsate deoparte. Familiile care aveau vii învecinate – și nu numai – se vizitau, cu lăutarii după ele, petrecând până târziu în noapte. Așa se făceau noi cunoștințe, se legau prietenii

Mutatul de Sf. Gheorghe

50 ani

Prezentarea scrisorilor de acreditare de către Manuel Yope Menéndez (stânga) lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (alături de el, ministrul Afacerilor Externe, Corneliu Mănescu) și de către Mihai Magheru dr. Osvaldo Dorticos Torrado

RELUAREA RELATIILOR DIPLOMATICE ROMÂNIA- REPUBLICA CUBA

DUMITRU PREDA

Primele contacte pe plan diplomatic între România și Cuba au fost consemnate cu prilejul Conferinței de Pace de la Paris, când ambele țări au făcut parte din tabăra Antantei. S-a decis chiar deschiderea unui consulat onorific la Havana (2 mai 1919), al cărui titular era desemnat avocatul de origine franceză Roger Lefébure, fost ofițer în Primul Război Mondial. După o existență efemeră, un nou consulat onorific era deschis la 1 iulie 1928, având în frunte pe Francisco Pérez de la Riva.

Între timp, sub impulsul lui Nicolae Titulescu, interesat de extinderea raporturilor cu țările Americii Latine și legat printr-o sinceră relație de profesorul Aristides de Agueroy y Bethancourt (1865-1933), reprezentantul permanent al Cubei la Societatea Națiunilor, s-a ajuns la un acord privind instituirea de misiuni diplomatice la nivel de legăție (13 aprilie 1927). Trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar cubanez la Praga urma să fie acreditat și la București, intenție care nu a fost pusă în aplicare. La 27 septembrie 1942, relațiile diplomatice au fost formal întrerupte, ca urmare a alăturării Cubei, în Al Doilea Război Mondial, S.U.A. și coaliției Națiunilor Unite.

In urma victoriei Revoluției cubaneze conduse de Fidel Castro și a proclamării noii puteri populare la 1 ianuarie 1959, au fost reluate contactele politice și diplomatice dintre cele două țări și au fost inițiate primele negocieri economice.

Misiunile noastre diplomatice din diverse capitale au informat, în aceeași perioadă

(1959-1960), despre „interesul guvernării cubaneze pentru stabilirea de relații politice și economice cu țările socialiste“, dar au atras atenția și asupra faptului că în demersurile sale, aceasta „trebuie să dea dovadă de foarte multă prudență pentru a nu da prilej ca acțiunea de izolare a Cubei să ia proporții și ca forțele ina-

mice [ale Revoluției] să-și intensifice campania“.

Impulsul decisiv pentru concretizarea dorinței reciproce de realizare a unor legături permanente și durabile a fost dat în urma întâlnirii conducătorilor celor două țări, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Fidel Castro, la New York, cu prilejul celei de-a XV-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U.

învețe meserie și tot atunci bucureștenii mai înstăriți își aduceau slugi în casă. Servitorii și servitoarele erau recrutați de la biroul servitorilor, care era în localul Poliției Capitalei. Acolo aveau loc și tocmelele cu noii stăpâni, după ce își prezentau calitățile și le arătau acestora „condițuța” cu recomandările pe care le aveau. Ei se tocmeau a slugi cu luna și, mai rar, cu anul.

De două ori pe an, de Sfântul Dumitru și de Sfântul Gheorghe, bucureștenii, care nu aveau o casă a lor, erau cuprinși de frenezia mutării, căci atunci era data în care se făceau astfel de schimbări. La începutul secolului al XIX-lea, fenomenul mutării din preajma celor două sărbători nu a fost semnalat prea des. Cu timpul însă lucrurile s-au schimbat, deoarece a crescut numărul locuitorilor orașului, fapt care a dus și la extinderea teritoriului Capitalei. Casele se închiriau și mobilate și nemobilate, pe câte unu, doi sau trei ani. În pragul celor două sărbători, marea majoritate a caselor de închiriat își arborau la ferestre anunțurile. Mutarea se făcea în funcție de venitul chiriei, adică cu camionul de lux, cu căruța ori cu roaba. Odată locuința schimbată, micile neplăceri, neluate în seamă la început, căpătau proporții catastrofale: igrasie, gândaci, sobe defecte etc. și peste șase luni ori un an – pentru a căta oară? – începeau să fie din nou croite planuri de schimbare.

După anii '30 ai secolului al XIX-

lea, cererea devenise alta. Oamenii își doreau să se mute în centru, într-un „block-haus” confortabil, care avea condiții mai bune de locuit: calorifere, baie modernă, apă caldă la orice oră din zi și din noapte. Și asta chiar dacă apartamentele erau mici, nu exista grădină și nici prea multă liniște și intimitate, iar proprietarii cereau prețuri extrem de ridicate.

Ziua Sfântului Dumitru era și un prilej de bucurie, căci atunci își sărbătoreau onomastica toți cei care purtau numele sfântului, încingând cheful de neuitat, alături de familie, rude și prieteni, cu mult vin și mâncare, la care nu puteau lipsi nici lăutarii.

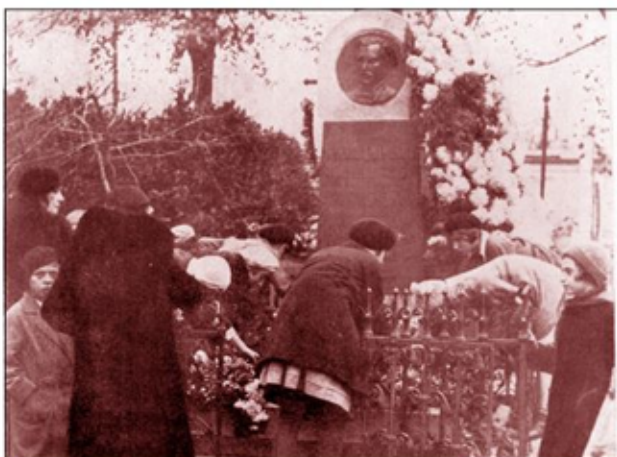
Următoarea sărbătoare în calendar este ziua Sfântului Dimitrie Basarabov, născut în satul Basarabov, de pe malul apei Lomului, în Bulgaria, și care, adus în București, a devenit ocrotitorul orașului. Multe au fost minunile săvârșite de sfânt și consemnate de documente și de memoria contemporanilor acelor vremuri.

La mila sfântului au apelat bucureștenii în cazurile de molimi îngrozitoare, cum a fost ciuma ori holera, ori când

seceta amenința populația. În astfel de cazuri, sfântul era scos din Mitropolie, acolo unde i se odihnesc rămășițele, și, după ce se făcea înconjurul Capitalei, într-o lungă procesiune, era adus în mijlocul orașului, unde preoții și locuitorii se rugau înlacrimați pentru îndepărtarea molimei ori a secetei. Textele spun că, după astfel de procesiuni, molimele se diminuau încă de a doua zi, pierind în următoarele zile ori săptămâni, iar în caz de secetă, ploaia venea chiar în timpul procesiunii.

Documente povestesc și că Sfântul Dimitrie Basarabov asculta nu numai rugile colective ale românilor, ci, cum era și firesc, și rugămințile sincere ale fiecărui creștin în parte, care se îndreptau cu speranță și credință spre el. Astfel, se povestește că, în timpul Războiului de Independență din 1877-1878, trăia un bătrân colonel care avea șapte băieți în luptă, pe front. Îngrijorat de soarta lor, el a scris numele copiilor pe o bucată de hârtie, pe care a pus-o sub capul sfântului, rugându-se acestuia cu lacrimi în ochi să-i țină în viață. Sfântul i-a ascultat dorința și toți cei șapte băieți i s-au întors teferi din război, spre marea lui bucurie.

De la Sfântul Dimitrie Basarabov la Sfântul Andrei timpul pare a zbura și iată că iarna bate la ușă, cu sărbătorile ei neasemuite, lăsând în urmă toamna, care a fost întotdeauna cel mai efervescent și mai plin de melancolie, deopotrivă, anotimp al anului. ■

Cu ocazia sărbătorii Sfinților Mihail și Gavril, un grup de elevi depune flori la mormântul lui Mihai Eminescu

prealabil cu Protocolul cubanez, a rostit câteva fraze prin care a transmis mesajul de prietenie și urările de progres ale conducerii României și a felicitat guvernul revoluționar cubanez pentru „victoria istorică” recent obținută împotriva forțelor ostile.

La plecare, în încheierea ceremoniei, un pluton militar a prezentat onorul, iar fanfara militară a intonat Imnul de Stat al României. În continuare, conform tradiției, păstrate și astăzi, ambasadorul Magheru a depus o coroană de flori la statuia lui José Martí, „îndrumătorul poporului cubanez”.

Noua orientare a politicii externe românești, definită prin *Declarația din aprilie*, 1964, deschiderile substanțiale efectuate în anii imediat următori de diplomația română spre Statele Unite și țările occidentale, dar și spre spațiul latino-american, vor găsi treptat o audiență și o înțelegere mai flexibilă la nivelul conducerii cubaneze, care, la rândul ei, datorită dependenței strânse, economice și militare față de U.R.S.S. și blocul comunist, va căuta să obțină o mai mare libertate de acțiune și afirmare. Acestea au fost argumente concrete pentru ca dialogul și cooperarea româno-cubaneză să dobân-

Iuliu Popper

Primele contacte ale oamenilor de știință români cu Cuba s-au realizat la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Inginerului Iuliu Popper (1857-1893) i s-a încredințat alcătuirea planului de sistematizare a orașului și portului Havana.

În 1906, academicianul Gregoriu Ștefănescu străbătea Cuba, în drum spre un congres de geologie, care avea loc în Mexic.

În seria „Relații bilaterale”, editată de Ministerul Afacerilor Externe și Direcția Arhivelor Diplomatice, se află în pregătire *România – Republica Cuba*, vol. II (1959-1965)

dească valențe superioare spre finele anilor '60 și în deceniul următor.

Între 28 decembrie 1966-4 ianuarie 1967, Raul Castro Ruz, în calitate de al doilea secretar al P.C.C., a întreprins o vizită în România, fiind primit la cel mai înalt nivel. Vizita a avut consecințe favorabile pentru relațiile dintre cele două țări. Astfel, între 1967-1977 s-a înregistrat o evoluție ascendentă, ca urmare a modificării sensibile a poziției politice a Havanei.

Momente de vârf ale relațiilor bilaterale le-au constituit vizitele în România ale lui Fidel Castro (26-30 mai 1972), respectiv Nicolae Ceaușescu în Republica Cuba (august-septembrie 1973), concretizate și prin acordarea de importante credite financiare

Cubei pentru livrarea de instalații, echipamente și asistență tehnică industrială. Ulterior, au mai fost încheiate acorduri privind transporturile aeriene civile (1978), de colaborare în domeniul poștei și telecomunicațiilor (1980), de cooperare și credit pentru obiective industriale în Cuba (1981, 1982). Ultimii doi șefi de misiune ai R.S. România la Havana au fost Victor Bolojan (1985-1989) și Ion Siminiceanu (1989-1990).

Schimbările radicale produse în sistemul politic românesc după decembrie 1989 și noile obiective urmărite de România – integrarea în structurile democratice europene și aderarea la Alianța Nord-Atlantică –, care au condus la redefinirea obiectivelor politicii externe și la noi priorități în relațiile cu statele lumii, au determinat o evoluție descendentă a raporturilor cu țările Americii Latine și, în acest cadru, în mod special cu Republica Cuba.

În prezent, factorii responsabili din ambele țări apreciază că este posibilă o relansare a relațiilor bilaterale între România și Republica Cuba, pornind de la actualizarea cadrului juridic, în conformitate cu statutul României de stat membru al Uniunii Europene și cu interesele fiecărei părți. ■

Nicolae Ceaușescu și Fidel Castro, în timpul vizitei în Cuba (fototeca online a comunismului, cota: 32/1973)

(septembrie 1960). La 26 octombrie 1960, în timpul primei vizite a unei delegații guvernamentale românești la Havana, conduse de Gheorghe (Gogu) Rădulescu, ministrul Comerțului Exterior, a fost semnat un Comunicat comun privind (re)stabilirea oficială a relațiilor diplomatice bilaterale, la rang de ambasadă. Tot atunci au mai fost încheiate un Acord de schimburi comerciale și de plăți, un Protocol de colaborare tehnico-științifică, precum și primul Acord de colaborare culturală, valabil și în prezent.

În luna următoare, mai precis la 16 noiembrie 1960, între președinții delegațiilor economice ale celor două țări aflați la Moscova, cu prilejul unei reuniuni a C.A.E.R. dedicate susținerii tinerei Republici din Caraibe, avea loc și un schimb de scrisori privind trimiterea reciprocă de studenți și tehnicieni.

La 18 martie 1961, în urma acordului primit din partea autorităților cubaneze, prin decret al Consiliului de Stat, diplomatul român Mihai Magheru era desemnat ca primul ambasador extraordinar și plenipotențiar al României în Republica Cuba. La 5 mai 1961, ambasadorul român Mihai Magheru își prezenta

Cele dintâi informații despre Cuba ajung în Țările Române grație călugărului Amfilohie Hotiniul (cca 1730-cca 1800), autorul primei lucrări românești de geografie (*De obște geografie*, Iași, 1795). Din aceeași perioadă datează și traducerea cărții abatelui jesuit Joseph de La Porte, *Călătorie prin lumea largă sau informații despre lumea veche și nouă* cu elemente referitoare la insula din Caraibe. Mai târziu, la jumătatea secolului al XIX-lea, în *Gazeta de Moldavia* apăreau date și informații mai ample despre Cuba: o descriere a insulei, suprafața, numărul de locuitori și principalele culturi (cafea, zahăr, bumbac, tutun).

scrisorile de acreditare dr. Osvaldo Dorticos Torrado, președintele Republicii Cuba, iar la 15 decembrie 1961, primul ambasador extraordinar și plenipotențiar al Cubei la București, Manuel Yepe Menéndez, la rândul său, își prezenta scrisorile de acreditare președintelui Consiliului de Stat al României.

Numirea și instalarea reprezentantului român la Havana au avut loc în circumstanțe istorice complexe. Este vorba de înăsprirea sensibilă a raporturilor dintre guvernul revoluționar din insulă și guvernul S.U.A., pe fondul evoluției situației interne și a măsurilor radicale întreprinse de noua putere cubaneză, ce naționalizase principalele întreprinderi și proprietăți americane (petrol,

comunicații, bănci, plantații de tutun și zahăr etc.). La 3 ianuarie 1961, Washingtonul a hotărât ruperea relațiilor diplomatice cu Cuba, intensificând embargoul economic și campania de propagandă anticubaneză, declanșate la mijlocul anului 1960. La 17 aprilie avea loc faimoasa invazie de la Playa Girón (afacerea din Golful Porcilor – *Bay of Pigs*: patru piloți americani și 100 cubanezi din forțele contrarevoluționare au fost uciși, iar 1.189 prinși). Urmarea directă a fost accelerarea confruntării între S.U.A. și U.R.S.S. în regiune, culminând cu „criza rachetelor” din 1962, ce avea să aducă omenirea în pragul unui război nuclear (*Magazin istoric*, nr. 9/2003).

Ambasadorul Mihai Magheru era întâmpinat la sosirea la Havana de șeful Protocolului, viitorul ambasador la București, Manuel Yepe Menéndez, de alte oficialități cubaneze, precum și de ambasadorii unor state comuniste și prietene. Un raport pe care l-a transmis mai târziu, în iunie 1961, descrie pe larg ceremonialul diplomatic de la Palatul Republicii, Salonul Drapelurilor, apoi din biroul președintelui, aici în prezența dr. Raúl Roa, ministrul Relațiilor Externe. În pofida faptului că nu intra în practica ceremonialului rostirea unei alocuțiuni, reprezentantul român, după ce s-a sfătuit în

Primul ambasador extraordinar și plenipotențiar al Cubei la București, împreună cu soția și fiica, la sosirea pe aeroportul Băneasa

1946

Alegerile parlamentare din 1946 sunt considerate cea mai mare fraudă electorală din România secolului al XX-lea. Rezultatele oficiale au arătat o victorie zdrobitoare a Blocului Partidelor Democratice: 84%, procent care le-a adus 348 de mandate. În realitate, se estimează că Partidul Național-Tărănesc ar fi avut suficiente voturi pentru a forma singur guvernul.

POȘTA ROMÂNĂ ÎN CAMPANIE ELECTORALĂ

CRISTIAN SCĂICEANU

Blocul Partidelor Democratice era o alianță electorală, constituită la 17 mai 1946, compusă din Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat Român, Frontul Plugarilor, Partidul Național-Popular (partid satelit al P.C.R., format în ianuarie 1946, prin transformarea Uniunii Patrioților), Partidul Național Liberal-Tătărescu, Partidul Național Tărănesc-Anton Alexandrescu și Comitetul Democrat Evreiesc. Semnul electoral al alianței era soarele.

Speranțele comuniștilor erau foarte mari înaintea alegerilor, estimările lor variind între 70% (Lucrețiu Pătrășcanu), 80% (Teohari Georgescu) sau chiar 90% (Miron Constantinescu). În rândurile comuniștilor erau

două grupări. Cea condusă de dr. Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej considera un procent de 60% acceptabil. În schimb, gruparea cominterniștilor din jurul lui Emil Bodnăraș dorea o victorie cu 90%.

La alegerile din 1946 au votat pentru prima dată în România, fără niciun fel de restricție, femeile, militarii și funcționarii publici. Toate cele trei categorii de votanți au fost controlate de comuniști prin diverse metode.

Prin campania electorală agresivă desfășurată în toamna anului 1946, comuniștii nu au urmărit realizarea unui bun scor electoral. Acest lucru se dobânda altfel, cu „anumite mijloace specifice”, așa cum au afirmat Serghei Kavtaradze, ambasadorul sovietic, și

Ana Pauker. Adrian Cioroianu subliniază că scopul campaniei electorale a comuniștilor era obișnuirea populației cu victoria Blocului Partidelor Democratice.

În timpul campaniei electorale s-au cheltuit miliarde de lei din bugetul statului și au fost puse la dispoziția Blocului Partidelor Democratice importante resurse umane și materiale din partea guvernului. Toate aceste ilegalități au fost semnalate în mai multe rânduri de Iuliu Maniu. Și reprezentanții la București ai guvernelor Marii Britanii și S.U.A. au înaintat guvernului român note diplomatice, care remarcău neregulile săvârșite în timpul campaniei electorale.

La 28 septembrie 1946, Iuliu Maniu adresează un

MĂRTURII ROMÂNEȘTI PESTE HOTARE. SERIE NOUĂ

Așa cum anunțam în numărul din luna mai 2009 al revistei Magazin istoric, am reluat în anul 2008, la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, programul inițiat de tatăl meu, Virgil Cândea, cu mai multe decenii în urmă, cu scopul realizării unei baze de date care să cuprindă toate informațiile disponibile cu privire la piesele culturale create de români ce nu se mai află între granițele țării.

Proiectul unei serii noi, în șase volume, care să reia în formă revizuită și adăugită materialul din cele două volume apărute la Editura Enciclopedică (1991, 1998) și să cuprindă miile de referințe rămase nepublicate, a fost întâmpinat cu mult interes la Biblioteca Metropolitană București, o instituție cu vocație pentru marile programe culturale naționale, care oferă condițiile propice publicării acestei serii complete la Editura Biblioteca Bucureștilor.

Bucurându-se de cea mai mare atenție din partea tuturor celor implicați, proiectul a avansat în ritm rapid, astfel încât în acest an a fost publicat primul volum, privitor la cărți, documente, monete, hărți, odoare bisericești, opere de artă, brevete de invenție aflate azi în biblioteci, muzee, arhive și colecții din 20 de țări (cu inițialele A-E). Sunt consemnate aici urme românești din țări vecine, bogate în mărturii ale epocilor istorice în care Țările Române au fost supuse marilor forțe politice ce și-au lăsat amprenta asupra devenirii popoarelor est-europene (capitolele *Albania, Austria, Belarus, Bulgaria, Croația, Cehia* etc.).

Pe lângă bogăția de date care deschid noi căi de cercetare și care pot inspira noi teme de licență ori doctorat, lucrarea este o frescă a raporturilor culturale dintre români și alte neamuri, mai mult sau mai puțin apropiate: școli în Albania, biserici în Bulgaria, manuscrise și tipărituri în Armenia etc. Primul volum este oglinda fidelă a întregii lucrări, reflectând situația deosebită a bunurilor culturale românești, a căror iradiere este cu adevărat globală: din Brazilia până în Cipru, din Canada până în Australia.

Noutățile pe care le aduce noua versiune sunt atât de natură formală, cât și de conținut. Pentru o mai largă difuzare a informației cuprinse în lucrare, au fost inserate traduceri în limba engleză ale textelor introductive: Cuvânt înainte, Metodologie (Virgil Cândea) și Nota editorului (Ioana Feodorov). Apar capitole noi, cerute de schimbările geo-politice survenite după 1991 (Belarus, în vol. I). Sunt consultate cele mai recente volume despre fondurile românești înstrăinate, periodicele și volumele ultime ale Bibliografiei istorice a României, precum și bazele de date *on-line*. Oficiul Național pentru Cultul Eroilor (București) ne acordă un ajutor prețios pentru înregistrarea și descrierea monumentelor închinat eroilor români căzuți pe fronturi străine.

Volumul I al noii serii va fi prezentat publicului luni, 15 noiembrie, ora 13.30, în Amfiteatrul „Ion Heliade Rădulescu” al Bibliotecii Academiei Române (Calea Victoriei nr. 125), cu puține zile înaintea deschiderii Târgului de Carte Gaudeamus (Romexpo, București), unde volumul va putea fi achiziționat. Lansarea va fi însoțită de proiecția filmului documentar *Savantul înduhovnicit*, despre viața și scrierile cărturarului Virgil Cândea, realizat de Luiza Barcan și difuzat de TVR2 în luna mai 2010, în cadrul emisiunii *Între cer și pământ*. Proiecția filmului va fi urmată de o vizită la Sala de lectură „Virgil Cândea” a Bibliotecii Academiei Române. ■

Ioana FEODOROV

Exclusivitate

GEORGES DEMENTHON, UN ARTIZAN AL RELATIILOR CULTURALE FRANCO-ROMÂNE

ALAIN DEMENTHON

1918 a fost un moment de glorie atât pentru Franța, cât și pentru România. Franța își lua revanșa asupra Germaniei, care îi răpise Alsacia și Lorena cu 47 de ani în urmă; suprafața și populația României se dublau prin alipirea Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei. Aceasta a declanșat în cele două țări un sentiment asemănător de exaltare patriotică, dar a și sporit uimitorul atracție, ca să nu-i spunem fascinație, exercitată de Paris asupra Bucureștiului. Cu toate că în România alfabetul la origine a fost chirilic, religia ortodoxă, limba bisericească slavona, s-au resimțit influențele turcești, rusești, ungurești și germane, limba franceză a beneficiat de circumstanțe deosebite și a dobândit o poziție de invidiat. Imperiul Otoman se mulțumise cu o suzeranitate mai puțin apăsătoare asupra Țării Românești și Moldovei. Fanarioții au adus cu ei obiceiuri grecești și franceze, franceza fiind limba diplomatică a Porții Otomane. Mari familii precum Cantacuzino, Ipsilanti, Mavrocordat au antrenat elita locală într-o evoluție accelerată – mai

ales în rândul tinerilor –, prin propagarea ideilor Revoluției franceze.

Alexandru Ipsilanti a fost primul care a introdus limba franceză la Școala domnească din București, în 1776. În timpul ocupației rusești (1828-1834), franceza era limba de predilecție a ofițerilor ruși, aristocrați cu o cultură occidentală. Limba franceză a fost introdusă pentru prima dată în învățământul public românesc în 1831, la Liceul „Sfântu Sava”.

Marea afinitate a românilor față de cultura și limba franceză își găsește explicații în decursul istoriei, plecând de la Napoleon al III-lea, care contribuie mult la recunoașterea internațională a Unirii Principatelor, continuând cu ajutorul militar al Franței în timpul Primului Război Mondial (misiunea generalului

Berthelot), până la reprezentările pe care imaginarul colectiv și le-a făcut, comparând victoria lui Traian asupra lui Decebal cu cea a lui Cezar asupra lui Vercingetorix (Magazin istoric, nr. 8, 9/1975) și văzând în Dacia și Galia două țări surori, supuse aceluiași proces benefic de romanizare.

Georges Dementhon la biroul său de director al liceului din Châteauroux

protest prim-ministrului Petru Groza „împotriva întrebuițării autorității publice în susținerea campaniei electorale a guvernului“. Ilegalitățile sesizate vizau afișele electorale ale Blocului Partidelor Democratice puse la sediile instituțiilor publice, propaganda B.P.D. la locurile de muncă prin sindicate, folosirea mijloacelor logistice ale autorității publice în campania electorală comunistă și altele.

Tot la la 28 septembrie 1946 a fost înregistrată la Secretariatul General al Guvernului o notă cu mențiunea „Strict secret“, întocmită de Secția a III-a a S.S.I. Conform acestui document, care cuprindea rezumatul notelor informative din 27 septembrie, Iuliu Maniu a înaintat Direcției Generale a Poștelor, Telegrafului și Telefoanelor o notificare, redactată de avocatul Pascu, prin care protesta împotriva folosirii de către Poștă a unor ștampile cu textul „Votați B.P.D.“, care se aplicau pe corespondență. Avocatul Pascu amenința în notificare cu grave sancțiuni morale și materiale aplicabile celor care se fac vinovați de aceste ilegalități. Aposta lui Emil Bodnăraș, secretarul general al guvernului, pusă pe această notă informativă, este de un cinism fără margini: „Se va trimite tov. Miron Constantinescu.

Sunt de părere ca pe viitor ștampila să nu cuprindă doar inițiale B.P.D., ci să se scrie *in extenso* Blocul Partidelor Democratice“. Documentul demonstrează exact ceea ce reclama Iuliu Maniu în protestele adresate guvernului: implicarea aparatului guvernamental în campania electorală a comunistilor. Nu era normal ca un document redactat de serviciile secrete și adresat Guvernului României să fie scos din circuitul normal și trimis lui Miron Constantinescu, care era șeful campaniei electorale a P.C.R. și care nu îndeplinea nicio funcție în aparatul de stat.

Ordinul transmis a fost executat întocmai. Astfel încât, pe lângă ștampilele cu textul „Votați Soarele“ și semnul electoral al B.P.D., au fost confecționate vinete care se lipeau pe corespondența poștală, având un

text foarte explicit: „Votați Soarele, semnul electoral al Blocului Partidelor Democratice“.

O altă ștampilă electorală care s-a folosit în circuitul poștal a avut

textul: „Trăiască victoria Blocului Partidelor Democratice în alegeri“. Victoria comunistilor, proclamată încă din timpul campaniei electorale, urmărea să creeze o presiune psihologică în rândul electoratului, în general ostil B.P.D., sugerând că nimic nu mai putea împiedica tăvălugul care venea de la Răsărit.

Agresivitatea campaniei electorale a Blocului Partidelor Democratice este demonstrată și de cartea poștală tipărită special în scopuri electorale, care a fost distribuită militarilor. Până atunci, armata nu fusese implicată în acțiuni electorale. În 1946, comunistii au distribuit în mod gratuit astfel de cărți poștale, sugestiv ilustrate, prin care făceau propagandă comunistă atât în rândurile soldaților, cât și printre familiile acestora, cărora militarii le adresau, la ordin, respectivele cărți poștale.

Semnul electoral al Blocului Partidelor Democratice, soarele, a dăinuit în timp pe corespondențele poștale păstrate din anul 1946 și se mai putea vedea zugrăvit pe clădiri chiar și la începutul anilor '90. ■

Există două lucrări în limba franceză consacrate lui Georges Dementhon: Vers l'Autre – la vie de Georges Dementhon (Către celălalt – Viața lui Georges Dementhon, 411 pagini), scrisă de Alain Dementhon și apărută în anul 2008 (www.TheBookEdition.com) și Le lycée français de Bucarest – Souvenirs d'anciens élèves recueillis par Alain Dementhon (Liceul Francez din București – Amintirile unor foști elevi culese de Alain Dementhon), tipărită de Fundația Culturală Memoria.

Succesul a fost enorm în acest oraș de provincie, în care o voce prestigioasă a venit să explice că printre toate influențele culturale din trecut, inclusiv cea germană, care au adus fiecare lucruri importante și benefice, nu lipsea decât vocea franceză, pentru a deschide spiritele spre valorile universale, precum cea a libertății.

La 12 martie 1939, îngrijorat de puterea Germaniei și de sporirea influenței ei în București, într-o vreme când acolo nu domnea chiar democrația, organizează o mare demonstrație de prietenie franco-română, bazată pe fraternitatea de arme din Primul Război Mondial. În decursul acesteia a fost dezvelită o placă comemorativă cu numele ofițerilor francezi morți în România, încadrată de două urne, una conținând pământ de la Verdun și cealaltă de la Mărășești.

Prăbușirea Franței în 1940 și lovitura sovietică asupra

Bucovinei de Nord și a Basarabiei, venite aproape concomitent, au răvășit viața lui Georges Dementhon, ca și pe aceea a altor milioane de oameni. Pierzându-și toate bunurile, el a trebuit să fugă din Cernăuți cu familia, spre București. Două lucruri au compensat această tragedie. Mai întâi, semnarea la 30 martie 1939 a acordului cultural franco-român, prin care se înființase la București un Liceu Francez. Lui i-au fost încredințate organizarea și conducerea acestui liceu, o sarcină deloc ușoară, deoarece se pleca de la zero, în circumstanțele dramatice ale momentului. Apoi, el a fost singurul francez din România care l-a cunoscut personal pe generalul de Gaulle. Pe când se afla la Trêves (Trier), îl întâlnise pentru a-i cere să prezinte două conferințe. A avut bucuria să primească, la 26 august 1940, un răspuns la scrisoarea trimisă pe căi ocolite la Londra, la 26 iunie, în care generalul îl numea

reprezentantul său clandestin în România. Puțini sunt cei care pot spune că au răspuns așa de repede la Apelul generalului din 18 iunie, prin care chema poporul francez la rezistență.

Pentru noul liceu nu existau spații adecvate, lipseau profesorii, diplomele nu se echivalau. Toate aceste probleme au fost rezolvate rând pe rând. S-a lucrat cu ce era la îndemână. Clădirea de pe strada Christian Tell nr. 22 oferea un spațiu redus (ea n-a fost înlocuită decât în ultimii ani de palatul Filipescu). Cursurile trebuia ținute în aceleași încăperi dimineața și după-masa. Toți cei cu bunăvoință au contribuit la constituirea corpului profesoral (chiar și directorul Dementhon și bibliotecarul Institutului Francez au ținut cursuri). Acesta a fost completat numeric cu profesori români. Un decret din 19 noiembrie 1942 a acordat echivalarea bacalaureatului

Toate acestea au condus la o influență incredibilă, zdrobitoare, a culturii franceze în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea și sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, culminând cu perioada interbelică. A fost perioada în care Bucureștiului i se spunea „Petit Paris des Balkans” („micul Paris al Balcanilor”). Atunci a fost împânzit de clădiri în genul celor ridicate de Georges-Eugène Haussmann în Parisul din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, iar toată elita cultivată se exprima în franceză. Tineretul își făcea studiile superioare în Franța. Se mai știe oare că în anul fondării Universității din București, 1864, 16 dintre cei 20 de profesori erau formați în Franța, în 1892, 42 dintre cei 50, iar în 1914, 62 dintre aproximativ 100 de profesori?

Izbânda din 1918 a fost momentul instituționalizării cooperării culturale. La 15 iunie 1919 s-a semnat o convenție între cele două capitale, creându-se Misiunea

Universitară franceză în România, al cărei obiectiv era „rapida difuzare a limbii franceze în provinciile nou alipite la România Mare”. Era formată, pe de o parte, din Institutul Francez din București (Institut des Hautes Etudes) și, pe de altă parte, din Cercuri franco-române în multe orașe de provincie, conduse de profesori francezi. În 1928, succesul acestora a condus la creșterea numărului de profesori. Din noul lot de nouă profesori făcea parte și Georges Dementhon.

Nimic nu îl lega până atunci pe acest profesor de țara care avea să conteze atât de mult în viața sa. Născut în 1897 în Arbois, fiul unui mic funcționar, elev eminent (a luat bacalaureatul la vârsta de 16 ani și licența la 18), el s-a înrolat în armată la 19 ani. Făcut prizonier în martie 1918, profită de domiciliul forțat ca să creeze în lagăr o „Universitate a prizonierilor”, ce organiza felurite cursuri pentru orice voluntar. La sfârșitul războiului, el este numit profesor la liceul din Trèves (Trier), în ceea ce era

pe atunci zona de ocupație franceză în Germania. Se distinge prin crearea unei „Societăți de conferințe”, care organiza în fiecare an șase conferințe susținute de cele mai mari nume ale literaturii franceze din epocă, cum ar fi Louis Madelin sau Henry Bordeaux. În 1930, statutul de ocupație fiind desființat, el își caută un nou post și acceptă, complet întâmplător, pe cel oferit de Cercul franco-român din Cernăuți.

Din 1930 până în 1940 acest Cerc va cunoaște o dezvoltare remarcabilă, fiind citat ca exemplu de către conducerea Misiunii Universitare. Acolo, ca și în lagărul de prizonieri, Georges Dementhon își va dovedi calitățile de organizator și administrator, într-o provincie smulsă Imperiului Austro-Ungar și unde influențele germanice rămăseseră preponderente.

Două evenimente majore au marcat șederea lui la Cernăuți. A reușit să-l invite, la 3 decembrie 1931, pe ambasadorul Franței Gabriel Puaux.

În primăvara anului viitor, pe zidul Liceului Francez „Anne de Noailles”, din strada Christian Tell nr. 22, se va pune o placă în memoria lui Georges Dementhon, director al Liceului Francez din România, între anii 1940-1948.

LYCÉE FRANÇAIS de BUCAREST

*Anunțul ultimei ediții
a premiilor Liceului Francez*

Georges Dementhon (extrema stângă) îi întâmpină pe ambasadorul Franței, Gabriel Puaux, și pe soția acestuia (în centru) la Cernăuți, la 3 decembrie 1931

treptat orice altă influență decât cea rusă. Profesorii și elevii sunt obligați să facă parte din organisme special create pentru ei. Un „consilier pe probleme de educație” este instalat în fiecare școală. Cu scopul de a extinde recrutarea elevilor și de a-i proteja pe cei care nu erau de naționalitate română de constrângerile la care erau supuși localnicii, liceul a încercat să găsească un mod de ocire a problemelor, creând un „liceu român cu predare în limba franceză” (o singură clasă va exista, în anul școlar 1947-1948), care pregătea în franceză elevii pentru bacalaureatul românesc, după programele românești. În martie 1948 este numită la Liceul Francez o „consilieră pe probleme de educație”; atunci apar gazele de perete. Ultima ceremonie de premiere va putea totuși să fie organizată la 16 iunie 1948, puțin înainte

ca să fie luate măsurile definitive de desființare a Misiunii Universitare și a liceului. La 19 iunie, contractele profesorilor francezi ai misiunii sunt reziliate și la 25 guvernul României renunță la bursele de studii acordate de Franța și dispune întoarcerea bursierilor în țară. În aceeași

zi, toate școlile străine sunt închise. Clădirile liceului și ale școlii primare sunt rechi-zionate.

Georges Dementhon se întoarce definitiv în Franța, după 18 ani de viață petrecuți în România. Acolo se căsătorise și i se născuseră copii. În Franța, spre marea lui mirare, va fi confruntat cu influența partidului comunist francez asupra intelectualității franceze și se va lupta neîncetat, prin cuvântul și scriitura sa, împotriva obscurantismului care invadea țara sa de adopție și a minciunii generalizate despre „prietenia indestructibilă” între București și Moscova. Director al liceului din Châteaureux, în centrul Franței, timp de 14 ani, el a avut privilegiul de a crea primele clase bilingve (anglo-franceze) ale învățământului public francez.

A murit în anul 1973. ■

Versiune în limba română de Marily LE NIR

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
cultural.sr.ro

francez și român, un drept câștigat prin bunul renume al liceului.

In viața liceului (de numai opt ani) au existat două perioade. În prima, din 1940 până în 1944, important era să se mențină influența franceză într-o țară care făcea parte din Axă, ceea ce implica o luptă de fiecare zi pentru a asigura tuturor, inclusiv evreilor, un învățământ de calitate. Trebuie notat admirabilul sprijin al societății cultivate din România, care a rezistat cu armele spiritului tentativelor de a o îndepărta de o cultură pe care și-o însușise. Toate serviciile oficiale din București (ambasada, institutul și liceul) au fost obligate să arate obediență față de guvernul de la Vichy, angajat oficial în colaborarea cu Germania, dar fără să ascundă adevărul sufletească la Franța liberă (portretul mareșalului Pétain a fost totdeauna interzis în liceu). Erau sprijinite de toți cei care nu vedeau în atitudinea românilor decât un mijloc de a recupera provinciile pierdute. A trebuit să se lupte în acest timp împotriva legilor antisemite, utilizând toate subterfugiile posibile. În clipele cele mai negre, Liceul Francez a fost singurul loc unde elevii evrei au putut să-și urmeze școlarizarea. Aceste constrângeri, adăugate celor legate de lipsa spațiului și de reducerea neîncetată a numărului de cetățeni străini, explică efectivele reduse la mai puțin de 200 de elevi. În ciuda tuturor acestor obstacole,

nivelul de pregătire în liceu a fost mai mult decât satisfăcător (mulți dintre foștii elevi care au continuat școlarizarea în Franța și-au dat repede seama de aceasta), fapt ce este deosebit de merituos.

Din 1944 până în 1948 situația a fost complet diferită. După o scurtă euforie provocată de întoarcerea armelor la București, în august 1944, și semnarea acordului franco-sovietic din decembrie 1944, care lăsa să se spere în renașterea fără obstacole a prezenței franceze, instaurarea progresivă a regimului comunist, începând din 1945, a obligat direcțiunea liceului la o luptă subterană pentru a întârzia la maximum scadența pe care, cu timpul, toată lumea o simțea că e de neocolit. În noul climat, liceul a fost învinuit de elitism și de democratizare culturală prea timidă – critici cu tentă caricaturală –, deoarece francofilii bucureșteni făceau în majoritate parte din păturile înstărite ale burgheziei și aristocrației. Cu sprijinul anumitor personalități (Stoilov, ambasadul României la Paris,

Pătrășcanu, ministrul Justiției, și chiar al Annei Pauker, care și-a înscris fiica la liceu), încă de la sfârșitul anului 1946 au fost date asigurări că eforturile francezilor în plan cultural nu vor fi sistematic contraccarate, dacă liceul, la rândul lui, nu va neglija „clasa muncitoare”. Liceul a fost mutat în palatul Filipescu. Tot atunci s-au înființat cursurile serale și au fost oferite burse celor mai buni elevi din liceele românești. Un raport al Institutului Francez din acea epocă constată că problema de fond rămâne aceeași: „Aproape jumătate dintre elevi sunt evrei. Familiile lor sunt în general bogate; multe dintre ele nutresc speranța de a emigra în Franța; ele nu servesc nici măcar a da liceului nostru o reputație democratică în ochii puterii”.

Punerea în practică a Planului Marshall în Occident și instaurarea Republicii Populare Române accelerează considerabil evoluția negativă. Toată societatea este înrolată, în plan cultural, în ARLUS, care elimină

Placa cu numele ofițerilor francezi morți în România, încadrată de două urne, una conținând pământ de la Mărășești și cealaltă de la Verdun

anilor '30, menționăm defecțiunea reprezentantului sovietic la București, F. Butenko, care a fugit în Italia în 1938 (*Magazin istoric*, nr. 11/1999), acuzele diplomației sovietice și refuzul de a accepta realitatea acestui caz, ce au dus la lipsa unui reprezentant sovietic la București până în pragul evenimentelor din iunie 1940. O serie de documente relevă iminența acțiunilor sovietice din iunie: discursul lui V.M. Molotov din Sovietul Suprem din Sovietul Suprem, corespondența diplomatică, evoluția prezenței trupelor sovietice din apropierea Nistrului etc.

În data de 26 iunie 1940, la ora 22.00, Gheorghe Davidescu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Moscova, primea un ultimatum adresat guvernului României în legătură cu Basarabia și nordul Bucovinei. Telegrama trimisă de acesta la București, împreună cu o parte a corespondenței diplomatice din acele zile ne arată dificultățile întâmpinate de autorități, culminând cu pătrunderea armatei sovietice în ținutul Herța. Importanța deciziilor luate atunci și a asumării lor a fost în disonanță atât cu discursurile anterioare, cât și cu motivațiile ulterioare, regăsite în jurnalul lui Carol al II-lea. Hotărârile Consiliilor de Coroană convocate în acele zile, precum și opțiunile de vot ale membrilor acestuia se regăsesc printre exponate.

Aurmat o dificilă retragere a armatei și administrației românești, precum și un dublu exod al populației, înspre ambele maluri ale Prutului, în funcție de origine sau interese familiale ori personale. O serie de fotografii din Arhiva Națională a Republicii Moldova prezintă pătrunderea sovieticilor în Chișinău. Se regăsesc personalități de prim rang: mareșalul Semion Timošenko, comisarul Lev Mehlis ori Nikita Sergheevici Hrușciiov. Presa reflectă drama marelui număr al refugiaților, solidaritatea populației, în vreme

ce rapoartele de la Secția 2 Informații a Marelui Stat Major al Armatei Române ne arată noile realități din zonele cedate: dificultatea repatrierilor, instaurarea unui nou model politic represiv etc. Documentele autorităților române subliniază totala incongruență între discursul autorităților sovietice și abuzurile Armatei Roșii în timpul ocupării, temerile populației legate de o nouă înaintare a sovieticilor până la Siret sau Carpați.

Reacțiile au variat de la bucuria fățișă a militanților comuniști și a presei occidentale procomuniste până la consternarea

fruntașilor basarabeni ori bucovineni. M.I. Kalinin, președinte al Sovietului Suprem, îi declara lui G. Gafencu, noul ministru român la Moscova: raporturile româno-sovietice se pot dezvolta acum în deplină pace. Aparentul calm diplomatic ascundea de fapt o stare vecină cu războiul, trădat de numeroase incidente ce aveau loc la noua frontieră.

Nu în ultimul rând, vizitatorii pot viziona o selecție din jurnale sonore și câteva fragmente de filme documentare din acea perioadă.

Întreg conținutul expoziției, precum și un număr de câteva sute de alte exponate, menite să prezinte subiectul într-un mod mult mai detaliat, sunt accesibile publicului într-un DVD ce va fi lansat în cursul lunii noiembrie. Ulterior, toate materialele vor fi disponibile online, așa cum Arhivele Naționale au obișnuit deja publicul încă de anul trecut prin DVD-ul expoziției 1939. *Zile de pace, zile de război* (acesta poate fi accesat la adresa <http://anr.infoideea.ro/expozitia1939/>).

Expoziția este deschisă în perioada 22 septembrie-21 decembrie 2010, luni, miercuri și vineri, între orele 08.30-15.30, iar marți și joi între orele 08.30-19.00, la sediul Arhivelor Naționale ale României din Bd. Regina Elisabeta nr. 49, accesul fiind liber. ■

Număr din lunile iulie-august al publicației pro-sovietice Moldova Roșie

Afișul expoziției

EVENIMENT

Cei doi semnatori ai Pactului din 23 august 1939

ÎN TRE NEPUTINȚĂ ȘI IRESPONSABILITATE

RADU STANCU

Expoziția Cedarea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a Ținutului Herța (iunie 1940) – între neputință și iresponsabilitate. O perspectivă românească vernisată la 21 septembrie 2010 și organizată de către Arhivele Naționale al României în colaborare cu Arhivele Diplomatice din cadrul Ministerului Afacerilor Externe ale României, Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, Serviciul Istoric al Armatei și Arhiva Națională de Filme, își propune să prezinte contextul, evenimentele și consecințele actelor din 26-28 iunie 1940. Totodată, se dorește stimularea unei dezbateri în sensul unei reinterpretări a acestui subiect, supus vreme îndelungată unui proces de denaturare în scopuri ideologice. Sunt aduse în fața vizitatorilor documente importante ce reflectă desfășurarea evenimentelor de la finele lunii iunie 1940, dar și, spre exemplu, considerații ale lui Nicolae Titulescu sau Grigore Gafencu, ante sau post-factum.

După o prezentare în imagini a Basarabiei și Bucovinei, așa cum au fost ele păstrate în Fototeca Arhivelor Naționale, urmează o scurtă introducere în realitatea interbelică a celor două regiuni istorice, prin structura lor etnică, relațiile cu

„centrul”, poziția oficialilor de la București sau ponderea propagandei comuniste la granița cu U.R.S.S.

Relațiile cu U.R.S.S. constituie un element esențial al înțelegerii specificului evoluțiilor evenimentelor. Referindu-ne doar la finele

Aeroportul din Cetatea Albă, ce-î purta numele regelui Carol al II-lea

Blindate sovietice în Basarabia.

ALBUM ISTORIC

Carol al II-lea și membri ai guvernului în vizită la Bălți (1934)

Mori de vânt în Basarabia

Refugiați din Basarabia

Imagine cu refugiați din filmul Războiul nostru sfânt, realizat în 1942

... și pe străzile Chișinăului

*Nikita Serghievici Hrușciov
și mareșalul Semion Timoșenko (stânga) la Chișinău*

Oare câți dintre șefii politici ai popoarelor și națiunilor au încercat sentimente umane normale în relațiile cu adversarii, competitorii, supușii sau concetățenii lor, în general?

frenie, a considerat că această boală nu este altceva decât o „demență afectivă”, intelectul menținându-se apt de performanțe înalte, pe când bolnavul pierde contactul cu realitatea, ca urmare a golirii, suprimării, practic totale, a afectivității sale. Într-o formă mai puțin exactă, dar extrem de relevantă, scriitorul englez Gilbert Keith Chesterton (1874-1936) afirma că nebunia nu constă în a-ți pierde rațiunea, ci în a pierde totul în afară de rațiune; prin tot aici se înțelege, evident, disponibilitatea emoțională, compasiunea, capacitatea de a iubi, afectele proprii omului normal.

Corelația dintre concepțiile și ideile lui Bleuler, Chesterton și Fromm se relevă de la sine. În consecință, ne putem întreba câți dintre creatorii de istorie, șefii politici ai națiunilor sau popoarelor, de pe parcursul unor secole sau milenii, ar putea proba, ar putea fi presupuși a fi încercat sentimentele umane, normale, fie ele aflate și la nivel minimal. Aceasta nu în relație cu adversarii, competitorii sau egalii lor, ci până și cu pro-

priile lor popoare, cu supușii lor sau cu acei semeni care, în calitate de cetățeni, i-au adus în vârful ierarhiei statale.

S-a spus adesea că politica are chiar obligația de a fi, pur și simplu, un calcul rece și eficient. Rece fiind, în raporturile reale – și nu simulate, trucate – cu popoarele, cu națiunile și lumea, politica mai

Eugen Bleuler

poate fi eficientă, iar modelul uman pe care îl creează și propagă mai aparține, acesta, normalității omenești?

Relația psihologie-politică obligă la încă o investigație, respectiv una a interferenței psihologie-etice-istorie. Majoritatea istoricilor și criticilor îl acuză pe Machiavelli pentru teoria sa pragmatică. Autorul consideră că un scop înalt în cazul tratat în celebra sa operă, *Principele*, fiind vorba de întărirea și unificarea conducerii statale a unei Italii

divizate, aceasta eventual sub autoritatea unui conducător precum Cezare Borgia, pentru care scrupulele etice nu au reprezentat niciodată obligații – poate îndreptăți orice politică de natură să permită, fie și cu mari costuri morale, atingerea acestuia. Pe de altă parte însă, cruzimea unui Vlad Tepeș, căreia cronicarii sau istoricii străini i-au atribuit drept cauză boala mintală, ajunge să fie scuzată de autori români celebri, care o socotesc un instrument politico-istoric acceptabil, fie și măcar în contextul epocii. Metoda celor două măsuri pare să fie lesne aplicabilă când este vorba de cercetarea trecutului și, astfel, pare dificil de aflat despre ce fel de normalitate se poate vorbi atunci când analiza psihologică aplicată la istorie poate afecta prestigiul unor popoare legate de false imagini și idei preconcepționale, de tabuuri privind sfera orgoliilor naționale.

Este evident că au existat epoci în care a fost creată ideea și s-a structurat conceptul normalității omului, ca ființă umană. A apărut, altfel spus, umanitatea omului universal, în calitate de realitate ontologică. Avem toate motivele să socotim aceste perioade ca fiind în esența lor culturale, pe de o parte, și religioase, pe de altă parte. Nu s-ar putea vorbi de anormalitate psihică și de alienare din unghi psihic a istoriei nici în măsura în care o epocă și un model uman se împlinesc atât prin creație, cât și prin credință.

Prezentăm partea a doua a acestui studiu, ce abordează fenomenul istoriei prin prisma psihiatriei.

O PERSPECTIVĂ CULTURAL- PSIHIATRICĂ ÎN ISTORIE

Cezare Borgia (stânga sus), Ludovic al XIV-lea și Mao Zedong, trei conducători, trei tipuri de relații cu supușii

CAIUS TRAIAN DRAGOMIR

Problema relației psihologie-psihiatrie-istorie mai poate fi reluată și dintr-o perspectivă întrutotul contrarie celei propuse până acum, în această analiză eseistică. Întru cât avem dreptul a socoti că întâlnim normalitatea psihică obișnuită, condiția psihic echilibrată în cazul ființei umane implicate, sau antrenate, în construcția istorică, în actul istoric? Mai simplu formulând întrebarea, ar trebui să aflăm dacă în fenomenul istoric componenta decisivă, aceea umană, apare într-o stare pe care să o putem caracteriza drept normală, după criteriile care se aplică persoanei, individului, în relațiile obișnuite, de grup mic, în asocierile intime, familiale, colegiale, strict personale.

Americanul de origine germană Erich Fromm (1900-1980), unul dintre marii psihanaliști, care a dezvoltat teoria freudiană, în același timp sociolog și filosof al civilizației și istoriei, considera societatea modernă drept una schizoidă, cu înclinații

adesea schizofrene. Aceasta din cauza represiei emoționale și afective, la rândul ei generată de o accentuată tendință anxioasă produsă de trăirea nesigură a afectelor, resimțite ca vulnerabilitate în procesul de adaptare inter-umană. Fuga de afectivitate se re-

marcă ușor în întreaga experiență actuală, iar, pe de altă parte, marele psihiatru elvețian Eugen Bleuler (1857-1939), cel care a identificat și descris primul, în forma acceptată și astăzi, entitatea patologică, morbidă, pe care tot el a denumit-o schizo-

**Divinizarea împăraților romani
– simplu protocol util sau
paranoie?
Și una și alta, în funcție de
personalitatea fiecărui împărat**

majorității monarhilor, la începutul istoriei. În politeismele populate cu numeroși zei minori, pe lângă marii zei, regele sau împăratul putea să se includă foarte ușor, natural am spune, în panteon. În spațiul greco-latin, treapta diferențioare între uman și divin nu este multă vreme încălcată, ci respectată. Alexandru cel Mare se consideră cel mult un semizeu. Iulius Cezar se pretinde un descendent din Venus, dar este divinizat abia după moartea sa. Apoteoza devine în imperiul instaurat prin puterea lui Octavian Augustus un act care succede funeraliilor imperiale. Dar aceasta numai pentru puțină vreme, căci, sub Claudius, împăratul ajunge să se declare, ori să fie declarat, zeu încă în viață fiind. În frumoasa creație romanească a lui Robert Graves *Eu, Claudius, împărat și zeu*, în două părți – publicate uneori separat, alteori împreună – momentul demențial al transformării unei minți, alterate sub un stress insuportabil, într-o conștiință efectiv alienată este descris cu o pătrunzătoare imaginație și cu o foarte bună cunoaștere a psihopatologiei unor astfel de stări.

Ce a însemnat însă, în realitate, divinizarea împăraților romani – și aceasta

încă din viață –, simplu protocol util practicii puterii sau paranoie în toată puterea devastatoare a unei astfel de boli?

Este de presupus că ambele variante au fost ilustrate concret, în funcție de personalitatea unui împărat sau a altuia. Cultul imperial, al persoanei auguste, era obligatoriu în stat, dar este evident că acesta, în foarte înalta și, totodată, pragmatica, spirituala civilizație și cultură romană nu avea cum deveni neapărat un delir. În unele cazuri însă și cu deosebire cele ale persecutorilor sălbatici ai creștinismului se poate suspecta o componentă paranoică reală, nu doar simplu paranoică, probabil foarte răspândită nu doar în rândul împăraților, ci al conducătorilor autoritari, în general. A fost un element prezent și care a jucat un rol important în cruzimile reprimării religioase din secolele care au precedat decretul lui Constantin cel Mare de la Milan, din 313, prin care s-a acordat libertate de cult, în imperiu, pentru credința creștină. Când însă unii dintre împărați au fost asasinați, niciunul nu pare să fi invocat – atât cât reușesc să îmi amintesc din

textele istoricilor romani –, în fața conspiratorilor, condiția sa pretins divină, ceea ce un subiect delirant ar fi făcut în mod aproape cert. De altfel, un faraon precum Bochoris este ars pe rug, după ce este înfrânt în războiul cu etiopienii. Faptul că prin demnitatea sa regală participa și la divinitate nu pare să fi impresionat prea mult pe dușmanii săi.

Câtă vreme, apoi, lumea este condusă spiritual de niște mari religii, această formă majoră de paranoie, sau comportament paranoic, nu mai compromite normalitatea și bunul simț, oricum puse la încercare prin alte mecanisme patogenice decât megalomanie în formă extremă. Interesant și tragic este faptul că abia ateismul, devenit principiu de stat, în particular al unor state totalitare, introduce din nou în istorie o formă de cvasi-divinizare, care, de fapt, este chiar o divinizare,

Gilbert Keith Chesterton

Ca vremuri ale stabilirii adevăratei condiții umane, printr-o excepțională instaurare culturală, putem foarte bine adopta propunerea lui Voltaire: Secolul lui Pericle în Atena, cel al lui Augustus la Roma, epoca lui Lorenzo Magnificul în Florența și, de fapt, în celelalte mari centre ale Italiei, și, în sfârșit, secolul francez, al lui Ludovic al XIV-lea. Neîndoiește, nenumărate alte momente sunt definitorii pentru istoria umană: apariția științei moderne, noua filosofie, revoluția industrială, epoca revoluțiilor. Dar omul este integral ceea ce spiritul său îi permite să fie, odată integrate condiției umane câștigurile celor patru culminații ale creației umanității. Din punct de vedere al credinței, constelația spirituală a aceleiași umanități este dată de apariția celor trei mari monoteisme, dar și a Vedelor și Upanișadelor, a budismului, taoismului și confucianismului, cât și, politic, de adoptarea în Imperiul Roman a creștinismului ca religie oficială, iar apoi prin Reformă. Se va putea face referință la multe alte împliniri istorice ale ființei umane și ale spiritului umanității, precum Iluminismul, Carta drepturilor

omului și cetățeanului, reluată apoi în variante, până în constituțiile lumii actuale, gândirea liberală, pe de o parte, sau, pentru alte orientări ale filosofiei și practicii istoriei, pentru alte grupuri sociale, teoriile socialiste și marxismul. Pe scurt, omul și-a definit sistemele referențiale în care normalitatea psihică întâlnește formele normalității afirmării lui istorice, cu toate diferențele care au apărut în timp între curentele de gândire; sau, tocmai prin diversitatea realizată, s-a conturat mai clar ideea normalității. Unde se află atunci anormalitatea, cât de mult și prin ce a ajuns aceasta a deforma și compromite existența istorică?

Tendința umană principală, tendința unei ființe în preistoria căreia se manifestă intens și extins canibalismul, altminteri rar la speciile animale evoluat, și pentru care, încă la nivel istoric, inclusiv în epoca modernă, principala pradă este, în afara mediului fizic și al animalelor sau plantelor cultivate, propria-i specie, nu are cum fi decât una primejdioasă, psihologic și existențială. Aceasta provine din împingerea până la limită a comportamentelor, din extremismul atitudinilor, al manifestărilor voluntariste și pretențiilor existențiale. Altfel spus, nestăpânirea,

Erich Fromm

la care a făcut referință și Tacitus, vorbind despre barbari.

Cea de a doua mare primejdie la adresa normalității psiho-istorice sunt atavismele psiho-comportamentale. Omul sau societățile umane ajunge la anormalitate prin reîntoarcere comportamentală, regresie psihică, înspre modele depășite istoric, eliminate și inacceptabile în actualitatea unei epoci. Apare astfel, precum infantilismul nevrotic sau psihotic în cazul bolii psihice individuale, și un infantilism istoric, afectând societăți întregi, în ansamblul lor sau prin intermediul conducătorilor acestora.

Afectarea paranoidă sau franc paranoică a făcut ravagii în istorie. Într-o perioadă în care psihicul și conștiința umană erau relativ puțin pregătite pentru perceperea dreaptă a mesajului divin, a revelațiilor, divinitate și umanitate se confundă ca rezultat al suprapunerii distincției sociale peste distincția ontologică. Faraonii Egiptului antic sunt divinități, asemenea

Anormalitatea vine din împingerea până la limită a comportamentelor și din reîntoarcerea comportamentală la modele depășite istoric, eliminate și inacceptabile într-o epocă nouă

Cruzimea este singura constantă a întregii istorii. Antiumanismul funciar al tuturor statelor abia acum părea să aibă unele șanse de a dispărea, dar dă semne că ar putea totuși să continue prin prezent, către orice viitor. Cruzimile cuceririlor asiriene sunt inimaginabile eleganța și frumusețea chipurilor nobililor asirieni în basoreliefurile de la Muzeul Pergamon din Berlin le fac în plus neinteligibile, inexplicabile psihologic. Cruzimea lui Pericle față de locuitorii, greci și aceștia, din Samosul cucerit de atenieni, cruzimea clementului Iulius Cezar față de Vercingetorix, cruzimea oamenilor Ierusalimului în fața Cuvântului divin, execuțiile indescriptibile de crude rezervate fie și (sau mai ales) vinovaților de tentativă de regicid, cruzimea publi-

cului din Colosseum la supliciul creștinilor și, de ce nu am vorbi și despre aceasta, la luptele de gladiatori, iar mult mai târziu, la execuția lui Doja, a lui Horea, a lui Cloșca, în anul 1785, cu patru ani înainte de Revoluția Franceză, cruzimea lagărelor de concentrare din mijlocul secolului al XX-lea și a bombardamentelor aliate, din aceeași vreme, pentru a nu mai vorbi despre bombardamente cu mult mai recente. În acest univers al cruzimii se întâlnesc, mai sigur decât oriunde, într-un alt plan comportamental, conducători și populații, persoane și societăți întregi.

In rest, psihologia maselor implică îndeosebi supunerea infantilă în fața dominației paternaliste și autismul, izolarea care și aceasta unește într-o singură

stare patologică individuați și grupuri. Sugestibilitatea generează frica aberantă, patologică, a conducătorilor pentru poziția și existența lor, iar apoi transformă în mase de manevră populații și, uneori, popoare întregi. Sugestibilitatea și autismul sunt măsuri ale condiției schizoide a lumii actuale. Totuși, este probabil că niciodată mai mult decât la începutul ultimului deceniu al secolului al XX-lea nu a părut mai posibil, în toată istoria umană, ca psihopatologia în calitate de fapt istoric să dispară cu totul sau să se reducă la un minimum nesemnificativ. Iată însă că speranțele în acest sens nu mai par foarte îndreptățite. Ar merita, cu siguranță, de încercat o analiză asupra perspectivelor sociopsihiatrice ale viitorului uman. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 decembrie 2010, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când îi cuprindea pe bucureșteni frenezia mutării?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna septembrie 2010 este:

„Thirisadai”, o navă cu 400 de oameni la bord

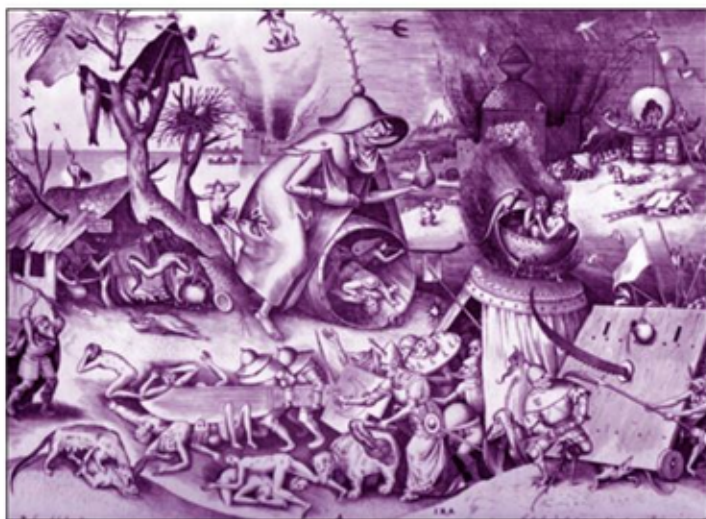
Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Dumitru Comșa, din Mediaș, jud. Sibiu.**

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2011.

Adresa noastră: **Magazin istoric, Of.P. nr. 1, C.P. 15-702, sect. 1, București**

rămășă burlescă într-o lume care se pretinde fără Dumnezeu și fără zei. Carol cel Mare, împărații germani, Napoleon I, Napoleon al III-lea, marii regi, francezi, spanioli, englezi, sultanii otomani, țarii sunt orice; de exemplu, monarhi de drept divin, dar nu și ființe divine. O oarecare excepție fac împărații extrem-orientali, dar tocmai rigorile tradiției și ritualurilor exclud, practic, elementul patologic de tip antic mediteranean din existența respectivelor civilizații și, probabil, și din conștiința suveranilor acelor imperii. Principalii dictatori ai statelor totalitare ateiste sunt divinitățile unice ale spațiilor nefericite, locuite de o umanitate în derivă. „Cultul personalității” este un eufemism pentru termenul mult mai real de zeificare, de apoteoză, de care au avut parte Stalin, Hitler, Mussolini, Mao Zedong, Ceaușescu, Enver Hodja și, în fapt, cam orice secretar general de partid comunist.

Paranoia împăraților romani precreștini, reală sau simulată, avea caracterul unui oarecare anacronism și, așa cum s-a notat mai sus, prin chiar acest fapt devenea un delir trucat sau real. Prin comparație cu acele istorii vechi, variantele de secol XX ale absurdului paranoic legate de intrarea în scenă a führungilor sau a șefilor comuniști de factură stalinistă au proporții infinit sporite. În toate aceste cazuri, nimic nu mai justifică deriva psihotică.

Din seria gravurilor consacrate de Pieter Brueghel cel Bătrân celor șapte păcate capitale ale omului: lăcomia

Ea se explică exclusiv ca boală mentală generată de capacitatea de evoluție dincolo de orice limite a unei orientări psihice aberante. Cultul personalității sau arogarea poziției de führung al unui popor nu mai reprezenta o adaptare la necesitatea politică a dominației, pe care o apoteoză abia o compromitea și fragiliză, în loc să o consolideze. Fragilizare care se repercutea și asupra sistemelor pe care respectivii dictatori le alcătuiseră sau le dezvoltaseră. Credința însăși este o limită, condiția monarhică, de asemenea, cel puțin într-o lume majoritar creștină. Odată aceste limite dispărute (cu excepția cazului Italiei încă regale, la acea vreme a dictaturii mussoliniene, caz oricum mult mai puțin patologic decât celelalte două, trei sau patru totalitarisme), vedem de ce este în stare omul asupra căruia am-

bianța nu mai exercită nicio funcție psihic reglatoare.

Abuzul de putere a făcut din cea mai mare parte a istoriei umanității un spațiu al patologiei fricii. Timp de mii de ani, istoria a fost domeniu al terorismului de stat sau privat – în ultimii 20 ani, statele își reduc, parțial și relativ, dar își reduc, acțiunea de control al omului prin frică, prin generarea unei continue angoase. Pe acest teren al fricii este foarte greu de diferențiat limita dintre psihopatie și relativă normalitate, normalitate dată de media comportamentului uman, prea departe, oricând, de ceea ce ar trebui a se socoti sănătate psihică prin prisma regulilor normale ale relațiilor umane, acelea afirmate în morala „Decalogului” și dezvoltate în „Predica de pe Munte”.

Cruzimea – singura constantă a istoriei umanității

Personalitatea acestui voievod a fost tema unei expoziții deschise între 7 iulie și 10 octombrie 2010, la Muzeul Național de Artă al României. Premieră în România, această expoziție reunește piese din Austria, Ungaria, Slovenia, Germania și țara noastră, menite a redeschide dezbaterile asupra personajului istoric Vlad Țepeș/Dracula și a vampirismului, într-un context istoric și documentar analitic și mult mai realist. Expoziția a fost prezentată pentru prima dată la Castelul Ambras din Innsbruck, în 2008, cu ocazia împlinirii a 111 ani de la publicarea romanului lui Bram Stoker, *Dracula*, dar proiectul adus la București a cuprins și o serie de piese din patrimoniul românesc, provenind, cu precădere, din epoca lui Vlad Țepeș, cum sunt porțile mănăstirii Snagov, locul legendar al înhumării (*Magazin istoric*, nr. 2/2002), macheta cetății Poienari, fortăreața pe care a zidit-o, facsimile ale unor documente din vremea sa, cum este cel care atestă pentru prima dată orașul București, în 1459, sau un prețios caftan de epocă, datat 1480.

Opțiunea de a păstra titlul expoziției de la Ambras, *Dracula, voievod și vampir*, a venit din dorința de a menține acuratețea istorică. Numele domnului a fost Vlad, el fiind poreclit mai târziu Țepeș (de către otomani) și Dracula în epocă (de către occidentali). Ca Dracula apare în toate sursele occidentale, în calitate de fiu al lui Vlad Dracul.

Revenind la expoziție, piesa centrală a expunerii a fost bine cunoscutul portret al voievodului, conservat de mai bine de 400 de ani la castelul Ambras (*Magazin istoric*, nr. 4/2003). Pornind de la această piesă, expoziția se articulează în patru secțiuni: (1) imaginea tiranului Vlad, așa cum a fost prezentată Vestului Europei de propaganda lui Matia Corvin, prin publicarea pamfletului din 1463, care justifica înțemnițarea lui; (2) relațiile dintre Orient și Occident între secolele al XV-lea și al XVIII-lea, care au generat schimburi culturale și artistice; (3) vampirismul, ca superstiție născută în zonele de graniță ale Imperiului Habsburgic, în secolul al XVIII-lea, și (4) felul în

care s-a conturat imaginea de vampir a lui Vlad Țepeș în filmografia secolului al XX-lea, după publicarea romanului lui Bram Stoker în 1897, cel care a legat personalitatea lui Vlad de vampirism.

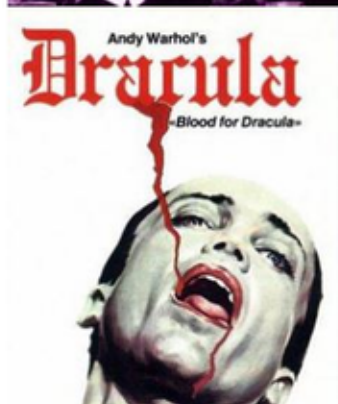
Prima parte a expoziției a prezentat, în afara portretului amintit, un cripto-portret al voievodului, de pe unul dintre panourile altarului mănăstirii franciscane din Viena și conservat la Galeria Națională din Ljubljana, ilustrând tema *Hristos în fața lui Pilat*. Recunoaștem aici, în fizionomia lui Pilat, trăsăturile lui Vlad, așa cum apăreau în portretele sale din epocă. Este o imagine născută în urma ilustrării povestirilor călugărilor catolici, care îl asociau pe Vlad cu Dioclețian sau alți împărați romani persecutori ai creștinilor.

Un alt portret interesant expus a fost cel provenind din colecția contelui Esterhazy, o reprezentare în mărime naturală a voievodului valah, parte din galeria de portrete a strămoșilor familiei Esterhazy. Aici remarcăm asimilarea imaginii lui Vlad în rândul și alături de faimoșii strămoși ai

Castelul Ambras din Innsbruck, capitala Tirolului

Eveniment

DRACULA: VOIEVOD ȘI VAMPIR

MĂLINA CONȚU

Între mit și realitate, personalitatea lui Vlad Țepeș a cunoscut multe fațete, chiar dacă este vorba despre un voievod cu trei domnii relativ scurte (1448, 1456-1462, 1476; Magazin istoric, nr. 12/1969, 1, 6/1997, 2/1998, 5/2005 1/2008). A beneficiat însă de o propagandă bogată, care l-a reținut atât pentru cruzimea, cât și pentru dreptatea sa, multitudinea istorisirilor născute în jurul figurii sale păstrându-i vie imaginea timp de multe secole. De la Vlad tiranul, așa cum l-a prezentat Matia Corvin Occidentului, la Vlad justițiarul, așa cum apare în relatările lui Feodor Kurișin la curtea lui Ivan cel Groaznic, sau de la Vlad eroul romantic, așa cum l-a recuperat istoria națională în secolul al XIX-lea, până la Vlad vampirul, din romanul lui Bram Stoker, discursul despre Vlad și metamorfoza imaginilor lui în timp pot constitui o altă pagină de istorie. Pentru că unul este Vlad voievodul, despre care avem relativ puține date certe, majoritatea provenind din consemnările unor cronicari străini, și altul este Vlad reconstituit de povestirile care ne-au rămas despre el.

1553; 1555-1561). Cronicile persane pretind că prințesa și-ar fi însoțit deseori tatăl în campaniile militare și, la fel ca mama sa, ar fi influențat politica sultanului.

Dincolo de acest portret, celelalte piese expuse în această secțiune, coifurile, scuturile și săbiile orientale ale conducătorilor occidentali, armurile de spahii sau turbanele otomane, păstrate în colecțiile vestice, au arătat că, dincolo de schimburi culturale, cei care colecționau portrete ale lui Vlad Țepeș erau pasionați de exotica lume orientală și de produsele ei rafinate, asimilând imaginea lui Vlad exotismului acestei lumi.

A treia secțiune abordează mitul vampirismului, așa cum s-a conturat din mărturiile despre „fenomenele de vampirism”, înregistrate începând cu secolul al XVIII-lea din zona militară a stăpânirii austriece până în Imperiul Otoman, în contextul conflictelor dintre creștini și musulmani. Gravuri de epocă privitoare la vrăjitorie, documente care atestă cazuri de deshumări ale unor așa-ziși vampiri, tratate pentru vindecarea de „boala vampirismului”, documente medicale care explică științific vampirismul și obiecte de protecție împotriva vampirilor documentează această parte a expoziției. Ea a fost întregită de abordările literare ale subiectului: notițele și ciornele romanului *Dracula* de Bram Stoker și alte fragmente de texte literare care fac referire la vampiri și creaturi supranaturale, seminate de Homer, Ovidiu, Goethe, Byron, Baudelaire, Joseph Sheridan Le Fanu sau John William Polidori.

Sunt notabile documentele care înregistrează cazuri

de vampirism în zona Moraviei, a Serbiei și Banatului. Tratatul Mariei Tereza din 1755 împotriva superstițiilor și vampirismului a fost și el prezent în această secțiune, ilustrând amploarea pe care o luase fenomenul deshumărilor, pentru a determina o intervenție legislativă imperială, încă înainte de legarea acestui fenomen de personalitatea lui Vlad Țepeș. Interesantă este în această secțiune și imaginea contesei Elisabeta Bathory (1560-1614), acuzată pe nedrept și nedovedit într-un proces de vrăjitorie și de faptul că se hrănea cu sângele unor fecioare ucise.

Astfel, se poate observa că, înainte de asocierea imaginii lui Vlad Țepeș cu aceea a unui vampir în romanul lui Bram Stoker, vampirismul era un fenomen prezent în mentalitatea oamenilor, fiind legat mai degrabă de superstiții și credințe populare decât de personalitatea voievodului român. Iar filmografia născută

pornind de la acest roman în jurul voievodului valah nu a făcut decât să ofere o dimensiune mitică, ireală domnitorului Vlad Țepeș.

Întrucât nimic nu a contribuit mai mult la conturarea viziunii curente despre Dracula și vampiri decât imensa producție de adaptări cinematografice, ultima parte a expoziției a urmărit cum a evoluat figura lui Dracula în cinematografia mondială, prin intermediul afişelor, *trailleur-elor* și imaginilor din filme, precum *Dracula* (S.U.A., 1931, regia Ted Browning, cu Béla Lugosi), *Dracula, Prince of Darkness* (Dracula, prințul întunericului; Marea Britanie, 1965, regia Terence Fisher, cu Christopher Lee), *Blood for Dracula* (Sânge pentru Dracula; Franța-Italia, 1974, regia Paul Morrissey, producător Andy Warhol), *Nosferatu the Vampire* (R.F.G.-Franța, 1979, regia Werner Herzog, cu Klaus Kinski) și, nu în ultimul rând, *Nosferatu – Simfonia groazei* (Germania, 1922, regia F.W. Murnau, cu Max Schreck), un clasic al cinematografului german expresionist, care a rulat zilnic în expoziție.

Dincolo de ecoul pe care l-a stârnit, având în centru un nume emblemă, expoziția a încercat să explice cum imaginea lui Vlad Țepeș – de la realitate, la propagandă politică și la mit – a primit diverse fațete în timp, în funcție de interesele politice ale vremii sau de succesul literar. S-a mai observat că toate aceste simulacre, imagini confecționate și deja dissociate de adevărul istoric, i-au asigurat domnitorului român, mai mult decât oricărei alte personalități din epocă, persistența în memoria colectivă. ■

Hristos în fața lui Pilat, panou de la Galeria Națională din Ijbuljana

familiei ungare, fapt care ilustrează nu numai ecoul numelui său în epocă, dar și interesul colecționarilor vest-europeni pentru imaginea acestui voievod, întrucât cele mai multe dintre portretele lui s-au păstrat în colecțiile habsburgice și ungare sau în mănăstirile și bibliotecile vest-europene, iar ceea ce ne-a parvenit până în ziua de azi este doar o parte din multitudinea consemnată în epocă.

Notabile în această secțiune au fost manuscrisele și tipăriturile din epocă, ce relatează poveștile create în jurul personajului Dracula: *Die Geschichte Dracole Waida* (Povestea voievodului Dracula), manuscris păstrat la Biblioteca mănăstirii Sankt Gallen din Elveția, unul dintre cele patru manuscrise redactate la sfârșitul secolului al XV-lea și care vorbește despre Vlad, înainte de arestarea lui de către Matia Corvin. Apoi *Dracole waida* (Voievodul Dracula), o carte tipărită în 1490, despre faptele de cruzime ale voievodului Dracula, păstrată la Bayerische Staatsbibliothek, München, ce se deschide cu o xilografură colorată ilustrând portretul lui Vlad, încruntat, cu mustața și sprâncenele bine conturate, un chip ce se apropie foarte mult de descrierea unui legat al Papei, care l-a vizitat pe voievod în 1462-1463, pe când acesta era prizonier în Ungaria. Prin urmare, trebuie să fi existat un desen anterior reprezentându-l pe Dracula, dispărut, ca și textul original, și realizat înainte de arestarea acestuia, în 1462.

O altă tipăritură interesantă este cea realizată în 1500 la Strasbourg, păstrată acum la Martinus-Bibliothek, Mainz, *Despre sălbaticul și*

Contesa Elisabeta Bathory (1560-1614), care a avut reputația terifiantă de vampir

sângerosul tiran Dracula voievod, care ilustrează din nou pe pagina de titlu o imagine a lui Vlad, ospătându-se și privind mulțimea de oameni pedepsiți prin tragere în țepă în apropierea unui oraș, identificat cu Brașovul. În primul plan sunt ilustrate alte două dintre faptele sale de cruzime: fierberea capetelor în butoi și ciopârțirea trupurilor, metodă folosită de Dracula pentru pedepsirea locuitorilor din

Biblioteca mănăstirii benedictine din orașul elvețian Sankt Gallen

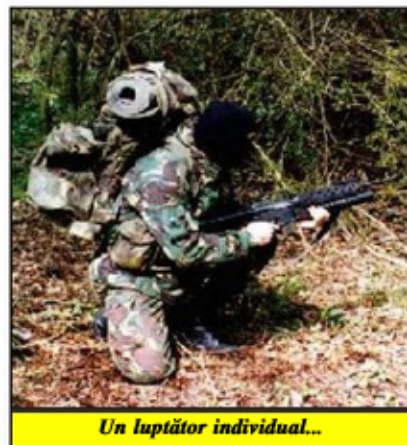
împrejurimile Brașovului și Sibului.

Se poate observa cum, în toate aceste documente, imaginea lui Vlad este aceea a unui tiran crud, sângeros, dar nicidecum aceea a unui vampir. Iar în vremea aceea, pedepsele crude erau destul de răspândite și nu erau considerate ieșite din comun. Însă, în ce îl privește pe Vlad, cruzimile de care a fost acuzat au fost exagerate tocmai pentru a servi regelui Ungariei să justifice în fața papalității motivul arestării domnitorului valah, în condițiile în care primise bani pentru a-l susține pe Vlad în cruciada antiotomană și nu o făcuse.

A doua secțiune a expoziției a ilustrat conflictele dintre otomani și creștini în Europa (secolele XV-XVIII), care, în ciuda neajunsurilor lor, au contribuit enorm la schimburile culturale dintre Est și Vest. Armele, armurile și portretele prezente în această secțiune au probat existența unui interes reciproc: obiecte produse în Europa de Vest au fost influențate de decorația orientală, colecționarii occidentali au fost pasionați de piesele produse în Orient, în vreme ce sultanii otomani, în ciuda interdicției din Coran, și-au comandat portrete după moda occidentală. Portretul *Cameliei*, fiica sultanului Soliman I Magnificul, este un astfel de exemplu. Realizat de un anonim venețian la mijlocul secolului al XVI-lea, el o înfățișează pe Camelia (Mihrimah, pe numele ei adevărat, 1522-1578), o femeie care se remarcă prin educație aleasă și inteligență. În 1539, se căsătorește cu Rüstem Pașa, în două rânduri mare vizir (1544-

Cinci dintr-o sută

În prima etapă, cu rol de selectare, se insistă în special pe trierea viitorilor luptători din punct de vedere al capacității de efort, al echilibrului psihic și al calităților moral-volitive. În prima fază se organizează marșuri pe distanțe ce cresc de la o zi la alta, cursanții purtând, pe lângă armament, rucsacuri încărcate cu nisip. Concomitent cu sporirea distanței care trebuie parcursă, greutatea rucsacului (inițial, de 12,5 kg) crește de la o zi la alta. Marșurile forțate și canotajul ocupă un loc important în această etapă, ele fiind însoțite de cursuri despre specificul activității unității, despre genul de misiuni ce trebuie îndeplinite. Spre finalul acestei etape sunt programate teste care să demonstreze atât echilibrul psihic al luptătorilor, cât și rezistența lor fizică. Cursanții primesc misiunea de a efectua un marș de circa 24-32 km printr-o mlaștină, până la un punct de întâlnire, unde sunt așteptați de camioane. Cei care ajung cu bine la capătul marșului află că, din motive diverse, camioanele nu au putut ajunge până la ei și se găsesc la o distanță de 16 km. Experiența a arătat că

Un luptător individual...

întotdeauna există luptători care, epuizați, refuză să continue marșul. Testul se încheie însă după numai două zile, când cei care au continuat sunt preluați de camioane și aduși la baza de antrenament.

În etapa a doua, care durează 21 de zile, sunt continuate marșurile forțate, ajungându-se spre finalul ei la parcurgerea, în teren muntos, a unei distanțe minime de 64 km, în maxim 20 de ore. Pregătirea intensă psihologică și fizică duce la eliminarea, în medie, a patru-șase cursanți.

Cea de-a treia etapă include cea mai dificilă și mai controversată probă, așa-zisul „marș de trei săptămâni”, în fapt, misiuni de cercetare-diversiune în adâncimea

Land Rover Defender 110

frontului inamic. Testul include exerciții de supraviețuire (hrană constând în șerpi, ciuperci, alge, animale capturate prin capcane), dar și aplicații practice, în care luptătorii sunt vânați zile și nopți de „soldați” inamici.

În cazul „Capturării”, „prizonierii” sunt tratați extrem de dur, fiind supuși unor interogatorii brutale, ce merg până la aruncarea din camioane în timpul mersului, ținerea câte opt ore într-o baltă, plasarea sub amenințarea unui câine de luptă, legarea cu cătușă de

Echipamentul complet pentru saltul de la mare înălțime

o linie de cale ferată pe care rulează un tren ce-și schimbă în ultima clipă direcția, grație unui sistem camuflat de macazuri. Sunt supuși inclusiv unor torturi psihice, prin așa-numita „deprivare senzorială” sau prin obligarea prizonierului de a asculta „zgomotele albe”, sunete diverse ce se repetă la nesfârșit. Duritatea textelor este explicată de către instructori prin faptul că „dacă cursanții nu fac față cu succes unui exercițiu de acest fel, nu vor rezista nici măcar cinci minute în fața unui inamic real.

La finalul acestei etape ajung între 5 și 17 cursanți dintr-o sută, aceștia primind uniformă și bereta SAS, de culoarea nisipului, precum și insigna reprezentând pumnulul cu aripi (potrivit altor autori, ar fi vorba de *Excalibur*, legenda sabiei a regelui Arthur).

Odată cu intrarea în etapa a patra, începe instruirea de specialitate a luptătorilor. Ei sunt specializați pentru operațiuni aeropurtate, operațiuni amfibii, operațiuni pe timp de iarnă și în teren muntos. Se pune un accent deosebit pe însuși-

Forțele de reacție antiteroristă

SPECIAL AIR SERVICE (SAS)

LUMINIȚA BANU, FLORIAN BANU

Sistemul de reacție antiteroristă al Marii Britanii este format din cinci unități de forțe speciale: Special Air Service (SAS), Special Boat Service (SBS), Special Reconnaissance Regiment (SRR), 18 (UKSF) Signal Regiment și, din aprilie 2006, Special Forces Support Group (SFSG). Dintre aceste unități, ne vom opri atenția asupra celei mai vechi și mai celebre: SAS.

Special Air Service este o unitate de elită a armatei britanice. Înființat pe bază de voluntariat în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, în anul 1941, Serviciul Special al Aerului avea, inițial, drept misiuni organizarea de ambuscade și sabotaje în spatele frontului din Africa de Nord, dar și organizarea de acțiuni de dezinformare și de subminare a moralului inamicului. Deviza unității este *Who Dares, Wins* („Cine îndrăznește învinge!“).

Începând din anii '70, odată cu intensificarea terorismului în regiunea Ulster din Irlanda de Nord, această unitate de elită a fost implicată în acțiuni cu caracter antiterorist (protejarea aeroporturilor, eliberare de ostatici). De atunci și până în prezent, SAS are ca misiuni atât culegerea de informații din adâncimea dispozitivului inamic, pregătirea câmpului de luptă prin acțiuni de sabotaj, raiduri ofensive în spatele frontului, cât și acțiuni antiteroriste în cooperare cu Poliția, pe teritoriul Regatului Unit al

Marii Britanii sau, în mod independent, în afara granițelor naționale. Cu timpul, membrii SAS au executat și misiuni vizând protecția fizică a unor demnitari britanici.

Selecționarea și antrenarea luptătorilor SAS sunt foarte riguroase, programul de instrucție bucurându-se de faima de a fi printre cele mai dure din lume. Durata de instruire este și ea una de excepție, întinzându-se pe parcursul a doi ani, interval în care sunt parcurse șase etape, de o dificultate crescândă.

execute salturi cu parașuta, deopotrivă, de la mare altitudine (inclusiv cu folosirea măștilor de oxigen) sau de la mică altitudine (600 m), aceeași din urmă tehnică permițând reducerea considerabilă a timpului în care parașutistul este expus detectării și, implicit, focului inamicului.

Detașamentul naval este destinat operațiunilor de desant marin, luptătorii antrenându-se în tehnicile de înnot subacvatic cu folosirea diferitelor sisteme de respirație, deprinzând tehnici de navigație și de plasare a minelor marine. Multe dintre antrenamente sunt efectuate în comun cu unitatea specială a Marinei Regale, *Special Boat Service*.

Intrarea în zona de acțiune se face prin mai multe modalități: prin salturi cu parașuta, prin saltul din elicopterul aflat la 15 m deasupra apei sau prin ieșirea dintr-un submarin aflat în submersie.

Doar sub pseudonim

Pentru deplasare sunt folosite și așa-numitele canoe Klepper, bărci pneumatice Gemini sau ambarcațiuni din fibră de sticlă Rigid Raider.

Detașamentul mobil folosește cu precădere tehnicile de inserție în teritoriul controlat de inamic cu ajutorul vehiculelor *off road*, folosind, de obicei, automobile Land Rover Defender 110 (poreclite *Pinkie* sau *Pink Panther*) și motocicletă de teren Honda. Mijloacele de transport utilizate sunt dotate cu diverse sisteme de armament, incluzând mitraliere Browning, calibrul 7,62 mm, lansatoare de grenade MK 19 de 40 mm sau rachete antitanc Javelin.

Detașamentul montan este alcătuit din luptători antrenați pentru operațiuni în teren muntos și la mare altitudine, posesori ai unor cunoștințe avansate de alpinism și cățărare pe gheață, fiind, totodată, experți în tehnicile de supraviețuire la temperaturi scăzute. Antrenamentul acestor luptători se desfășoară în munți din întreaga lume, de la cei aflați în regiuni deșertice până la cei acoperiți de ghețuri veșnice. Luptătorii care evidențiază aptitudini ieșite din comun pentru acest gen de acțiuni urmează, timp de mai multe luni, un curs special organizat de armata germană în Bavaria.

Armamentul utilizat de membrii SAS este foarte diversificat. Sunt folosite mai ales puștile de asalt Diemaco C7FT (M16 A2), calibrul 5,56 mm, Heckler & Koch G36K, calibrul 5,56 mm, cu o magazie pentru muniții din polimer translucid, având capacitatea de 30 de cartușe și, uneori, arma standard a armatei britanice SA 80, calibrul 5,56 mm, magazie cu 30 de cartușe.

Ca arme ușoare, sunt preferate pistoalele Browning High Power, de fabricație belgiană, cu un încărcător de 14 cartușe 9 mm Parabellum. În opera-

țiuni ce presupun lupta de la mică distanță, precum salvarea de ostatici, sunt folosite pistoale Sig P 228, de fabricație elvețiană, încărcător de 12 cartușe calibrul 9 mm Luger. În lupta corp la corp sunt folosite celebrele cuțite de luptă *khukuri*, utilizate de luptătorii *gurkhas* și la a căror origine se pare că ar fi pumnale grecești *kopis*, aduse pe subcontinentul indian de soldații lui Alexandru cel Mare. În dotarea SAS se află, din anul 1976, și pistoalele speciale Heckler & Koch P 11, de fabricație germană, care pot trage sub apă, precum și Walther P 99.

Pentru loviturile de precizie sunt folosite puștile cu lunetă Accuracy International – L 96 A1, calibrul 7,62 mm, cu o magazie detașabilă de 10 sau 12 cartușe, având o rază maximă de acțiune de 1.124 m.

Personalul SAS are obligația de a păstra discreția asupra apartenenței la acest corp de elită, luptătorii fiind scutiți de obligația de a furniza informații referitoare la identitatea proprie în fața autorităților polițienești sau civile. Informațiile referitoare la luptătorii decedați în timpul operațiunilor nu sunt destinate mijloacelor de informare în masă. De asemenea, chiar candidații pentru cursurile de selecție și pregătire sunt obligați să semneze un angajament de confidențialitate, în condițiile prevăzute de *Official Secrets Act*. Foștii membri ai SAS nu pot face publice informații despre activitatea lor decât cu consimțământul conducerii SAS, iar cei mai mulți dintre autorii care au scris despre operațiunile la care au participat au făcut-o folosindu-se de pseudonime. ■

(Va urma)

... și o echipă de trei

rea tehnicilor de alpinism și schi. Fiecare grupă, alcătuită din 15 luptători și un ofițer, este instruită astfel, încât fiecare membru să dețină abilități în mai multe domenii, pentru a putea suplini cu succes capturarea sau uciderea unuia dintre camarazi. Timp de patru săptămâni este parcurs un program intens de folosire a tuturor tipurilor de arme din dotarea SAS, dar și a diverselor tipuri de arme existente în dotarea forțelor armate de pe cele cinci continente. Urmează apoi cursurile de conducere a mai multor categorii de autovehicule, insistându-se asupra abilităților necesare pentru scoaterea autovehiculului dintr-o ambuscadă, cursurile de prim-ajutor și cele de orientare pe timp de noapte, sub focul inamicului și în teren ostil. Abilitățile de orientare sunt testate, de obicei, în jungla din Brunei și Belize.

Luptători interșanjabili

În etapa a cincea se insistă pe cursurile de limbi străine, fiind studiate limbi orientale, ale țărilor scandinave, dar și ale altor popoare din Europa. Se perfecționează tehnicile de luptă corp la corp, precum și cele de utilizare a armelor de foc. În cadrul unui curs de șase

săptămâni se consumă cca 1.200-1.500 de cartușe/om, insistându-se pe neutralizarea persoanelor ostile aflate într-o clădire. În mod obligatoriu, fiecare țintă trebuie lovită cu câte două gloanțe în piept, de la o distanță maximă de 18 m. Antrenamentele se desfășoară în imobile special amenajate cu ținte și manechine ce apar intempestiv, din pozițiile cele mai diverse, înfățișând atât inamici, cât și persoane inocente, care trebuie protejate. Se utilizează și

Vehicul special creat pentru militarii din SAS care au acționat în Irak

atacul reciproc al cursanților, folosindu-se armamentul de tip paint-ball.

Un alt domeniu de maxim interes în această etapă constă în utilizarea profesionistă a diverselor tipuri de explozivi. Sunt însușite tehnicile de construire a capcanelor explozive, de improvizare a mecanismelor de declanșare, precum și de control al exploziilor.

În cea de-a șasea etapă are loc specializarea deplină, fiecare luptător fiind inclus, în funcție de abilitățile dovedite, în una dintre cele

patru formațiuni specializate, alcătuite din câte 78 de persoane.

Din punct de vedere al subordonării operaționale, Special Air Service Regiment reprezintă un corp aparte al armatei britanice și este structurat astfel: 22 SAS Regiment, ca unitate de bază (având cartierul general la Credenhill, Hereford), și două unități de rezervă: 21 SAS Regiment (Artist Rifles; cartier general la Regent's Park, în nordul Londrei) și 23 SAS Regiment (cartier general la Kingstanding). Acestea din urmă mai sunt cunoscute și drept Special Air Service Reserve – SAS (R).

Fiecare regiment este împărțit în trei-patru escadroane, divizate la rândul-le în detașamente de câte 16 oameni, fiecare detașament având o specializare: detașamentul aerului, detașamentul mobil, detașamentul naval și detașamentul montan. Luptătorii, datorită pregătirii lor complexe, sunt interșanjabili, de-a lungul perioadei de serviciu ei putând activa în oricare dintre aceste detașamente cu egal succes. În timp, se observă, totuși, o specializare, fiecare luptător având un domeniu favorit de acțiune.

Detașamentul aerului este specializat în operațiuni de inserție a luptătorilor în adâncimea teritoriului inamic, membrii săi fiind capabili să

Antrenament pentru pătrunderea într-o clădire

„Împăratul Traian“ în portul Sevastopol

În Marea Neagră, indisciplina s-a manifestat inițial prin tendințe separatiste. Unele nave au arborat pavilionul ucrainean, altele pe cel roșu și unele pavilionul negru al anarhiștilor. Conducerea flotei din Marea Neagră a fost preluată de „Centroflot“, Comitetul Central al Flotei Maritime Militare a Rusiei, alcătuit din delegați și reprezentanți ai flotelor și flotilelor, care avea să hotărască asupra tuturor problemelor marinei ruse, inclusiv cele operative.

În toamna anului 1917, socialiștii români au înființat Comitetul de acțiune social-democrat român, cu sediul la Odessa („Rumcerod“), condus inițial de medicul Cristian Rakovski și avocatul Mihail Gh. Bujor. Comitetul s-a adresat prin diferite manifeste marinarilor și soldaților români, îndemnându-i la acțiuni

revoluționare și la luptă pentru răsturnarea monarhiei și proclamarea republicii. Prima încercare de răscoală a marinarilor a avut loc la Sulina, la Batalionul de Debarcare, Punctul Naval și pe crucișătorul „Eli-

sabeta“. Comitetul marinarilor români din Sulina a hotărât să se revolte și să ceară ajutorul forțelor revoluționare ruse. Deși arestați și condamnați, unii revoluționari au reușit să se refugieze la Odessa, unde au constituit Batalionul revoluționar român, cu circa 500 de adepți, condus de un comitet. Statul major al batalionului a fost instalat pe nava „Durostor“. La începutul anului 1918, mișcarea organizată de „Rumcerod“ printre marinarii comerciali din Chilia Veche a promovat un program de revendicări politice și sociale, inspirate direct din revoluția bolșevică.

Adunarea din 17 ianuarie 1918, desfășurată la Chilia Veche, în prezența delegaților „Rumcerod“, a ales un comitet revoluționar, care a cerut, printr-o Moțiune, înființarea republicii, înlăturarea mo-

narhiei și desființarea clasei boierești. Propaganda cu manifeste și ziare editate la Odessa de „Rumcerod“ a condus la atragerea unor simpatizanți din rân-

dul echipajelor navelor dislocate pentru iernat la Chilia Veche. Remorcherul „Bicaz“ a înlocuit pavilionul național cu cel roșu, patrulând prin porturi pentru a incita marinarii la răzmeriță.

Congresul al II-lea al marinarilor revoluționari din flota rusă, desfășurat în februarie 1918, la care au participat și delegați de pe navele românești, a adoptat o rezoluție în care se specifica faptul că „guvernul rus al sovietelor... pune aceste nave la dispoziția Înalțului colegiu ruso-român pentru a servi luptei revoluționare române și a fi predate guvernului revoluționar“.

Provocatorii

Din luna octombrie, anarhia, care începuse să pătrundă la bordul tuturor navelor Flotei Mării Negre, a avut o mare influență și asupra echipajului crucișătorului „Regele Carol I“, mai ales după lăsarea la vatră a contingentelor mai vechi și completarea lor cu marinari de pe alte vase. La sfârșitul lunii noiembrie, echipajul nu mai asculta nici de ofițeri, nici de organizațiile democratice.

La începutul lunii decembrie, crucișătorul a primit ordinul de a evacua Trabzon, dar cursele nu erau făcute după ordinele Comandamentului, ci erau hotărâte de marinari, care luau deciziile după interesele lor personale. „Centroflot“, care avea în acel moment toată puterea, știa foarte bine toate acestea, dar nu lua nicio măsură pentru a opri anarhia. Ofițerilor nu le era permis să părăscască propria cabină și, în același timp, rolul

Crucișătorul auxiliar „Dacia“

REVOLTĂ PE CRUCIȘĂTOR

„Regele Carol I”, redevenit vas de pasageri, ancorat la Gara Maritimă din Constanța

Comandor dr. MARIAN MOȘNEAGU

În urma aprobării Consiliului de Miniștri din 30 septembrie 1916, România a închiriat guvernului rus nouă cargouri, dintre care șase ale Serviciului Maritim Român (S.M.R.) – „Bucegi”, „Carpați”, „Constanța”, „Dobrogea”, „Iași” și „Turnu Severin” și trei ale Societății „România” – „Milcovul”, „Oltul” și „Siretul”. Printr-o convenție ulterioară, guvernul român a pus la dispoziția Flotei militare ruse din Marea Neagră cele cinci nave de pasageri ale S.M.R., respectiv „Dacia” (comandant Dumitru Brânzei), „Împăratul Traian” (Vasile Păun), „Principesa Maria” (Gheorghe Chiriac), „Regele Carol I” (Mihai Ionescu) și „România” (Zalomit Constantinescu). Recepționate la Brăila, navele au sosit la Sevastopol la 10 octombrie, sub comanda căpitanului de rangul 2 Vinokurov, din Marina imperială rusă, asistat de căpitan-comandorul Gheorghe Mărgineanu, care a supravegheat predarea acestora.

Pentru a fi folosite în scopuri militare, aceste nave au fost transformate în portul Gručkaia, la intrarea în Sevastopol. Astfel, „Regele Carol I”, „Împăratul Traian” și „Dacia” au fost transformate în crucișătoare auxiliare, „România” în crucișător purtător de hidroavioane, iar „Principesa Maria” în lansator de plase împotriva submarinelor. Echipajul fiecărei nave a fost completat cu circa 150 ruși, păstrând la bord doar trei ofițeri, patru mecanici și 30 de marinari români.

Răzmerița

La 12 martie 1917 a izbucnit în Rusia revoluția burghezo-democratică, la 15 martie țarul Nicolae al II-lea fiind nevoit să abdice. Un guvern provizoriu a fost instalat, sub conducerea prințului Lvov și cu participarea partidelor socialist-revoluționar și menșevic. La 21 iulie, conducerea acestuia a fost preluată de socialistul Kerenski, până atunci ministru de Război.

În flotă, ca și în întreaga armată rusă, au fost autorizate

mitingurile politice ale echipajelor. Pe fiecare navă au fost constituite comitete formate din marinari și ofițeri aleși de echipaje, care controlau serviciul la bord, ajungând în scurt timp să se amestece în toate problemele, inclusiv cele operative. La începutul lunii aprilie 1917, guvernul provizoriu a modificat uniformele Marinei, suprimând epoleții ofițerilor și gradele subofițerilor. Denumirile istorice ale navelor au fost schimbate cu altele cu caracter revoluționar.

Vaporul „România“

expedia pentru apărarea orașului Batumi o escadră, cu condiția de a desființa Flota Independentă a Transcaucaziei și de a o pune sub ordinele „Centroflot”. În consecință, crucișătorul ar fi trebuit să fie predat din nou bandelor dezorganizate, iar ofițerii și românii rămași la bord să fie considerați contrarevoluționari.

Deturnarea „Regelui Carol I“

La 16 martie 1918, echipajul crucișătorului auxiliar „Regele Carol I”, staționat la Batumi, a fost înștiințat că toate contingentele marinei ruse sunt libere să plece acasă. Ca urmare, echipajul rus a hotărât să plece la Sevastopol, pentru a se debarca. La Batumi ființa așa-numita Republică Socialistă a Caucaziei (*Magazin istoric*, nr. 12/

2009), guvernul acesteia având nevoie de o navă de război împotriva turcilor care înaintau spre port, în timp ce se duceau încă tratativele de armistițiu. În aceste împrejurări, în noaptea de 17

martie 1918, guvernul a trimis un detașament georgian care a ocupat, cu forța, nava, debarcând o parte dintre ruși. Întrucât marinarii români erau decizi să se întoarcă în țară, cu concursul ofițerilor ruși de la bord și a căpitanului Zagorianski, amenințați de represiunile „Centroflot”, s-a decis deturnarea navei spre Sulina. Cei circa 60 de georgieni aflați la bord au fost dezarmați și li s-a promis că din România vor fi repatriați, ceea ce s-a și întâmplat.

În acest timp, printre ofițerii crucișătorului s-a emis ideea de a înapoia nava cât mai curând proprietarului său legitim, guvernul legal român. Dacă „Regele Carol I” s-ar fi deplasat la Sevastopol, ar fi fost amenințat să fie distrus împreună cu celelalte vase ale Flotei Mării Negre, care, pe lângă faptul că erau în stare de anarhie, mai erau și amenințate de a fi capturate la Sevastopol de către germani. În acest caz, din cauza lipsei de păcură, probabil că nava nu ar fi putut părăsi portul, chiar dacă tot

personalul ar fi fost la bord și dacă mașinile ar fi fost în ordine.

Reprezentanții Transcaucaziei au acceptat condițiile „Centroflot”. Ca urmare, la 28 martie s-a cerut telegrafic urgent trimiterea crucișătorului „Pamiat Mercuria” și a patru torpiloare. Prezența navei „Regele Carol I” nu mai era necesară și ofițerii s-au decis să îndeplinească planul lor, înainte ca vasele bolșevice să apară în raza portului Batumi.

La 29 martie, din ordinul subșefului de stat major al Flotei Transcaucaziei, căpitanul Victor Gray (Kisel Zagorianski), care fusese și înainte de capturarea navei ofițer la bordul navei „Regele Carol I” și organizase plecarea ei în România, infanteriștii marini și o parte dintre marinarii georgieni au fost debarcați sub diferite motive, iar în noaptea de 29 spre 30 martie, crucișătorul a ridicat ancora și a ieșit în mare. Scopul plecării a fost comunicat ofițerului român Alexandru Iordăchescu, mecanicului și echipajului român, care, animați de sentimente patriotice, au promis să-și dea tot concursul.

În acel moment, la bord se aflau 14 ofițeri ruși, un ofițer român, cinci mecanici români, trei aspiranți ruși, 23 marinari români și 50 marinari luați din Caucaz. La ora 02.00 noaptea s-a produs o puternică agitație printre georgieni, care au pretins ca nava să se întoarcă la Batumi. Imediat s-au împărțit arme personalului român și ofițerii, împreună cu românii, au făcut de santinelă pe punte. După aceea, s-a dezvăluit și geor-

Manifestație a soldaților revoluționari la Odessa

lor era paralizat prin decretul comisarului poporului. Se crease o situație imposibilă, ofițerii nemaiputând lua nicio măsură pentru a stăpâni dezordinea.

Pe la mijlocul lunii ianuarie 1918, crucișătorul a acosit la Sevastopol pentru a schimba o parte dintre membrii echipajului care nu mai voiau să navighe. În același timp, a apărut la orizontul politic din Sevastopol bolșevicul român Rakovski, care, de acord cu comisarii poporului ruși, a organizat așa-zisul Comitet Ruso-Român, care trebuia să organizeze de la Sevastopol propaganda revoluționară în România și să împingă navele în război împotriva României. Toate crucișătoarele românești erau întrunite în escadră sub ordinea Comitetului Ruso-Român, care era format din dezertori români și din bolșevici.

Acest comitet a decis ca, după ce va avea loc revoluția în România, navele să fie înapoiate nu guvernului român, ci poporului revoluționar român. Din ordinul lui Rakovski, susținut de câțiva marinari români, au fost arestați pe „Regele Carol I” comandantul Ionescu, toți ofițerii și toți

Mihail Gh. Bujor

mecanicii. A doua zi, mecanicii au fost eliberați, întrucât erau indispensabili pe timpul ieșirilor pe mare. În plus, în urma cererii echipajului român, a fost eliberat și ofițerul Iordăchescu, căpitanul Ionescu, ofițerii Costea și Pitianu rămânând arestați. În aceeași zi a fost arestat și șeful de echipaj Crăiniceanu, care a contestat aventura nesăbuită a lui Rakovski.

Sosit la Batumi la 5 martie, crucișătorul trebuia să plece la 5 martie la Sevastopol, dar la ora 03.00 dimineața, 200 de georgieni înarmați au pătruns la bordul navei, care era acostată la cheu, au tras în aer pentru a teroriza personalul și i-au obligat pe toți să iasă la

mal, fără arme. Câțiva ofițeri ai crucișătorului fuseseră preveniți asupra intențiilor georgienilor. Capturarea navei de către Comisariatul Transcaucazian, care nu a recunoscut puterea Comisarilor Poporului, a fost făcută cu scopul

de a organiza o flotilă independentă de „Centroflot”, deoarece navele Flotei Mării Negre, cu personalul complet dezorganizat, nu făceau decât să devasteze orașele pașnice, precum și pe cele ale Transcaucaziei și să producă dezordine la Batumi.

Comisariatul Transcaucazian a format un minister al Marinei sub ordinea căruia au intrat „Regele Carol I” și celelalte nave capturate la 5 martie. În aceste împrejurări, Flota Mării Negre a fost anunțată prin T.F.S. că nu are permisiunea să se apropie de Batumi pe o rază de zece mile marine. Intenționând, pe de o parte, să scape de marinarii ruși bolșevici și având nevoie, pe de altă parte, de specialiști ca instructori, Comisariatul Transcaucazian i-a obligat cu forța pe ofițerii ruși și echipajul român să rămână în serviciul Marinei Transcaucaziene. Marinarii ruși au fost pe rând înlocuiți cu caucazieni și trimiși la Sevastopol. Printre cei trimiși la Sevastopol se aflau și dezertori români, precum marinarul Filip Loghinov. Pentru paza navei s-a imbarcat la bord un grup de 60 georgieni înarmați, așa-ziii infanteriști de marină. Organizarea navei mergea foarte bine, întrucât ofițerii și-au redobândit toate drepturile, iar comitetele de la bord au fost desființate. Crucișătorul a făcut câteva ieșiri pe coasta Turciei, ca demonstrații; se făceau exerciții pentru antrenarea noului echipaj, încercându-se, pe cât posibil, restabilirea ordinii la bord.

La 20 martie a sosit de la Sevastopol o delegație a „Centroflot” cu propunerile de a

A.I. Gucikov, ministrul de Război, inspectează trupele la Odessa

B.N.R. – 130 ani

REFACEREA PRESTIGIULUI INTERNATIONAL AL BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

ADRIANA MARINESCU, Director B.N.R.

Cu ocazia evenimentelor dedicate celor 130 de ani de la înființarea Băncii Naționale a României, a fost redeschisă într-o haină nouă clădirea veche din Str. Lipscani, nr. 25. Modernizate și renovate, interioarele arată așa cum au fost ele proiectate și realizate de către ctitori.

Această nouă înfățișare nu-mi șterge însă din memorie amintirile legate de spațiile existente în momentul reluării activității de bancă centrală, la începutul anilor '90, dar și cele legate de experiențele trăite în noua poziție în cadrul B.N.R., până la „reșezarea” acestei instituții în clădirea din str. Doamnei, nr. 8.

Sediul nou al Băncii Naționale a României, în anii '50, când era sediul Ministerului Finanțelor

gienilor scopul plecării, li s-a promis că se va cere guvernului român să fie repatriați și li s-a cerut să depună armele, lucru acceptat când au constatat că crucișătorul nu merge la Sevastopol, unde se temeau că vor fi împușcați.

Pentru a evita întâlnirea cu vasele din Sevastopol, care, aflând că crucișătorul a plecat din Batumi, ar fi putut ieși să-l caute, nava a trebuit să mențină drumul la 60-70 mile marine de coasta Anatoliei și a Bulgariei. În timpul nopții a navigat fără lumini de drum, cu tunurile pregătite pentru eventualitatea întâlnirii cu vasele bolșevice. În noaptea de 30-31 martie, radiotelegrafistul georgian aflat la bord, care și-a făcut foarte bine datoria, a interceptat mai multe telegrame, ce arătau că escadra din Sevastopol era în mare și că unul dintre vase a trecut la mică distanță de navă. După un parcurs de peste 600 mile, nava s-a apropiat în seara de 31 martie de gurile Dunării, luând toate măsurile de precauție, mai ales că farul Sf. Gheorghe era stins. Determinând poziția vasului prin sondaje periodice, la 31 martie, ora 23.00, crucișătorul a ancorat la 15 mile de coastă.

Cristian Rakovski

Repatrierea

La 1/14 aprilie 1918, la ora 05.00, crucișătorul „Regele Carol I” a ridicat ancora, iar la ora 08.00 a arborat pavilionul de comerț național, în acla-mațiile echipajului român. După ce a trecut de câmpul de mine, la ora 09.00 a intrat fără incident în portul Sulina, după o absență de 600 de zile, în chiar ziua în care sosea și vestea că Sfatul Țării din Basarabia hotărâse unirea cu România.

Primul care a urcat la bord a fost căpitanul portului Sulina, căpitan-comandorul Eugeniu Botez. În careul ofițerilor, fostul comandant al cru-

cișătorului, căpitanul de rangul 2 Vinokurov, a declarat că „după Pacea de la Brest-Litovsk, socotind războiul ca și terminat, noi, ofițerii din Flota Mării Negre, predăm crucișătorul «Regele Carol I» legitimului stăpân, Țării Românești”.

În Memoriul prezentat guvernului României, comandantul crucișătorului „Regele Carol I”, căpitan-comandorul Pavel Vinokurov, arăta: „Aducându-vă la cunoștință cele de mai sus, îmi fac o plăcută datorie adăugând că în toate cazurile serioase și în toate circumstanțele de război personalul român a arătat bravură și sânge rece. În timpul ultimei traversări de la Batumi la Sulina, cu toate că echipajul nu era complet și că mai trebuia făcut și serviciul de gardă, toți oamenii au lucrat încontinuu ziua și noaptea. Mașinile au funcționat foarte bine, ceea ce se datorează numai grijii ce a pus personalul român în păstrarea lor în bună stare, pe când personalul mecanic rus le neglijase complet în timpul revoluției. În timpul cât crucișătorul s-a aflat încorporat în Flota Mării Negre, nu a avut niciun mort sau dispărut printre echipajul român”.

Începând cu 21 aprilie, cei 19 marinari georgieni debarcați de pe „Regele Carol I” au fost încartiruiți la Vaslui, la diverse familii sau la hotel, până la încheierea formalităților de repatriere. Ulterior, ei au părăsit garnizoana, stabilindu-se la Odessa, Chișinău și Galați.

Cererile căpitanului Victor Gray (Kisel Zagorianski) de a restitui Rusiei cele patru tunuri de 100 mm, muniția și postul T.F.S. de la bord și de a garanta repatrierea ofițerilor ruși și caucazieni au fost aprobate după câteva zile de guvernul român.

Ulterior, căpitanului Zagorianski i s-a acordat cetățenia română. ■

Kerenski (al doilea din dreapta într-o consfătuire la Ministerul de Război)

pentru necesarul de importuri (e adevărat că la un curs oficial leu/dolar fix), a reprezentat un început al activității de administrare a rezervelor valutare.

Dar în toată acea perioadă, cel mai greu obstacol îl reprezenta depășirea ușii de trecere de la etajul I, ce despărțea clădirea Ministerului Finanțelor din str. Doamnei de cea a B.N.R. din str. Lipscani, respectiv asigurarea legăturii cu conducerea B.N.R. Deși exista o legătură directă între clădiri – azi parte a holului de marmură de la parter și un coridor la etajul I (ce astăzi conduce la galeria guvernelor și vechea sală de Consiliu) –, puțină lume, chiar din B.N.R., își amintește zidul existent la parterul clădirii, la jumătatea rotondei, ce despărțea cele două instituții.

La etajul I, ușa de trecere spre clădirea B.N.R. se închidea de către Ministerul Finanțelor (singur deținător al cheii de trecere) la ora 16.30 și nu de puține ori am rămas în acea iarnă închiși pe una dintre părți. Singura soluție era să ocolim prin stradă (fără palton și cizme, rămase în biroul din str. Doamnei), pentru a putea răspunde rapid solicitărilor conducerii sau a ne recupera hainele/paltoanele rămase în birou.

După multe negocieri și tergiversări, Ministerul Finanțelor a acceptat să plece în noua clădire din zona ministerelor, din Piața Parlamentului, a cărei

finalizare a fost urgentată și cu ajutorul B.N.R., în 1992. Ceea ce a făcut ca într-o singură zi să „cadă zidul Berlinului” – cum numeam peretele despărțitor dintre cele două clădiri, de la nivelul parterului –, scoțând la lumină frumusețea holului de marmură, chiar dacă nu era încă renovat.

În acea zi am primit, cu mare bucurie, cheia ce ne permitea trecerea liberă spre conducerea B.N.R. și către celelalte direcții din bancă, cu care colaboram zilnic.

Odată cu preluarea de către B.N.R. a administrării balanței de plăți externe de la B.R.C.E., tot în cadrul Direcției valutare, s-a constituit în B.N.R. o nouă direcție, care avea în responsabilitate doar Fondul valutar al statului și mai ales – mult mai important – activitatea de elaborare și implementare a regulamentului valutar. Această schimbare ne-a eliberat de o mare problemă, și anume blocarea timpului și spațiului cu explicații interminabile că respectiva întreprindere care venea să solicite valută nu se califică pentru obținerea de valută pentru unul dintre cele 11 produse aprobate pentru cursul valutar fix.

Din punct de vedere valutar, 1991 fusese un an plin de acțiuni și frământări. Până în 1989 și apoi până la încheierea primului acord cu Fondul Monetar Internațional, în România existau două cursuri valutare între leu și dolar, stabilite prin lege – un curs pentru operațiuni comerciale, fixat la 4,97 lei/1dolar, și cel de 17 lei/1 dolar pentru operațiuni necomerciale.

Așa cum am amintit, toate operațiunile valutare erau derulate prin Banca Română de Comerț Exterior, singura bancă specializată în astfel de activități. De fapt, sistemul bancar românesc era format din banca centrală și trei bănci comerciale specializate, B.R.C.E., Banca Agricolă, pentru finanțarea activităților din domeniul agriculturii și industriei alimentare, și Banca de Investiții, având ca obiect finanțarea activităților industriale și din domeniul transporturilor. C.E.C.-ul, fiind cea mai veche instituție de credit din România, beneficia de un statut special, având garanția statului de 100% pentru depunerile și creditarea populației.

Chiar și după autorizarea Băncii de Investiții (devenită ulterior B.R.D.) și a Băncii Agricole ca bănci universale, acestea și-au desfășurat la început operațiunile valutare tot prin B.R.C.E., care dispunea de expertiza și personalul pregătit pentru astfel de activități. ■

(Va urma)

Banca Națională a României la începutul secolului al XX-lea

Clădirea B.N.R. din str. Doamnei, nr. 8, construită în anii '40 pentru extinderea activităților băncii centrale, a fost preluată în prima parte a anilor '50 de către Ministerul Finanțelor (inițial situat în clădirea Muzeului Colecțiilor de Artă și ulterior în clădirea cu ceas din Calea Victoriei, în care astăzi își desfășoară activitatea Ministerul Economiei).

Copilărilor în București, am avut ca reper acea clădire impozantă (vizavi de cinematograful „Doina”) a Ministerului Finanțelor, fără să-mi închipui că din anul 1974 voi urca scările monumentale ca salariat (cercetător) al Centrului de cercetări financiare și valutare, devenit în 1977 Institutul de finanțe, circulație monetară și prețuri, situat la etajul cinci al clădirii. În anul 1982, m-am transferat la Direcția valutară din Ministerul Finanțelor (la etajul I, unde se află în prezent birourile conducerii executive). Pot deci să vorbesc astăzi despre mulți ani petrecuți în spațiul acestei clădiri.

La numirea mea în B.N.R., în decembrie 1990, se derula din plin procesul de transformare a băncii centrale, prin separarea activităților comerciale și plecarea unei mari părți a personalului la nou creată Bancă Comercială Română, cu sediul în clădirea din Bulevardul Republicii a Ministerului Comerțului Exterior. Cum proveneam din Ministerul Finanțelor și datorită insuficienței spațiului disponibil, s-a încheiat o înțelegere

Sediul Sucursalei București a B.N.R., fosta Bancă Chrissoveloni

între conducerea B.N.R. și cea a Ministerului Finanțelor ca noua Direcție valutară, a băncii, să rămână temporar în clădirea ministerului, până la găsirea spațiului adecvat.

La acea dată, din fosta Direcție valutară a B.N.R. rămăseseră doar cinci persoane (dintre care una s-a pensionat după o lună), restul alegând să lucreze la B.C.R. Acest mic colectiv aflat în două birouri în clădirea Chrissoveloni a Sucursalei București, din str. Lipscani, avea să constituie, în mai puțin de un an, nucleul viitoarelor activități legate de operațiunile valutare, contribuind la dezvoltarea

ulterioară a operațiunilor de piață.

În aceste condiții, activitatea de coordonare a Direcției valutare (neexistând director, ci doar doi directori adjuncți) a început în biroul de la etajul I – astăzi complet renovat și de nerecunoscut (fostul birou nemaexistând în forma inițială) –, alături de foștii colegi din Ministerul Finanțelor, care după câteva săptămâni au devenit colegii noștri din B.N.R. Eram, la început, patru persoane în birou. Apoi, direcția a început să se mărească cu noi angajați, proveniți în principal din Ministerul Finanțelor, îndesându-ne în acel birou destul de mic ca în povestea lui Cehov cu mânușa. Până în martie 1991, am ajuns la nouă persoane, câte două-trei la câte un birou, încercând să rezolvăm toate problemele și mai ales să ne adaptăm și să învățăm din mers activitățile curente noi ale băncii centrale.

Direcția noastră avea în responsabilitate și operațiunile legate de Fondul valutar al statului – care administra și aloca fondurile necesare de valută unităților economice de stat la vremea aceea –, așa că delegații acestora, de regulă în număr de cel puțin trei-patru, dar de multe ori mult mai mulți, blocau complet activitatea „direcției” și sufocau micul spațiu pe care-l dețineam.

Privind acum în urmă, consider că Fondul valutar al statului, care distribuia sumele necesare de valută

Sala de Consiliu din sediul vechi al B.N.R.

constituirea lui și, oricum, lumea nu i-a înțeles rostul. Un fond de stabilizare există tocmai pentru ca să nu fie folosit. Într-o Românie în care exporturile scăzuseră dramatic, iar sub presiunea străzii – este adevărat, după ce lumea trăise în mari lipsuri –, importurile erau mereu mai mari, exista o foame de valută. Răsuna din toate părțile strigătul: „Să dea Banca Națională bani din rezerva valutară (și ea redusă pe atunci)!“ Un strigăt pe care l-am reauzit, ceva mai plâpând, ce-i drept, și în anul acesta.

Un alt moment pe care îl poți înțelege mai ușor după ce l-ai ascultat pe domnul Mugur Isărescu este cel al crizei financiare din 1998-1999. Atunci, toată lumea se aștepta ca România să intre în incapacitate de plată. În cursul unei vizite la

Londra, un bancher important l-a întrebat: Când încetați? Degeaba a încercat guvernatorul să îl asigure că nu vor înceta plățile, că Banca Națională are rezerve valutare care asigură depășirea vârfului de plată. Bancherul i-a spus că el întreba cu cele mai bune intenții și că dorea să ne ajute. Într-un târziu, i-a recomandat: dacă într-adevăr nu încetați plățile, atunci scoate-le ideea asta din cap investitorilor. Dar niciuna dintre variantele propuse de partenerul român nu părea cea bună. Până când guvernatorul i-a spus: atunci o să-mi pun un *t-shirt* (un tricou) pe care o să scriu „no default... no default...“ (nu încetăm plățile... nu încetăm plățile...) și ies cu el pe stradă.

Analiza este una critică și autocritică. Iată de exemplu ce se spune despre modul în care a fost concepută strategia de reformă. „În plan social-

economic, a fost aleasă o strategie de reformă graduală, subordonată obiectivului stabilității generale a țării. Parlamentul și guvernul rezultate în urma alegerilor din mai 1990, primele alegeri democratice de după Al Doilea Război Mondial, au considerat că transformarea graduală a economiei va reduce costurile sociale ale tranziției, cel puțin pe termen scurt, ceea ce va permite menținerea stabilității interne. Retrospectiv, nu se poate spune că strategia aleasă a fost ideală. În fond, tranziția graduală a prelungit perioada de declin economic cu un inevitabil impact social. În plus, România a avut de suportat consecințele neîncrederii pe care evoluția ezitantă pe calea reformelor a provocat-o atât în mediul politic occidental, cât și în lumea oamenilor de afaceri“.

Volumul se intitulează *Contribuții teoretice și practice în domeniul politicilor monetare și bancare*, vol. I – nici autorul, domnul guvernator Mugur Isărescu, nu părea prea fericit de titlul ales –, a apărut la Editura Academiei Române, are 520 pagini, cu numeroase grafice. Un titlu mai potrivit ar fi fost poate o variantă de traducere a titlului filmului în care au jucat Robert Redford și Barbara Streisand – *The way we were*. O variantă, pentru că o traducere mai corectă cel puțin în cazul acestui volum ar fi nu *Cei mai frumoși ani*, ci *Așa cum am fost*. ■

Dorin MATEI

Eveniment CITIȚI ACEASTĂ CARTE

Atunci când și-a lansat volumul, domnul guvernator Mugur Isărescu a ales, fără îndoială, formula de marketing cea mai

potrivită, recomandând celor prezenți în Sala „Mitiță Constantinescu”: Nu citiți această carte! Sau, dacă totuși vreți să o faceți, nu o citiți seara, înainte de culcare!

Există, cu siguranță, cel puțin o categorie de cititori care va citi cartea și peste ani. Sunt istoricii care se vor ocupa de cei 20 ani de tranziție ai României de după decembrie 1989. Este un volum cu caracter „oficial”, tipărit sub semnul aniversării celor 130 de ani de la crearea Băncii Naționale a României. O datorie de onoare o numea domnul guvernator. Imaginea rece a cifrelor și analizelor economice va trebui completată și cu o carte scrisă nu de guvernatorul, ci de omul Mugur Isărescu, care, scăpat de încorsetările funcției, să spună pe larg, așa cum a făcut-o pe scurt la lansare, povestea din spatele cifrelor, a graficelor și a analizelor.

MUGUR CONSTANTIN ISĂRESCU

CONTRIBUȚII TEORETICE ȘI PRACTICE
ÎN DOMENIUL
POLITICILOR MONETARE ȘI BANCARE

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Acest prim volum, ce va fi urmat de încă unul, se bazează, așa cum a precizat încă de la început domnul guvernator, pe rapoartele anuale ale Băncii Naționale a României, pe numeroase studii și analize realizate de diferite direcții din Bancă. Sigur că atunci când au fost asamblate în volum, a fost nevoie de rescrierea lor, pentru a obține o imagine coerentă a acestor 20 de ani. O perioadă cu numeroase fracturi, în care aproape totul se învăța din mers, când fenomene știute

doar din cărți se revărsau asupra societății românești, depășind, datorită inegalabilului „specific românesc”, tot ceea ce manualele recomandau. Așa cum arăta domnul guvernator, este contraproductiv să repeți mereu străinilor că România de dinainte de 1989 a fost diferită de celelalte țări socialiste, chiar dacă aceasta a fost realitatea.

Un astfel de caz concret a fost cel cunoscut sub ștampila care i s-a pus, pe nedrept, și de care probabil nu va scăpa niciodată: „naționalizarea

valutei”. Sistemul funcționa cu bune rezultate în multe alte state foste socialiste, dar la noi, după explozia din decembrie 1989, lumea nu mai accepta astfel de măsuri. Era încă un efect pervers al sistemului economic hipercentralizat ce existase în România, spre deosebire de alte state socialiste.

O altă experiență, care la alții a reușit – la polonezi, de exemplu – și la noi nu: fondul de stabilizare. A fost o mare problemă să se găsească banii necesari pentru

Lituanienii au ieșit în stradă pentru a susține ideea (și în p. 59 jos)

Oastfel de ridicare socială fără precedent a influențat concluziile C.M.R. Reprezentantul Ucrainei, Vladimir Kraveț, a repetat ideea sa că discuțiile din C.M.R. trebuie să se limiteze la evaluarea Pactului Ribbentrop-Molotov. Confruntarea dintre membrii baltici și „sprijinitorii *statu-quo*ului” a continuat. Totuși, 21 de membri ai C.M.R. au sprijinit propunerea balticilor, care confirma existența protocolului secret, îl declara nul și neavenit din momentul semnării și denunța încălcarea suveranității Estoniei, Letoniei și Lituaniei din perioada interbelică. Trebuie subliniat că această rezoluție nu făcea vreo referire la Moldova.

C.M.R. era supusă presiunilor din diferite direcții. Au existat mari pauze între prima și a doua ședință și între a patra și a cincea. În aceste intervale, mitinguri și demonstrații de masă organizate în republicile baltice au făcut ca C.M.R. să fie disfuncțională. Deștep-tarea opiniei publice în republicile baltice a influențat profund opinia membrilor baltici din C.M.R. Între timp, Gorbaciov s-a cramponat de principiul „nu zgâlțâi barca” și nu s-a grăbit să publice rezultatele investigației. Guvernul polonez era interesat, în mod firesc, de activitatea

C.M.R., dar membrii lituanieni, ucraineni și bieloruși ai Comisiei au făcut tot ce a depins de ei pentru a împiedica implicarea Poloniei. La 22 august 1989, guvernul polonez a declarat că Pactul

Ribbentrop-Molotov și protocolul secret „au violat principiile dreptului internațional aprobate în mod universal”.

Trebuie să remarcăm relațiile de compromis dintre suveranitate și teritoriu în reevaluarea Pactului Ribbentrop-Molotov și a protocolului secret. A existat doar o parte care a pierdut totul – și aceasta a fost Polonia, care a pierdut și independența, și teritorii. Lituania a pierdut independența, dar a primit Vilnius de la Polonia. De aceea, membrii lituanieni ai C.M.R. au cerut ca Pactul Ribbentrop-Molotov și protocolul secret să fie declarate nule și neavenite retroactiv, pentru a-și câștiga independența, dar au îndepărtat cu grijă atenția celorlalți membri de la problemele teritoriale. Nu era doar o problemă istorică, ci și una foarte actuală, pentru că majoritatea populației din zona Vilnius cuprindea în continuare etnici polonezi. La fel, membrii ucraineni și bieloruși din C.M.R. aveau rezerve de la început să se declare protocolul secret nul și neavenit, pentru că acesta permisesse Ucrainei și Bielorusiei să includă în frontierele lor vestice noi teritorii (în cazul Ucrainei: Galiția, Bucovina și Transcarpatia).

La 30 august 1989, Sajudis a lansat o campanie pentru a

cere ca Pactul Ribbentrop-Molotov să fie publicat și a strâns 1,5 milioane semnături (86% dintre etnicii lituanieni și 57% din populația non-lituaniană a republicii au semnat). Liga pentru libertate lituaniană a trimis un chestionar care conținea întrebarea „Vreți să trăiți într-o Lituanie independentă?”. Au răspuns pozitiv 1,2 milioane de lituanieni. Sajudis a făcut clar faptul că suveranitatea era egal cu independența. La 22 octombrie 1988, o adunare a Sajudis, condusă de Justinas Marcinkevicius, declarase ferm: „Suntem aici pentru a restaura independența Lituaniei”. Landsbergis și Marcinkevicius considerau că maniera cea mai ușoară și mai legitimă pentru a realiza acest obiectiv era să dovedească nelegalitatea protocolului secret. În schimb, Sajudis a scos în evidență două tratate încheiate între Lituania și Rusia Sovietică: Tratatul de pace dintre Lituania și Rusia Sovietică, semnat la 12 iulie 1920, și Tratatul de neagresiune dintre Lituania și Rusia Sovietică, semnat la 28 septembrie 1926. Ambele tratate includeau prevederi reciproce pentru recunoașterea suveranității, independenței, integrității teritoriale și a principiului neintervenției. Motieka a insistat asupra acestora la ședințele C.M.R. O altă motivație a referirii lituanienilor la Tratatul de pace din 1920 era aceea că sovieticii satisfăcuseră multe dintre cererile teritoriale ale lituanienilor, recunoscând suveranitatea lor asupra unui teritoriu întins, ce includea Vilnius, Grodno, Suwalki, Lida și Augustow. Totuși, din

Exclusivitate

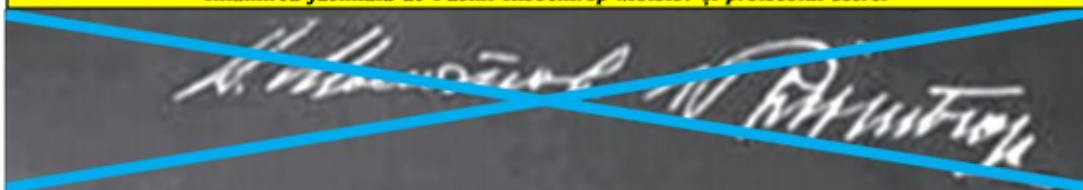
În cele peste două luni care s-au scurs între ședința a patra și a cincea a C.M.R., mișcarea pentru democratizare în republicile baltice a atins apogeul. La 18 august 1989, Iakovlev a publicat opinia sa în ziarul Pravda, potrivit căreia prezentul statut politic al Lituaniei, Letoniei și Estoniei nu era rezultatul Pactului Ribbentrop-Molotov și al protocolului secret, ci al „altor” circumstanțe internaționale. Deloc surprinzător, o astfel de declarație a provocat proteste furioase în republicile baltice. La 22 august, o comisie a Sovietului Suprem lituanian, respingând concluziile lui Iakovlev, a hotărât că protocolul secret a fost nul și neavenit din momentul semnării sale; drept consecință, anexarea Lituaniei la Uniunea Sovietică era considerată nelegală. La 23 august 1989, două milioane de locuitori ai republicilor baltice s-au adunat pentru a protesta contra protocolului secret și au format un „lanț uman” care s-a întins pe 600 km, de la Tallin, prin Riga, până la Vilnius.

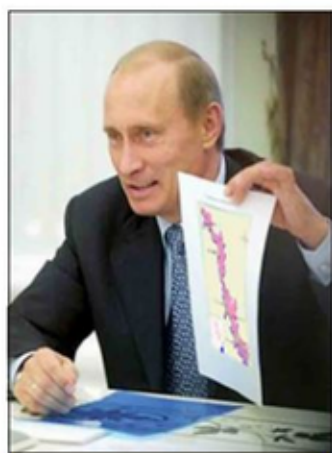
U.R.S.S. DECLARĂ PROTOCOLUL SECRET AL PACTULUI RIBBENTROP-MOLOTOV NUL ȘI NEAVENIT

KEIJI SATO (Japonia)

Întâlnirea facilitată de Pactul Ribbentrop-Molotov și protocolul secret

Vladimir Putin
flutură harta Transnistriei...

națiunii letone. Asemenea colegilor lor lituanieni, membrii estoni și letoni din C.M.R. s-au referit la tratatele de pace dintre Rusia Sovietică și Letonia și Estonia, din 1920.

Aceste două republici aveau o problemă cu minoritatea rusă, în paralel cu preocuparea Lituaniei legată de problema teritorială cu Polonia. La Primul Congres al Deputaților Poporului, care a discutat pentru prima oară despre protocolul secret, minoritatea rusă din Estonia a criticat guvernul eston pentru încercarea de a viola drepturile minorității, impunând limba estonă drept limbă oficială pentru toată populația. Mai mult, minoritatea rusă din Estonia încerca să creeze un district autonom, Narva-Sirramac, pentru etnicii ruși. Guvernul estonian s-a temut să nu toarne ulei peste foc dacă ar fi pledat ca declararea ca invalid a protocolului secret să fie un argument pentru secesiune. De aceea, membrii estoni din C.M.R. au căutat să mute problema validității protocolului secret din domeniul

politic în cel al unei dispute academice. Savisaar a subliniat că argumentele sale contra validității protocolului secret nu urmăreau să creeze o stare anti-rusească, adăugând, totuși, că 88% dintre estonieni și chiar 41% dintre non-estonienii din republică admiteau că protocolul secret constituia o crimă internațională comisă sub Stalin.

Membrii moldoveni ai C.M.R. nu au acționat de comun acord cu colegii baltici, deși Moldova fusese și ea o victimă a protocolului secret. Motieka își amintește că Sajudis nu a putut colabora cu Frontul Popular din Moldova pentru că membrii moldoveni din C.M.R. nu aveau o poziție clară față de protocolul secret și urmăreau propria cale pentru realizarea independenței. Pe de altă parte, un membru moldovean al C.M.R., Grigore Eremai, care era președintele Consiliului Sindicatelor din R.S.S. Moldovenească, își amintește că ei nu aveau simpatie față de membrii baltici, care insistau să se discute doar cererile lor, fiind indiferenți la solicitările celorlalți.

Opinia publică din Moldova era mai puțin interesată

de problema protocolului secret decât cea din republicile baltice, în primul rând din cauza lipsei de informare. În 1989, doar câteva articole au apărut privind protocolul secret, chiar și în paginile publicației *Literatura și Arta*, care era un organ al Frontului Popular din Moldova. La mitinguri, totuși, activiștii Frontului, asemenea colegilor baltici, cereau invalidarea protocolului secret. În iulie 1989, Frontul Popular din Moldova a afirmat că anumite părți din teritoriul Republicii Socialiste Sovietice Ucraina precum Cetatea Albă (Akkerman), Chilia, Ismail, Hotin și Bucovina de Nord au fost la origine moldovenești (românești), dar prin protocolul secret au fost transferate Ucrainei. S-a spus că Moldova (România) ar trebui să „recapete” aceste teritorii. Este adevărat că mai mulți membri ai Frontului Popular, precum Leonida Lari, Nicolae Dabija și Mihai Cimpoi, au cerut ca protocolul secret să fie declarat retroactiv nul și neavenit. Totuși, primul Congres al Deputaților Poporului din U.R.S.S. nu i-a numărat printre membrii săi. În schimb, au făcut parte Grigore Eremai,

...locul unde amintirea Armatei Roșii eliberatoare este încă vie

„Suntem aici pentru a restaura independența Lituaniei”, declarase Justinas Marcinkevicius

punct de vedere istoric, soluția „bilaterală” pentru probleme teritoriale, fără participarea Poloniei, provocase preocupările Franței și Marii Britanii în perioada interbelică, ambele aliate ale Poloniei. Acest aspect istoric a făcut Lituania „democratică” să ezite la sfârșitul anilor 1980 să insiste asupra importanței Tratatului de pace din 1920.

Problema majoră pentru membrii lituanieni din C.M.R. o constituia statutul teritorial al Vilniusului. Guvernul lituanian, împreună cu mulți intelectuali, nu avea nicio îndoială că Vilniusul aparținuse, din timpuri vechi, Lituaniei. Ei susțineau că Lituania „recuperase” Vilniusul în 1940. Totuși, intelectualii lituanieni considerau că recuperarea se făcuse cu prețul independenței țării (exact cum prevedea protocolul secret), în vreme ce Anatol Lieven, specialist în istoria baltică, remarcă faptul că dacă Lituania anula protocolul secret, ar fi fost obligată să returneze Vilnius Poloniei. Această situație i-a pus pe membrii lituanieni din C.M.R. într-o poziție contra-

dictorie: ei cereau cu hotărâre restabilirea independenței, în vreme ce tratau problemele teritoriale cu precauție.

Grija lituanienilor nu era fără teme. Consiliile locale (sovietele) ale ținuturilor cu etnici poloni din Salcininkai și Vilnius s-au opus liderilor lituanieni în efortul lor de secesiune din Uniunea Sovietică, por-

nind de la Pactul Ribbentrop-Molotov și protocolul secret. Sovietele din acele zone argumentau în mod legitim că teritoriile lor nu aparținuseră Lituaniei interbelice, de dinainte de Pact și protocol, și că de aceea trebuia să se desprindă din Lituania, dacă aceasta obținea ca protocolul să fie nevalid de la semnare. În realitate, majoritatea lituanienilor de etnie polonă nu împărtășea neapărat punctul de vedere al sovietelor locale politizate, dar guvernul lituanian și membrii lituanieni din C.M.R. erau atât de preocupați de pericolul unui iredentism polon, încât au supraevaluat influența mișcării locale polone.

Opinia publică din Estonia și cea din Letonia erau, asemenea celei din Lituania, preocupate în mod serios de Pactul Ribbentrop-Molotov și protocolul secret. De

exemplu, Frontul Popular Estonian a strâns aproximativ 435.000 semnături, cerând reexaminarea protocolului secret. În același timp, membrii estonieni din C.M.R. negociau cu Moscova pentru a obține recunoașterea invalidității protocolului secret, în vreme ce cei din Letonia, asemenea colegilor din Lituania, încercau să facă apel la opinia publică pentru aceasta. În iulie 1989, pe când nici cea de a doua, nici cea de a treia sesiune a C.M.R. nu putuseră ajunge la vreo concluzie, Ivars Kezbers, secretarul pentru problemele ideologice al Partidului Comunist Leton, a ținut o cuvântare în cadrul Sovietului Suprem leton, în care arăta că protocolul secret viola legea internațională, împărțea sferile de influență între Germania și Uniunea Sovietică, ignora suveranitatea republicilor baltice și le anexa Uniunii Sovietice. Cuvântarea sa a dus la intensificarea mișcării letone pentru independență. În preajma celei de a cincea sesiune a C.M.R., Kezbers și Sovietul Suprem leton au criticat în mod repetat protocolul secret și evenimentele pe care le-a generat în 1939-1940 ca fiind o crimă internațională contra

lotov din 1939, și atunci când președintele cehoslovac Eduard Beneš a predat Rutenia (Transcarpatia) Uniunii Sovietice, în 1945. Vladimir Kraveț, membru din partea Ucrainei în C.M.R., susținea și că Ucraina a recăpătat teritoriile sale ca rezultat al Pactului Ribbentrop-Molotov și al „procesului ulterior” (el nu amintea protocolul secret).

Un articol apărut în *Pravda Ucrainei*, la 15 august 1989, împărtășea opinia lui Kraveț. Aleksandr Iakovlev remarcă faptul că cetățenii ucraineni aveau să se opună violării integrității teritoriului Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene în urma declarării nevalabilității Pactului Ribbentrop-Molotov și a protocolului secret, deși te poți întreba în ce măsură cetățeanul de rând ucrainean avea habar de istorie.

Așa cum am văzut, elita moldoveană era profund divizată între membrii din C.M.R., ambigui și indeciși, și activiștii publici, care urmăreau restaurația (în contextul basarabean, unirea cu România). Această ambiguitate sau

absența unei opinii unificate, coordonate, a elitei a furnizat continuu secesionistilor transnistrieni combustibil politic. Ei au putut demonstra populației de pe malul stâng al Nistrului că activitățile unionistilor de pe malul drept constituiau dovada primejdiei încorporării Moldovei în România. Pe de altă parte, secesioniștii transnistrieni nu s-au confruntat cu vreo provocare ideologică din partea liderilor indeciși de pe malul drept, care nu aveau o idee consistentă despre pan-românism, protocolul secret și problema basarabeană.

Prin contrast, elitele ucraineană și lituaniană au avut o poziție hotărâtă. Liderii statului-partid ucrainean, intelectualii și ziariștii au fost unanimi în aprecierile lor despre Pactul Ribbentrop-Molotov (și, în mod tacit, despre protocolul secret) ca fiind temeiul legal pe care Ucraina și-a putut îndeplini reunificarea istorică. De aceea, nu a existat o criză a legitimității statului, care să poată fi

exploatăată de secesioniști, precum cei din Crimeea.

Elita lituaniană a adoptat în mod conștient tactici contradictorii; a cerut ca protocolul secret să fie declarat retroactiv nul și neavenit pentru a-și câștiga independența, fără a renunța la teritoriile câștigate în virtutea protocolului. O asemenea tactică a putut fi eficientă în condițiile în care Polonia s-a abținut de la o intervenție activă în procesul de reevaluare a Pactului, probabil considerând că pretențiile sale teritoriale ar fi putut fi exploatare de forțele conservatoare din Uniunea Sovietică. Pretenția Republicii Socialiste Sovietice Bielorusie nu putea fi luată în serios, pentru a afecta situația politică din Lituania.

La cea de a doua sesiune a Congresului Deputaților Poporului, propunerea de a publica decizia bazată pe raportul C.M.R. a fost aprobată cu 1.052 voturi, înregistrându-se 678 voturi contra și 150 abțineri. Drept urmare, Aleksandr Iakovlev, care se opusese constant includerii protocolului secret pe agenda C.M.R., a luat cuvântul și a spus că exista un adevăr istoric ce nu putea fi ignorat. După declarația lui, a avut loc un al doilea vot, la care 1.432 deputați au votat pentru, 252 contra și 264 s-au abținut. La 24 decembrie 1989, cel de al doilea Congres al Deputaților Poporului, sub președinția lui Mihail Gorbaciov, a declarat protocolul secret nul și neavenit din momentul semnării lui. Aceasta nu a putut schimba cursul evenimentelor în republicile baltice, în schimb a creat un precedent excepțional, demonstrând că fundațiile legale ale unui stat pot fi abolite nu numai retroactiv, dar oi în mod selectiv ■

Aleksandr Iakovlev (stânga) și Mihail Gorbaciov

Grigore Eremei

Ion Druță și Serghei Afromeev. Cu toții erau personaje pro-moscovite. În autobiografia sa, Eremei spune că nu a putut face niciun fel de comentariu la ședințele C.M.R., în vreme ce Druță nu a putut cerceta nici protocolul secret, nici problema istorică a Basarabiei din punctul de vedere moldovean. În realitate, o stenogramă a C.M.R. dezvăluie că Eremei nu era în stare să urmărească discuțiile purtate de membrii baltici ai Comisiei; el chiar admite că fiecare subiect îi este prea necunoscut ca să poată să judece ce este bine și ce este greșit. Principala lui grijă era nu validitatea protocolului secret, ci problema Basarabiei în 1939-1940.

Indecizia lui Eremei reflectă o reacție mai amplă. Valentin Aleksandrov, secretar rus al C.M.R., argumenta că, spre deosebire de republicile baltice, Moldova nu avea vreun temei legal pentru a pretinde suveranitatea, din moment ce guvernul sovietic nu a recunoscut vreodată anexarea Basarabiei de către regatul român și nu a încheiat vreun tratat cu România în privința Basarabiei. Moldova

nu avea să își câștige independența (pe care nu o avusese vreodată), ci avea să redevină o provincie a României dacă se recunoștea nelegalitatea protocolului secret. Totuși, nu era de crezut că „nomenclatura” Moldovei, care profitase de pe urma stăpânirii sovietice, ar fi urmat poziția politicianilor de rang mai mic din Moldova sau pe cea a oficialilor români. Aleksandrov a prezis că anularea retroactivă a Pactului Ribbentrop-Molotov avea să provoace două probleme teritoriale: nordul Bucovinei și regiunea din sudul Mării Negre, anexate Ucrainei, și Transnistria, alipită Moldovei de la Ucraina.

Cu cât devenea mai activ Frontul Popular în 1990, cu atât mai hotărât urmăreau politicianii din Transnistria secesiunea. Transnistria formase Republica Socialistă Sovietică Autonomă Moldovenească, în cadrul Republicii Socialiste Sovietice Ucrainene, înainte de 1940. Politicienii și intelectualii transnistrieni au insistat că Transnistria nu a aparținut vreodată Moldovei sau României, până în 1940, și și-a pierdut autonomia din cauza protocolului secret. Opinia

publică din Moldova nu avea o noțiune clară dacă Moldova trebuia să fie independentă sau să se integreze în România. În aceste condiții, membrii moldoveni din C.M.R., spre deosebire de colegii lor baltici, au fost incapabili să adopte o poziție clară în privința Pactului Ribbentrop-Molotov și a protocolului secret.

Republica Socialistă Sovietică Bielorusă a avut doar un reprezentant în C.M.R., Vasili Buikov, care a ținut mai multe cuvântări în cadrul ședințelor Comisiei. În același timp, Sovietul Suprem bielorus a afirmat drepturile teritoriale ale Republicii Socialiste Sovietice Bielorusă asupra provinciei Vilnius, în martie 1990, când Lituania a declarat restabilirea independenței sale. Disputa asupra Vilniusului a mobilizat politicianii și intelectualii bieloruși în jurul problemei.

Indiscutabil, Ucraina a dobândit „teritoriile sale etnice” grație protocolului secret. Autoritățile sovietice susțineau că eliberarea și unificarea Ucrainei s-au încheiat atunci când Uniunea Sovietică a obținut Galiția de Est, în urma Pactului Ribbentrop-Mo-

Ion Druță (în centru), alături de Vladimir Voronin

Din Parlamentul de altădată

DUREROASA PROBLEMĂ A PENSIONARILOR

CARMEN BURCEA

În ședința Adunării Deputaților din 2 martie 1936, istoricul Constantin C. Giurescu, în calitate de deputat georgist (P.N.L.-Gheorghe Brătianu), adresează o interpelare ministrului de Finanțe Victor Antonescu, susținând drepturile pensionarilor.

D-le președinte, d-lor deputați, am onoare a întreba pe d-l ministru de Finanțe asupra cauzelor pentru care se întârzie aducerea unei legi a pensiilor care, pe de o parte, să facă să dispară anomaliile actualului regim al pensiilor, pe de altă parte, să repare nedreptatea care s-a făcut pensionarilor statului. Într-adevăr, astăzi, pensionarii, care au avut aceeași funcțiuni, dar au fost pensionați în ani diferiți, primesc pensii diferite; pe de altă parte, pensionarii sunt cel mai grav atinși de reducerile succesive, care s-au aplicat în ultimii ani salariaților publici. Este suficient să spunem că aceste reduceri merg – așa cum se arată în memoriul înaintat de pensionari, guvernului – până la 67% din cuantumul pensiilor de la 31 decembrie 1931. Față de scumpirea continuă a vieții la noi în ultimul

an – statistici publicate la Geneva arată că deținem, din nefericire, primul loc în Europa în privința aceasta, în timp ce sub raportul valutei suntem ultimii –, față de această urcare continuă a prețurilor, traiul, de la o zi la alta, al pensionarilor publici a ajuns o dureroasă problemă. Patriotismul acestor vechi slujbași ai statului și decența pe care o pun în toate manifestările lor îi împiedică a revendica, în mod zgomotos, drepturile lor legitime.

Ei roagă însă, pe această cale, pe d-l ministru de Finanțe – și este de dorit să se asocieze și alți parlamentari la această întrebare – să binevoiască a aduce neîntârziat în discuția Camerei proiectul de lege a pensiilor, care să îndrepteze anomaliile actuale și să dea puțința unui trai omenesc acelor care au slujit, timp de decenii, țara. ■

ÎN SUSA ANTICĂ
(Criptografie: 6, 6, 1, 7)

T R G E A A i
RE

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluție rebus: **PRIMELE MĂRCI POȘTALE ROMÂNEȘTI**, nr. 10/2010

M – S – P – G – POSTALION – LIE – ILAU – UD –
ANCORA – MOD – EU – NN – VICARIAT –
PASI – IT – E – A – COD – ER – LF – CER – EP –
RA – POSTA – CAP DE BOUR – NA – SANSA –
SCRIE – DAL – AER – DATE

Soluție joc: **LA REȘEDINȚA SULTANULUI**, nr. 10/2010

EUNUCUL APARE DIN HAREM

(E – UN – U – CU – L/A – P – ARE/D – IN – H –
ARE – M)

Ecouri

Sultanul Mohamed al V-lea, al Marocului, președintele Roosevelt și premierul Churchill, la Casablanca

În revista *Magazin istoric*, nr. 7/2010, domnul Mihai Retegan, în articolul intitulat *SOE România. O Istorie*, afirmă că ideea capitulării necondiționate aparține lui F.D. Roosevelt, iar Sir Winston Churchill a fost nevoit s-o accepte după ce presa aflase deja, fără să indice sursa acestei informații.

Un om de stat are ca obiectiv pacea în condiții de securitate, iar un conducător militar victoria. Churchill, în primul său discurs ca premier, ținut în Camera Comunelor, a declarat că obiectivul său este victorie, victorie... cu orice preț. El a boicotat și respins toate tentativele de pace ale Germaniei. Victoria presupune capitulare, iar de aici până la capitularea necondiționată nu este decât un pas. Churchill nu s-a gândit niciun moment la pace, ca o modalitate de terminare a războiului, a dorit de la început doar victoria, deci capitularea Germaniei. Astăzi, istoricii de bună credință sunt de comun acord că Churchill a fost, ca premier, un mare conducător militar, dar mic ca om de stat.

Pentru corecta informare a cititorilor trebuie totuși spus că Churchill a venit la Conferința de la Casablanca, din ianuarie 1943, cu două idei, care s-a dovedit ulterior că au avut influențe foarte grave.

**„Cea mai strălucită realizare a mea a fost abilitatea de a o convinge pe soție să se căsătorească cu mine”
(Churchill cu Clementine, în 1940, aniversând 57 ani de căsătorie cu o plimbare pe Tamisa)**

Prima se referea la propunerea construirii, de urgență, a 4.000-6.000 de bombardiere grele, cu care să fie distruse centrele urbane ale inamicului. A doua a fost cea a capitulării necondiționate, ca platformă comună a Aliaților. A se vedea, de exemplu, lucrarea lui Patrick J.F. Buchanan, *Churchill, Hitler, an unnecessary War. How Britain lost its Empire and the West lost the World* (Churchill, Hitler, un război care nu a fost necesar. Cum a pierdut Marea Britanie imperiul, iar Occidentul Lumea), Editura The Rivers Press, N.Y., 2008.

Astăzi, cele două idei sunt ca niște castane încinse, pe care istoricii și le aruncă de la unul la altul, încercând să scape personajul preferat de ele. ■

Ioan ISPAS
Newark, S.U.A.

GEORGETA FILITTI

Guvernul liberal condus de Ionel Brătianu se clatină. O anumită prosperitate economică e sesizabilă în comerț și instituțiile sale aferente. Viața culturală e plină de animație și presa europeană se ocupă adesea de realitățile românești. Lucrările edilitare, multe, zgomotoase și adesea făcute în pripă, devin o caracteristică a orașelor noastre. Cititorul român e în continuare răsfățat cu mulțime de informații din străinătate, unele interesante, altele năstrușnice.

Guvernul își va schimba curând culoarea politică. E punerea în practică a ceea ce unele ziare numesc „rotativa portugheză”. Liberalii vor ceda, în decembrie, conducerea unui minister junimist, avându-l în frunte pe P.P. Carp. Declarațiile bătaioase ale acestuia, și nu totdeauna în concordanță cu simțămintele țării, îl vor convinge totuși pe regele Carol că „boierul de la Țibănești” e omul potrivit, într-un moment când alianțele politice continentale se conturau tot mai limpede. Partizanii lui Take Ionescu, sperând încă să ajungă la guvernare, cer, fără succes, unirea

tuturor conservatorilor (bizantinii lui Gh.Gr. Cantacuzino, junimiștii lui Carp și conservatorii democrați ai acestuia) pentru formarea unui guvern „neutru de înalți funcționari”.

Într-un interviu apărut în *Neue Freie Presse*, Carp declară explicit că România trebuie să se îndrepte spre Tripla Alianță. Și în acest context, orice amestec în raporturile româno-maghiare din Transilvania e neavenit. Ziarele liberale și conservator-democrate îl atacă violent pentru „inconștiența” cu care vestejește idealul unirii tuturor românilor.

BRUTAR

14

332 î.H. Alexandru cel Mare este încoronat faraon al Egiptului și aclamat ca un zeu în carne și oase, ceea ce este împotriva tradițiilor Greciei. El însă este tot mai convins că era însemnat de zei, are o misiune divină și, într-un fel, este ales pentru mărire. În următoarele două luni Alexandru cheltuie mulți bani pentru îngrijirea templelor egiptene și pentru ofrande aduse zeilor. De asemenea, studiază obiceiurile și tradițiile egiptene. Privește această perioadă din viața lui ca un fel de vacanță, în cadrul programului său neîncetat de cuceriri. Egiptul este cheia strategiei de preluare a controlului asupra drumurilor comerciale din Mediterana. În plus, țara prezintă o atracție profundă pentru Alexandru, crescut cu basmele despre bătrânii zei, povestite de mama lui, Olimpia, și educat de tutorele său, Aristotel, cu credința că Egiptul este leagănul civilizației și locul de naștere al filosofiei.

26

1974. Edgar Faure, președintele Adunării Naționale din Franța, țară unde avortul rămâne un delict sever, sancționat cu închisoare de la șase luni la doi ani, deschide dezbaterile, în vreme ce în fața Palatului Bourbon, manifestațiile împotriva avortului exercită o presiune fără precedent. La tribună, Simon Veil, 47 de ani – ministru al Sănătății și cea care, încurajată de președinte, Giscard d'Estaing, și premier, Jacques Chirac, a redactat un text de lege pentru a legaliza avortul –, apare încordată. Se bâlbâie, stâlcește cuvintele, dar degajă vitalitate. Toată țara urmărește la televizor bătălia parlamentară, care la 11 noaptea nu s-a încheiat. De la locul ei, singură în mijlocul furtunii, Simone Veil încasează toate insinuările. La ședința următoare, un deputat îndrăznește chiar să compare avorturile cu crimele naziste. Cu lacrimi în ochi, Simone, deportată în timpul războiului, este pe punctul de a se prăbuși. Dar se ține tare. Vineri, 29 noiembrie, proiectul este adoptat. Câteva zile mai târziu, într-un butic, o vânzătoare se apropie de ea și-i cere permisiunea de a o îmbrățișa: „Aș vrea să vă mulțumesc!”

27

1963. La cinci zile după asasinarea lui John Kennedy, Lyndon Johnson, noul președinte al S.U.A., pronunță un discurs magnific în fața Congresului: „Aș da orice să nu mă aflu aici, astăzi, în fața dumneavoastră. Dar visurile lui Kennedy nu vor muri. Mai întâi, să facem ca acest congres să rămână în amintire drept acela care a făcut mai mult pentru drepturile civice decât cele o sută de sesiuni precedente. Administrația mea, aici, acum, declară război necondiționat sărăciei.” Johnson este texan și provine dintr-o familie căreia i-a venit greu să o scoată la capăt cu existența zilnică. Tatăl nu lucrase în domeniul petrolului, ci era institutor și proprietar al unui pământ afectat de eroziune. Marea criză avea să-l ruineze. Lyndon nu va uita niciodată acea perioadă, pentru că la 15 ani culegea bumbac, făcea cu cremă pantofii clienților frizerului, spăla vase, servea în restaurante.

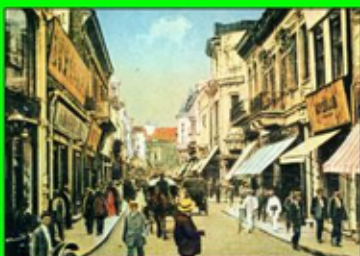
30

1872. În Capitală sunt propuse cinci mari lucrări de anvergură, printre care și planul de nivelment, canalizarea străzilor și „pavarea generală a străzilor publice cu piatră cubică”. Este un proiect îndrăzneț, dar costisitor, care are nevoie de fonduri uriașe pentru realizare. Așa că, încă din 1868, o lege, prima a drumurilor publice, a impus locuitorilor orașelor o taxă pentru întreținerea drumurilor, care îi scutea pe orașeni de prestarea celor trei zile de muncă în acest scop. Lățimea unei străzi nu putea fi mai mică de zece metri. Pentru fiecare an se preconizează acoperirea unei suprafețe de 60.000-80.000 metri². Trei ani mai târziu, în 1875, reprezentantul în țară al carierelor din Belgia, Emil Bobart, primește oferta primarului general, G. Manu, pentru importul pietrei prismatice de porfir de Quenast, folosită apoi și pentru porțiuni din Calea Mogoșoaiei (Calea Victoriei). Prima stradă pavată este Calea Târgoviștei, devenită după război Calea Griviței. Piatră de râu primește Târgul Moșilor, „în toată întinderea lui, de la grădina Sf. Gheorghe până la bariera Obor.” Cu toate acestea, în 1878, dintre cele 721 de străzi bucureștene o treime nu sunt pavate nicicum, jumătate sunt cu pietre de râu, o zecime au pavaj de lemn și asfalt, iar restul are piatră cubică, adusă din Elveția, Transilvania și Belgia.

1910

Statuia lui ALI. Cuza
în Piața Unirii din Iași

Strada Lipscani

asemenea instituții care acum așteaptă mostre din țară. Tot pentru promovarea comerțului, ministerul de resort deschide la București un birou de informații pentru doritorii de afaceri în străinătate. Regia Monopolurilor Statului încheie contracte în Franța și Austria pentru exportul de tutun; în acest sens, crește cu 1.000 de hectare suprafața autorizată pentru cultivarea dăunătoarei plante. La Londra are loc o conferință între importatorii englezi de cereale și furnizorii români. Nu e uitată nici istoria. Camera de Comerț din Capitală inaugurează un muzeu cu portretele negustorilor de odinioară. În Dobrogea se plantează noi soiuri de vie, cu speranța că într-o zi vor concura vinurile franțuzești și germane. În sfera zootehniei se achiziționează porci manciurieni și cai de rasă ungurești. Exporturile românești, în creștere de la an la an, cuprind cereale (74% din valoare), petrol (10%), lemn (7%).

Industria căreia îi vom fi încă multă vreme tributari ca importatori e cea automobilistică. Inventivitatea șoferilor noștri este însă absolut înaintea-mergătoare: la București, pe strada Puțul de Piatră, o femeie e omorâtă de o mașină care circula, după spusa conducătorului, cu doar 10 km la oră, deoarece avea un defect oarecare. Ca să se asigure totuși, acesta aleargă la garajul Prager ca să-și schimbe numărul și... să-și piardă urma. Pasagerul mașinii era Sc. Ferechide, președintele Curții de Casație.

Presa consemnează un flux permanent de imigrație (în agricultură, mica industrie,

meșteșuguri ș.a.). Sunt și români care se desțărăază ori revin, decepționați, după o experiență în străinătate. Consulul român din Bremen raportează că prin acel port au plecat în luna precedentă 237 de români spre S.U.A., 101 în statul La Plata (Argentina), nouă în Anglia, trei în Canada și unul în Brazilia. La Tulcea se întorc 165 de persoane care „fuseseră momite” de ruși să se stabilească în Manciuria.

După 44 de ani statul se hotărăște să modifice regulamentul de elaborare a actelor de stare civilă.

Una dintre instituțiile de bază ale țării, Biserica, e sfâșiată de acuzele reciproce de „plagiat, imoralitate și erezie” pe care și le aruncă președintele Sinodului, Atanase Mironescu, și episcopul de Roman, Gherasim.

Viața culturală e animată și trădează sete de cultură, curiozitate pentru informație ca și grija de promovare a unor valori naționale. Se termină un prim sezon al săpăturilor de la Cucuteni, făcute de Muzeul din Berlin; majoritatea pieselor intră în Muzeul de arheologie din București, restul ajung în capitala Germaniei. Sălile de concerte, opera, teatrele sunt pline (în mod special la București este aplaudată actrița franceză Rejane). Un ziarist se bucură la apariția cărții lui Jules Verne *Castelul din Carpați*, deși e plină de greșeli, dar „răspândește numele de român peste hotare”. Em. Grigorovița publică lucrarea *Cum a fost acum 40 de ani*, consacrată lui M. Eminescu, în preajma căruia a stat câțiva

P.P. Carp

Conacul „boierului de la Tâmbănești“

1910

La fel de categoric e viitorul prim-ministru când vorbește de „primejdia“ ca partidele politice să nu se întărească prin idei, prin convingeri, ci prin afaceri. „Să fii bogat ca rezultat al muncii..., al economiilor, nu am nimic a zice. Dar să fii bogat ca rezultat al exploatării statului, aceasta nu admit“. Carp respinge ideea ca România să se implice într-un viitor conflict balcanic; „aceasta ar duce la o conflagrație internațională“, declară el în foaia vieneză mai sus pomenită.

Relațiile cu vecinii de la sudul Dunării cunosc în această lună un moment de tensiune: școala română de la Turtucaia, veche de 130 de ani, e închisă. Al. Lahovary explică incidentul și relațiile bilaterale, în general, în articolul *Un punct al istoriei*, publicat în *Journal des Débats*. El amintește că românii au participat la Războiul din 1877, ca popor creștin împotriva turcilor și ca să-și cucerească independența pe câmpul de luptă, nu ca să știrbească ceva din drepturile bulgarilor.

Ce fac între timp liberalii aflați încă la guvernare? Dincolo de afacerism, industria, comerțul, relațiile economice internaționale sunt înfloritoare. Petrolul e exportat din plin (la Moreni, unele sonde ale societății *Româno-Americane* au o producție de 60-100 de vagoane zilnic). Prețiosul aur negru începe să fie folosit la funcționarea locomotivelor, iar societatea *Steaua Română* construiește rezervoare în Corfu și la Smirna pentru stocarea petrolului românesc.

Aviația îi interesează tot mai mult pe români. La Băneasa, de pildă, aeroplanul lui Vlaicu obține „un succes național“. Rușii cumpără 12 motoare cu turbină inventate de Henri Coandă pentru a le atașa la sânni.

Intreprinderile particulare nu sunt îndeajuns susținute de stat. Așa, compania Carol Czell (fabricanți de acid carbonic din București) cere reduceri de 45% pentru transportul pe calea ferată, altfel va fi anihilată de concurență. Casa Orenstein Koppel (produce șine și traverse de cale ferată) cere ajutor contra importatorilor care aduc marfa la prețuri mai mari. O fabrică de saltele din București nu are nevoie de sprijin: întrebuințează, stârnind un imens scandal, vată folosită din spitale la umplerea saltelelor. Numărul „caselor de mașini“ e în continuă creștere: *Deering International* (Chicago), *Ganz et Co* și *Nicolsohn* (Budapesta) își deschid filiale la București. La Focșani se ține al doilea congres al fabricanților de ape gazoase, iar revista pariziană *L'Hygiène* laudă apele minerale de la Slănic, Căciulata și Govora. În schimb, dr. Felix publică în *Le Soir* din Bruxelles un studiu despre stațiunile balneare din Europa și virtuțile apei de Vichy, fără să pomenească ceva de România în această privință.

Ministerul Comerțului recompensează sânguința a 20 de călugărițe pentru broderiile cu lână, bumbac și mătase expuse la Muzeul Industriei de la București. De altfel, formula muzeelor comerciale e extinsă și în străinătate. La Smirna și Alexandria s-au creat

ALEKSANDR ORLOV: DEFECTIUNE SAU DEZINFORMARE?

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

După procesul și lichidarea grupului Tuhacevski (Magazin istoric, nr. 10/2010), teroarea dezlănțuită de Stalin ia amploare. Erau acum vizați ofițerii superiori din NKVD, mai ales cei de origine evreiască. La trei săptămâni după ce a ajuns în Spania, Orlov a fost informat că Iagoda a fost înlăturat din fruntea NKVD și înlocuit cu Ejov. Iagoda a fost numit comisar al poporului pentru Comunicații și în aprilie 1937 a fost arestat sub acuzația că făcea parte dintr-o conspirație dirijată de puterile occidentale, îl omorâse pe Kirov și lucrase pentru serviciile de informații germane.

Pe când se afla încă la Paris, în spital, Orlov primește vizita lui Abram Slutski, șeful său, aflat în fruntea informațiilor externe din NKVD, care îi povestește că Ejov a adus în serviciu 300 de oameni noi, devotați lui, cu care a înființat Administrația pentru sarcini speciale (Magazin istoric, nr. 9-12/1994; 1-3/1995). Noua structură se afla în directă sa subordine. În cadrul ei se crease o unitate clandestină, numită Grupul mobil, care trebuia să se ocupe de cazurile ofițerilor de informații aflați în străinătate și despre care exista temerea că ar putea defecta. Începând cu vara anului 1937, un număr alarmant de mare de astfel de ofițeri, aflați la post, au început să fie rechemati acasă. Apoi, Orlov a primit vestea că toți foștii adjuncți ai lui Iagoda, șefii de departamente din NKVD și adjuncții lor, cu puține excepții, au fost lichidați. Operațiunea s-a desfășurat astfel: au primit ordin să plece în diferite regiuni ale U.R.S.S. pentru a controla loialitatea factorilor politici locali. Au primit acte care îi împuterniceau să facă aceste verificări și s-au suit în trenuri, fiecare către destinația sa. În prima gară, au fost

dați jos, aduși la Moscova și împușcați. După mai multe zile, subordonații lor au început să se întrebe unde le sunt șefii. Între timp, Ejov schimbase comandanții unităților de trupe NKVD, pe cei ai unității de aviație și trecuse în subordinea lui directă unitatea care elibera pașapoartele pentru călătorii în străinătate.

În iulie 1937, Orlov a primit vestea că și vărul său, Kațnelson, fusese lichidat. I-a devenit clar că nu avea să mai dureze mult până când îi venea și lui rândul.

Aleksandr Orlov a fost convins că adjunctul său din Spania, Nahum Eitingon (dreapta), nu avea cum să scape de epurare după fuga sa. În realitate, Eitingon a continuat să dețină funcții importante în NKVD și a murit în 1981

Judith Gautier

Tolstoi și soția sa

1910

ani la Cernăuți. La Iași continuă disputele legate de amplasarea statuii lui A.I. Cuza în Piața Unirii (guvernul ceruse explicit un monument dedicat evenimentului Unirii Principatelor, nu persoanei celui care avea să-l întrușipeze). Surprinzător, expoziția N. Grigorescu (colecția Al. Vlahuță) nu întrunește adeziunea publicului. „Obiecte de troc“, „marfă de la foc“, „cârpeli“, scrie cineva în *La Roumanie*.

Un element nefast în viața cotidiană rămân lucrările edilitare. La Craiova, inginerul Lindley, angajat să amenajeze hidrosistemul Gioroc, lasă lucrările baltă și refuză discuția cu consiliul municipal, fiind „foarte ocupat“ la Baku. La București, Primăria decide să instaleze linii radiale de tramvai electric dinspre centru spre periferie. Primul lucru făcut: săparea la întâmplare de șanțuri, între altele pe străzile Lipsani și Gabroveni, „de indivizi care păreau că fac acest lucru pentru prima oară“, adaugă un ziarist răutăcios. Apar apoi șine, trolee, stâlpi, fire, vagoane de tramvai și gropi... cât cuprinde. La fața locului, specialiști și gură cască înțeleg imediat zădărnicia întreprinderii: străzile sunt prea înguste, încât din tramvai ai putea doar să intri direct în vreo prăvălie sau cârciumă...

Din străinătate parvin fel de fel de știri, dramatice, optimiste, cu dovezi de inventivitate uimitoare sau peste măsură de excentrice. Moartea lui Tolstoi declanșează manifestații colosale în Rusia. Certat cu biserica, acesta urma să fie îngropat fără slujbă. Dar Duma îl omagiază, iar marii duci

trimit telegrame de condoleanțe văduvei. La Paris, Judith Gautier intră în Academia Goncourt, devenind astfel prima femeie academician din Franța. „Pe când și România?“, întreabă un ziarist (Elena Văcărescu a intrat în Academia Română în 1925). La Paris, un croitor falit se redresează făcându-și reclamă la vestele roșii pentru țigani (erau vreo 6.000 și cântau în tarafuri prin restaurante astfel îmbrăcați). Și tot în Hexagon un țăran e despăgubit pentru uciderea unei găini de un automobilist grăbit. Ideea îi vine de la sine: cu grăunțe și un claxon, găinile își formează un reflex pavlovian și ies grămadă pe uliță. S-ar fi îmbogățit probabil rapid, dacă nu-l turna un vecin.

Colecționarii din toate timpurile au gusturi neașteptate. Un dinte al lui Newton a fost vândut în 1816 pentru 750 de lire sterline (cumpărătorul l-a montat apoi într-un inel); în 1835, pălăria purtată de Napoleon în bătălia de la Eylau s-a vândut cu 1920 de franci; în fine, hainele purtate de regele Suediei, Carol al XII-lea, în lupta de la Poltava, au fost achiziționate la Edimburgh pentru 556.000 de franci (în 1836). O știre bizară își face loc într-o publicație conservatoare: „celebrul socialist“ Karl Marx, după spusa lui Maxim Kovalevski, reprodusă în *Corriere della Sera*, vorbea „perfect românește“. Englezii, excentrici ca totdeauna, inventează „grill room“ la domiciliu – crematoriu uman, ca să economisească timpul pierdut la instituția comunală și închirierea casetei în columbarium... ■

ducă în U.R.S.S., dacă nu ar fi ales calea dezertării? De ce plasase deja, atunci când gândul fugii nu i se conturase clar, bani în conturi în străinătate, el, un general NKVD? Oare câți dintre colegii lui procedaseră la fel? Sunt întrebări pe care nu i le-a pus confidentul lui din ultimii ani de viață, agentul FBI care i-a purtat de grijă, Edward Glazur, autorul cărții *Alexander Orlov. The FBI's KGB general* (Aleksandr Orlov, generalul KGB al FBI-ului), apărută la Carroll and Graf Publishers, New York, 2002.

La 9 iulie, a sosit mesajul de la Moscova, prin care i se cerea să fie la bordul vasului „Svir”, în portul Anvers, la 13 sau 14 iulie. Telegrama i-a adus-o același cifră care îi dăduse informațiile despre interesul lui Bolodin pentru familia sa. Avea o privire disperată când i-a întins textul telegramei. Orlov a luat-o cu un calm desăvârșit, a citit-o și apoi a pus-o deoparte, fără să își trădeze în vreun fel sentimentele. A răspuns că va veni la întâlnirea fixată.

Marți, 12 iulie, Orlov s-a despărțit de colegii pe care nu avea să-i mai vadă vreodată și a pornit spre Paris, prima etapă a drumului oficial către Anvers. A oprit la Amélie les Bains – localitatea unde-și mutase soția și fiica, ca să-i fie mai aproape – pentru a le lua pe Maria și Vera cu el. Ajuns la Paris, a

*Atunci când Ejov
a început să se intereseze
de soarta familiei sale...*

sunat la Ambasada S.U.A. și a solicitat o întâlnire cu ambasadorul. Dar acesta lipsea, pentru că a doua zi era 14 iulie, sărbătoarea națională a Franței. Atunci Maria i-a sugerat să îi caute pe canadieni. Pașapoartele diplomatice le-au asigurat imediat o viză de intrare în Canada, sub pretextul unei vacanțe. Au avut norocul să găsească bilete la un vapor care pleca către

Montreal. Au luat trenul până la Cherbourg și s-au îmbarcat. După ce vasul a părăsit portul, Orlov a rămas pe punte multă vreme, gândindu-se la ceea ce lăsa în urmă și la ceea ce îl aștepta de acum încolo.

Fostul general NKVD, un om care se bucurase de încrederea lui Stalin, care îl numise cel mai înalt reprezentant al temutului serviciu de informații în Spania, ajunsese acum un transfug. Sau un agent trimis cu o legendă aproape perfectă pentru a fi infiltrat adânc în serviciile de informații occidentale, spun alți autori. Poți oare risca să alegi un om cu o astfel de funcție, care cunoștea atâtea secrete, pentru a face o astfel de infiltrare? Dar de ce nu l-au executat sovieticii, așa cum au procedat cu atâția alți defectori? Cum a putut rămâne pe teritoriul S.U.A. atâția ani, fără ca FBI să aibă știință de existența lui? Din

ce a trăit, căci fondurile acumulate, deși importante, nu puteau să-i permită să supraviețuiască, fără să se angajaze undeva atâția ani, până când avea să reapară în public, după moartea lui Stalin, publicând cartea în care descria crimele acestuia. Când a intrat în legătură cu CIA, organism creat în anul 1947, dar care a aflat înaintea FBI de existența lui pe teritoriul S.U.A.? De ce locțiitorul lui, pe care însuși Orlov declară că îl credea exe-

*... (Vera și Maria, în 1937, în Spania),
Orlov a știut că nu mai are scăpare
și trebuie să fugă*

● Omul care crease „rețeaua de la Cambridge“, epurat de Stalin ● Moscova se interesează de familia lui Orlov ● Despre avantajele colecțiilor de obiecte de artă ● Ambasadorul american nu este acasă ● Misterul Eitingon ● Cum publică KGB articole în presa americană ● Capcana întinsă de Orlov

In vara anului 1937, 40 de ofițeri aflați la post în străinătate au fost rechemati la Moscova. A fost mai ușor cu cei ale căror familii rămăseseră acasă. O lege din 1934 îi făcea pe membrii familiei responsabili în cazul trădării unui ofițer. Primeau zece ani de gulag sau pedeapsa cu moartea dacă respectivul trădase și secrete de stat. Doar cinci dintre rechemati au ales să nu se întoarcă. Între cei reveniți s-a numărat și prietenul lui Orlov, Theodor Mally, omul care a creat rețeaua de la Cambridge (*Magazin istoric*, nr. 8-12/1996). Orlov nu a înțeles niciodată de ce Mally s-a întors. Nu avea niciun fel de rude în U.R.S.S. Câteva luni a fost lăsat în pace. Apoi, în noiembrie 1937, a dispărut.

La 17 februarie 1938, Sluțki a fost convocat la biroul lui Frinovski, unul dintre adjuncții lui Ejov. După o oră, Șpiegelglass, adjunctul lui Sluțki, a fost și el chemat în același birou. Și-a găsit șeful mort, victima unui „atac de cord“.

Încă din ianuarie 1937, Orlov fusese avertizat că Ejov trimisese în Spania un membru al Grupului mobil, Borodin. Conform uzanțelor, orice ofițer NKVD care ajungea în Spania trebuia să se prezinte la Orlov. Borodin nu a făcut niciodată acest lucru, pozând în comisar politic al unei

brigăzi de tancuri. Un ofițer cu experiența lui Orlov nu putea fi înșelat. Borodin era acolo ca să se ocupe de el.

Au urmat câteva luni de liniște. Apoi, brusc, fără vreun motiv anume, Șpiegelglass și-a făcut apariția în Spania. Două întâmplări i-au confirmat lui Orlov bănuiala că Șpiegelglass venise în Spania special pentru a găsi metoda cea mai sigură prin care putea fi eliminat. În timpul unei vizite la Madrid, Șpiegelglass s-a întâlnit în secret cu Bolodin și i-a cerut aghiotantului care îl însoțea să nu povestească nimănui. Apoi, cifrul pe care îl folosea Orlov i-a mărturisit că în perioada cât Șpiegelglass s-a aflat în Spania, a venit în camera cifrului și i-a cerut codul ca să cifreze personal o telegramă către Moscova. L-a refuzat, spunându-i că regulamentul impunea ca Orlov să își dea acordul. Șpiegelglass nu a mai revenit cu o asemenea cerere. La scurt timp, același cifrur i-a mai oferit o informație. Bolodin primise un cifrur nou. Cei doi cifruri făcuseră școala de pregătire împreună și se cunoșteau. Omul lui Bolodin i-a povestit că șeful său era prieten cu Ejov și fusese trimis cu o misiune specială în Spania. Îl întrebase și unde sunt găzduite soția și fiica lui Orlov și dacă acesta se temea pentru viața lor. Era o informație care l-a înghețat.

Era clar că Șpiegelglass realizează că o acțiune directă contra lui Orlov nu avea prea mari șanse de reușită și se hotărâse să acționeze împotriva soției și a fiicei lui.

Din acea clipă, orice ezitare pe care ar mai fi putut-o avea a dispărut. Decizia de a fugi era luată. Mai rămânea să stabilească etapele fugii și să aleagă momentul cel mai potrivit. Prima grijă a fost să își pună familia la adăpost. A ales Toulouse, un oraș în Franța, unde era sigur că NKVD-ul nu avea să riște o răpire. Trecuse foarte puțină vreme de când izbucnise un scandal diplomatic între Moscova și Paris, în urma răpirii fostului general Miller, unul dintre liderii opoziției alb-gardiste din Occident. I-a mărturisit soției adevărul și ea a fost de acord cu planul lui de a fugi.

La 22 iunie 1938, Orlov a primit o telegramă de la Moscova, prin care i se solicita o întâlnire într-o țară învecinată cu Spania, în prima parte a lunii iulie. Orlov știa care era semnificația mesajului, dar a răspuns că poate fi prezent la întâlnire.

Grija lui a fost, în perioada care a urmat, să vândă obiectele de artă pe care le strânsese, ca să facă rost de bani. Sigur, nu poți să nu îți pui întrebarea: de ce strânsese astfel de opere de artă și cum vroia să le intro-

Povestea unui tablou

„Bacanta și Faunul“, prezentată în martie 1879

ISPITA ACADEMISMULUI

COSMIN UNGUREANU

George Demetrescu Mirea (1852-1934) are (ne)șansa de a fi reprezentat, la noi, acea instituție – Academia – în opoziție cu care „adevărată“ artă este (considerată ca fiind) îndeobște validată. Evaluată, retrospectiv, din unghiul unei relații dialectice între estetica oficială și limbajul vizual contestatar, pictura sa umple un gol necesar în cultura noastră: fără el, în epoca în care se afirmă Nicolae Grigorescu, Ion Andreescu sau Ștefan Luchian, modernitatea noastră ar fi mai puțin împlinită.

Ce a însemnat, la noi, academismul? Ion Frunzetti, spre exemplu, se referă la sincronizarea unor evenimente majore de ordin politico-social și cultural, în intervalul 1864-1873, ce debutează cu înființarea Școlii de Belle-Arte din București și se încheie cu primele expoziții ale lui Grigorescu. În scenariul raportului dialectic între „oficial“ și „inovator“, valul academist se prelungește, de fapt, până către 1934. Spre deosebire de anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea, în această epocă exista deja o alternativă la estetica oficială. Acum, în sfârșit, se poate vorbi și la noi de o aliniere la spiritul timpului. Mirea își

face ucenicia în atelierul lui Carolus Duran, la Paris, în vreme ce Grigorescu pictează la Barbizon; avem, prin urmare, *mutatis mutandis*, aceiași doi termeni care se angajează într-un dialog polemic în Parisul contemporan.

Este cunoscută stăruința cu care, în Franța ultimelor decenii ale veacului al XIX-lea, cercurile oficiale au cultivat și sprijinit o anumită concepție asupra artei (care includea paseismul compoziției istorice, un naturalism portretistic deviat către rețetă de atelier sau alegorizarea fadă în cheie mitologică) și pe artiștii ale căror producții erau adecvate acestora. Leon Bonnat, Carolus Duran sau

cutat în urma defecțiunii sale, nu a avut nimic de suferit imediat după fuga șefului direct? Și nu numai că nu a avut de suferit, dar a ocupat o poziție importantă în Administrația pentru sarcini speciale, condusă de Pavel Sudoplatov. El a fost cel care a pus la cale operațiunea de lichidare a lui Troțki. Abia după moartea

lui Stalin a fost arestat, odată cu Sudoplatov.

De altfel, Eitingon a mai revenit în viața lui Orlov, prin anii '70, când KGB a stabilit un contact cu fostul general. Este o poveste încălcată, dar care merită amintită, pentru că este reprezentativă pentru capacitatea KGB de a manipula presa occidentală, cât și pentru întortocherile pe care le pot căpăta raționamentele agenților, conștienți că fiecare încearcă să îl înșele pe celălalt.

În noiembrie 1971, în *New York Times* și *Chicago Tribune* au apărut două articole cu un conținut similar, bazate pe „surse demne de încredere, care își dovediseră seriozitatea și cu alte prilejuri”. Erau relatări despre înmormântarea unui faimos spion sovietic arestat în S.U.A. și eliberat în urma unui schimb cu sovieticii: Rudolf Abel. Articolele semnalau notabila absență de la înmormântare a doi foști ofițeri NKVD cu rang înalt: Eitingon și Sudoplatov. Absența lor fusese remarcată pentru că, se spunea în cele

Rudolf Abel (escortat de agenți americani), spionul care, după revenirea în U.R.S.S., ar fi intervenit pentru eliberarea lui Eitingon și Sudoplatov

două articole, după revenirea în U.R.S.S., Abel, aflând că cei doi se aflau în arest, ar fi inițiat o scrisoare a 23 de foști ofițeri care au cerut eliberarea lor. Mai mult, era citat numele lui Grenville Wynne, om de afaceri britanic utilizat de serviciile secrete din Marea Britanie în tentativa de a-l extrage din U.R.S.S. pe colonelul GRU Oleg Penkovski. Wynne fusese capturat la Budapesta și ispășise o condamnare în Siberia, până când a fost și el repatriat într-un schimb cu sovieticii. Wynne ar fi declarat că i-ar fi văzut în detenție pe Eitingon și Sudoplatov. Eitingon era desemnat drept ofițerul indicat de Orlov, în timpul audierilor din 1957 din Senatul american drept organizatorul asasinării lui Troțki.

Pentru Orlov a fost foarte ușor să demonstreze că știrea era una care conținea multe elemente false. El nu declarase niciodată așa ceva. Apoi, doar cineva care nu era familiarizat cu situația din U.R.S.S. își

putea imagina că 23 de foști ofițeri NKVD erau dispuși să își riște pensiile și chiar libertatea pentru a cere eliberarea unor colegi din detenție. În plus, el era convins că Eitingon despre care de acum știa că supraviețuise epurărilor lui Stalin fusese împușcat după arestarea lui în 1953. De fapt, acesta a murit abia

în 1981. Glazur a făcut propria anchetă și a constatat și el că Wynne nu afirmase niciodată ceea ce îi puneau cele două publicații în gură.

Orlov i-a spus lui Glazur că cele două articole fuseseră „plantate” de sovietici pentru a-l convinge că foștii săi colegi, în primul rând Eitingon, erau în viață și că deci și el s-ar fi putut întoarce în U.R.S.S. fără ca viața să-i fie în pericol. Orlov i-a dezvăluit că îi întinsese o capcană ofițerului KGB care îl vizitase în noiembrie 1969. Îl întrebase atunci care fusese soarta lui Eitingon și Mironov, un alt coleg din Spania. Ofițerul KGB căzuse în capcană și îi spusese că Mironov murise într-un accident de avion în 1959, când Orlov știa cu siguranță că fusese rechemat din Spania în 1938 și împușcat. Glazur și-a dat seama că Orlov nu reușise totuși să îl păcălească pe ofițer până la capăt și Moscova încercase o nouă manevră prin cele două articole de presă. ■

(Va urma)

Pastila de cuvinte

Am abordat în Magazin istoric, nr. 3-5/2010, în cadrul unităților de măsură, originea unor termeni privind câteva unități de lungime. Erau cuvinte latinești, moștenite. În afară de termenii de origine latină, pentru denumirea unor unități de măsurare a lungimii s-au folosit și alții, împrumutați, cu alte origini.

UNITĂȚI DE LUNGIME

Academician MARIUS SALA

Stânjen, întrebuințat în prezent numai regional, este explicat în Dicționarul Academiei prin „unitate de măsură pentru lungime folosită înainte de introducerea sistemului metric, care a variat, în timp și după regiuni, de la 1,96 m (în Țara Românească) și până la 2,23 m (în Moldova); distanță, lungime aproximativ egală cu această unitate de măsură”. În alte surse se arată că stânjenul era egal cu înălțimea unui om cu mâna ridicată, adică aproximativ doi metri. Însemna și „unitate de măsură pentru suprafețe de teren (agricol), folosită în trecut, care avea aproximativ 4 m²⁴”, precum și „unitate de capacitate, folosită mai ales pentru lemne și reprezentată printr-un cub de un stânjen pe fiecare latură”.

Cu acest din urmă sens îl știu din copilărie, în expresia *stânjen de lemne*, care circula în Bihor, ca și derivatul *stânjenar*, „muncitor care taie lemne, care taie stâneni de lemne într-o exploatare forestieră” (mulți bihoreni lucrau în regiunea Măneciu-Ungureni). Din motive neclare, dicționarele dau pentru cuvântul *stânjen* și sensul de „iris”. Nedumerirea mea se

Gheorghe Asachi (1788-1869)

bazează pe faptul că atât dicționarul academic, cât și alte dicționare recente arată că termenul nu are o etimologie sigură: unele dicționare presupun că la originea sa este cuvântul vechi slav *sezini*, influențat de participiul vechi slav *sutezenu*, care provine de la verbul *sutegnati* „a întinde, a înstruna”. Este posibil ca, în slavă, să fie un împrumut din cuvântul vechi italianesc *stensione*, derivat de la *stendere*, verb moștenit din lat. *extendere* „a întinde” (aceasta este părerea lui B.P. Hasdeu). Forma actuală din bulgară (*stânzen*) este însă un împrumut din română!

Avem a face cu un cuvânt vechi, care apare în primele texte românești: „Măsurară genrura (= genunea) și aflară

20 de stânjini” (Codicele Voronețean). În documente apare prima dată la 1526, cu referire la satul Frăsinet. Gh. Asachi spunea, într-un manual de matematică de la 1838, că „unimea legiuită a măsurii pentru lungimi este stânjinul”. A fost deci măsura de lungime cel mai des folosită în țările române, în Evul Mediu, fiind utilizată multă vreme și după introducerea sistemului metric.

A fost o măsură care apare și la alte popoare din Europa medievală, reprezentând, la origine, statura medie a unui om cu brațul întins. La francezi se numea *toise*, iar la italieni *tesa*; provenea din *te(n)sa*, forma de feminin a participiului verbului latin *tendere* „a întinde”. În rusă are forma *sajen*, iar în germană se numește *Klafter*. Acest termen german a fost introdus, în Transilvania, după ocuparea regiunii de către austrieci. La 1875 – așa cum arată N. Stoicescu, în cartea adesea citată, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul României* –, *klafterul* avea 1,896 m. Alături de *stânjeni nemțești*, în documentele de după 1700 apar și *stânjeni simpli*, numiți *orgia*.

William-Adolphe Bouguereau erau liderii acestei viziuni conservatoare, adulați și încărcați cu onoruri, proclamați continuatori ai marii picturi muzeale.

În toamna anului 1879, tocmai către unul dintre aceștia se îndreaptă Mirea, convins că arta practică de Henri Lehman (elev al faimosului Ingres), în atelierul căruia adăstase până atunci, era, în chip paradoxal, prea convențională. Carolus Duran, a cărui influență asupra pictorului nostru va rezista până târziu, era, se pare, bine înzestrat și temeinic școlit. După un început în orbita neoclasicismului, dublat de o expresie de sorginte caravaggescă (care, la un moment dat, l-a condus către Gustave Courbet și Théodule Ribot), el ajunge treptat într-o fază de declin, voalată însă de voga salonardă în desfășurarea căreia se înscrie ucenicia lui Mirea. Acesta este atât de fascinat de gloria și adulația care pluteau în jurul numelui maestrului său, încât imitarea fidelă i-a devenit preocuparea cea mai statornică.

Care vor fi fost resorturile care au declanșat această opțiune în cazul lui Mirea? În epoca primei sale ucenicii, frecventase muzeul Luvru, unde studiase îndeaproape tablourile lui Vélasquez, Tizian sau Rembrandt. Singura lucrare care ilustrează această epocă, prezentată la Salonul din martie 1879, *Bacanta și Faunul*, este poate cea mai interesantă din întreaga sa operă. Aici atinge desenul lui Mirea intensitatea maximă, dezvăluind o filiație complexă (Lehman, Ingres, Rubens etc.). În acest tablou, compoziția, mișcarea, carnația, dar și expresivitatea tușei îl plasează în compania vechilor maeștri flamanzi ai secolului al XVII-lea, în special a lui Jacob Jordaens. În această pânză vedem că nu-i este străină nici puterea de a sugera o anume lascivitate dionisiacă, pretext îndrăgărit al picturii Saloanelor de atunci reprezentau senzualitatea câte unui nud feminin.

Deși compromis de convenționalitatea manierei academice, tabloul debutantului Mirea era în acel moment de o valoare egală cu a celor lucrate de vedetele Salonului. Este posibil ca refuzul administrației Salonului de a-l expune – deși primise încuviințarea Juriului – să-l fi determinat să treacă într-o altă tabără, cea a lui

Carolus Duran, unde întrevedea, poate, libertatea și posibilitățile de a se exprima în „marea manieră”, dar mai cu seamă acceptarea lucrărilor sale.

Compozițiile grandioase pictate ulterior s-au dovedit a-i fi fost nefaste lui Mirea, mai ales atunci când schițele preparative s-au păstrat. Puse în jocul comparației, acestea dezvăluie o tristă inabilitate de a stăpâni marile suprafețe. Fără a realiza această țară evidentă, pictorul nostru expune în 1884 *Vârful cu dor. Legendă valahă*. Ce este aceasta? Capodoperă sau eșec?

Tabloul înfățișă o legendă descrisă de Carmen Sylva, cu intenția lămuririi unui toponim: „Ionel, după ce se despărți de Ileana și-și părăsi turma, se sui tot mai sus, până ce ajunse în vârful muntelui. Aci, după ce cu lacrimile în ochi își alungase căinele, cel din urmă al său prieten, rămase singur în pustietatea cea mare a muntelui. Doi vulturi pluteau la picioarele lui [...], norii se învârtteau împrejurul capului și se apropiară tot mai mult [...] Deodată, norii își luară forme diferite. Se părea că sunt niște ființe femeiești de o frumusețe rară, cu veșminte albe și strălucitoare ca omătul; că se țin de mână plutind în aer, legănându-se împrejurul lui Ionel [...]”. Inovația atribuită era, de fapt, conjuncția între o narațiune autohtonă pretins legendară și o peliculă „arcadiană”. Păstorașul surprins de extaz pe vârful muntelui este metamorfozat, astfel, într-un soi de efeb, frumos precum Adonis, iar reprezentarea legendei devine pretextul transportării într-o regiune parnasiană.

În marea lor majoritate, reacțiile contemporanilor săi se încadrează într-un registru admirativ. Henry Houssaye, considerat un critic cu o autoritate necontestată, îi dedică în *Revue des deux Mondes* un articol elogios, în care ține să sublinieze mai ales calitatea de colorist și, desigur, farmecul fabulei figurate: „Un pictor român, domnul Mirea, ne povestește o legendă din țara sa [...] Domnul Mirea a exprimat bine poezia legendei [...] totul este ținut, așa cum trebuia, între vis și realitate”. La revenirea în țară, lumea bună s-a grăbit să viziteze atelierul artistului care, ca într-un ritual, își prezenta capodopera, manevrând draperii și lumini.

„Vârful cu dor. Legendă valahă”, expusă în 1884

(Continuare în p. 91)

Dr. Nicolae Duma, în 1910, inspector general sanitar și semnătura Elisei și a lui Ion I.C. Brătianu pe o scrisoare adresată doamnei Duma

Reverberații

În Magazin istoric, nr. 6/1995, a apărut un grupaj de fotografii consacrat familiei Brătianu. Este vorba despre paginile de la mijlocul revistei pe care, sub un titlu semnificativ de Album istoric, le-ați acoperit adesea cu foarte interesante documente fotografice. Cu toată emoția, vreau să vă comunic câteva mărturii de familie ce pot reține, cred, atenția.

Este vorba despre fotografii vechi și scrisori de familie.

Elisa

Ion I. Brătianu

DOCTORUL DUMA, PRIETENUL BRĂȚIENILOR

În amintitul număr, între altele, fusese publicată și o fotografie a celor trei frați Brătianu, împreună cu doi prieteni de-ai lor din timpul studiilor la Paris: inginerul Elie Bujoi și doctorul Nicolae I. Duma. Ultimul dintre ei a fost bunicul meu. Prietenia celor din fotografie era mult mai veche. Se înfiripase în timpul anilor petrecuți împreună la Colegiul Național „Sf. Sava” din București. Mărturie a acelor timpuri este și fotografia promoției lor la absolvire.

Nicolae I. Duma era cu un an mai în vârstă decât Ionel Brătianu și în perioada studiilor la Paris i-a revenit rolul de mentor. Au locuit împreună la doamna Darras, iar mai târziu și cu ceilalți doi frați Brătianu și cu Elie Bujoi. În jurul lor s-a creat un grup mai mare, în care au intrat și alți studenți români: viitorul doctor Costinescu, apoi Costică Alimănișteanu și Eugen Stătescu. După cum mărturisește Sabina Cantacuzino în lucrarea *Din viața familiei Ion C. Brătianu*, N.I. Duma se impusese tuturor și nu doar pentru că era mai în vârstă, ci mai ales

pentru felul său de a fi: „În această asociațiune, Duma era decanul, conducea casa, îi îngrijea pe toți, îi dojea, făcea ordine, menținea regula. Pe Costinescu îl îndrumase în studiile lui de debut, pe Dinu D. Brătianu îl convinsese să renunțe la drept și să se apuce de medicină. Toți îl tachinau, îl exasperau uneori, îi făceau fel de fel de farse; el se supăra, striga, amenința că-i părăsește, dar cu aceeași bunătate își urma îngrijirile.”

Întorși în țară, relația dintre N.I. Duma și frații Brătianu a rămas una strânsă, de caldă prietenie. O ilustrează și aceste trei mici scrisori trimise de Ionel Brătianu și soția sa Elisa cu diverse ocazii:

„Scumpe Duma,

Scrisoarea ta mi-a făcut mare plăcere, dar mai mare mi-ai fi făcut tu. Vino în primele zile ale săptămânii viitoare, când mă reîntorc,

Al tău cu aceeași afecțiune,

Ion I.C. Brătianu
26 dec. 1920”

În Dicționarul Academiei, unde găsim cuvântul *orgie* (în Transilvania și Banat, atestat în cartea lui S. Florea Marian, *Nunta la români*), se spune că este o „măsură de lungime nedefinită mai încapea”, cu etimologie nesigură, pentru care se trimite la it. *orgia* „măsură de 6 picioare” (explicat, în dicționarele italiene, ca „voce dotta”, adică împrumut din grec. *órgyia* „măsură de două brațe”, cuvânt format de la *orégim* „a (se) întinde”). Precizez, în paranteză, că neologismul *orgie* are aceeași origine îndepărtată.

Șuc (cu variantele *șug*, *șuh*, *șuf*, *șut*) este o unitate de măsură a lungimii înregistrată cu diverse valori: fie a șasea parte dintr-un stânjen, fie lungime egală cu 15-16 cm ori cu lungimea unui deget (a degetului mare, în Maramureș), fie măsură folosită de țesătoare, egală cu distanța obținută prin alăturarea celor doi pumni, cu degetele mari întinse și cu vârful degetelor apropiate. Apare, mai ales, în texte și graiuri din Transilvania și din Banat, prima dată la Gh. Șincăi: „un stânjen e de șase șuhuri”. Cuvântul este împrumutat din germ. *Schuh* „gheață”, care are și sensul de „picioar” (unitate de măsură).

Prăjină înseamnă „bucată de lemn subțire, folosită mai ales pentru a fixa sau a susține ceva”. Are diverse sinonime: *par* de origine latină (*palus*), la fel ca *parângă* (provenit din lat. *palanga*, formă populară a lui *phalanga*), amândouă moștenite și de alte limbi romane, dar și împrumuturi, ca *mlădoacă* (din bulg. *mladoka*), *prăstina* (format de la *prăjină*, prin contaminare cu *prăstila*), *rudă* (din sârb. *ruda*). Și *prăjină* este împrumutat din bulg. *prăzina*, fiind atestat încă de la Dosoftei. Sensul de „unitate de

Standarde medievale păstrate la Regensburg pentru stânjenul nemțesc (Klafter), picioar (Schuh) și cot

măsură pentru lungimi” îl are numai *prăjină*, sens cu care apare în documente din 1573 (în Moldova) și din 1570 (în Țara Românească). Evoluția semantică a fost posibilă pentru că „lemnul lung și subțire” era folosit la măsurători. Mărima *prăjinii* a variat între 16 și 24 de palme, aproximativ doi-trei stâneni.

Între cuvintele moștenite din latină care denumesc și unități de lungime este de menționat *falce* (în Moldova), o veche unitate de măsură egală cu un stânjen sau cu doi metri, care era folosită pentru lungimi, dar și pentru suprafețe, fiind echivalentă cu circa un hectar și jumătate. *Falce* (ca și *falcă*) continuă lat. *falx*, *falcem* „seceră”. S-a moștenit de toate limbile romane cu sensul de „mandibulă” (rom. *falcă*, it. *falce*, fr. *faux*, sp. *hoz*, port. *fouce*). Schimbarea sensului de la „seceră” la „falcă” se explică prin forma caracteristică a mandibulei (aceeași apropiere semantică apare și în sardă: *cavanu* „mandibulă”, iar *cavana* „seceră”); această

schimbare de sens apare însă numai în română și în albaneză (alb. *fëlkinë* provine din *falcinea*, neatestat). Forma *falce* este rezultatul normal din punctul de vedere al evoluției fonetice; s-a păstrat cu sensul din metrologie numai în latina medievală, unde *falcata* era considerată suprafața ce putea fi secerată de un om într-o zi, așa cum iugărul sau pogonul au fost, la origine, suprafața ce putea fi arată într-o zi. Diferențierea fonetică între *falcă* și *falce* a fost explicată astfel: *falcă*, formă mai recentă, este un singular reconstituit pe baza pluralului *fălci* al lui *falce*. Până în secolul al XVII-lea, *falcea* a fost folosită, mai ales în Moldova, numai la măsuratul viilor (exista și o dare numită *fălceria pe vii*). După veacul al XVII-lea, a fost folosită și la măsuratul fânețelor (prin raportare la o zi de coasă) și, apoi, pentru suprafețe arabile (până la sfârșitul secolului al XVIII-lea). Mărima acestuia nu este precizată întotdeauna.

Alături de *funie* și *odgon*, discutate într-o pastilă precedentă, pot fi amintiți termenii *curea*, *roată* și *lanț*, cuvinte care, pe lângă sensul lor de bază, au dezvoltat și sensul de „unitate de lungime”. Primele două sunt moștenite din latină: *curea* este din lat. *corrigia*, iar *roată*, din lat. *rota*, cuvinte transmise tuturor limbilor romane. *Cureaua* era o unitate de măsură a lungimii egală cu aproximativ 16 picioare, iar *roată*, folosită în Moldova, avea circumferința de un stânjen sau de o prăjină. *Lanțul*, cu originea disputată (bulg. *lanec* și magh. *lanc*), avea dimensiuni diferite – 19,67 m (în Muntenia) și 22,30 m (în Moldova). ■

(Va urma)

Comandantul, Paul von Lettow-Vorbeck, și unul dintre militarii din subordinea sa

UN ROMMEL AL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

DAN FALCAN

Automobilul deschis, marca „Graf und Stift“, a virat spre dreapta, părăsind cheul Apel, pentru a intra pe o străduță îngustă. Un tânăr uscățiv a țâșnit, cu un revolver în mână, și a tras două focuri, de la mică distanță, asupra cuplului ce se afla pe bancheta din spate a mașinii. Unul dintre gloanțe a perforat artera aortă a bărbatului, oprindu-se în coloana vertebrală. Celălalt a atins-o pe femeie, în zona inimii. Niciunul nu a mai supraviețuit până la cel mai apropiat spital, unde au fost transportați. Cei doi erau prințul moștenitor al Imperiului austro-ungar, arhiducele Franz-Ferdinand, și soția, ducesa Sofia de Hohenberg. Asasinatul de la Sarajevo avea să fie preludiul celei mai sângeroase conflagrații pe care o cunoscuse omenirea până atunci.

Conflictul declanșat în Europa nu a ocolit nici posesiunile africane ale Marilor Puteri implicate în război. Faptul contravenea unei prevederi a tratatului de la Berlin din 1885, conform căreia coloniile de peste mări ale statelor europene ar fi trebuit să rămână neutre în caz de conflict.

Atac fulgerător

Deși comandantul trupelor germane din Africa de Est, colonelul Paul von Lettow-Vorbeck (1870-1964; *Maga-*

zin istoric, nr. 1/1998; 7/2001), se afla sub autoritatea nominală a guvernatorului Heinrich Schnee (1878-1949), adept al respectării acordului de la Berlin, el a hotărât să lupte. Tactica pe care și-a propus-o a fost aceea de a atrage cât mai multe trupe britanice de pe frontul de Vest din Europa, ajutând astfel Imperiul German să câștige războiul. Talentul militar și abilitatea de a se face simpatizat de către băștinași l-au ajutat pe Lettow-Vorbeck să compenseze inferioritatea numerică a armatei sale, precum și lipsa de co-

municații și aprovizionare cu patria mamă.

În ultimă instanță, campania din Africa de Est (august 1914-noiembrie 1918) a fost constituită dintr-o serie de bătălii și acțiuni de gherilă, desfășurate pe o suprafață imensă, ce cuprindea coloniile Germaniei (Tanganika, Rwanda, Burundi), ale Marii Britanii (Kenya, Uganda, Rhodesia), ale Belgiei (Congo) și ale Portugaliei (Mozambic).

Forțele germane nu au depășit niciodată 18.000 de oameni (dintre care 15.000 indigeni), în timp ce aliații

„Scumpii mei prieteni,

Vârsta și scăderile pe care le aduce cu sine schimbarea calendarului au făcut că am lăsat să treacă Sfântul Nicolae fără [a] ve da semn de viață. E oare prea târziu pentru a ve spune toată afecțiunea mea și pentru a ve trimite urările mele cele mai bune și cele mai călduroase? Cred că nu și că me veți ierta cu indulgența pe are ați avut-o totdeauna față de mine.

Elisa Brătianu“

„Scumpă Doamnă Duma,

Primește, te rog, cu urările călduroase a[le] unor prieteni devotați, și coșul acesta pentru copiii D-voastră. Vă urăm sărbători fericite și iscălim cu toată dragostea,

Elisa
Ion I.C. Brătianu“

În 1892, N.I. Duma s-a căsătorit cu Alexandrina Logadi, fiica Mariei Logadi, sora generalului liberal Anton Berindei, ministru de Război în guvernul D.A. Sturdza. Din căsătoria cu Alexandrina Logadi s-au născut patru copii: Sabina (căsătorită cu sculptorul Ion Jalea), Ion (inginer, director la Căile Ferate), Constantin, tatăl meu, doctor în drept, consilier la Înalta

Mama doctorului Duma,
Alexandrina (Sasha) Logadi

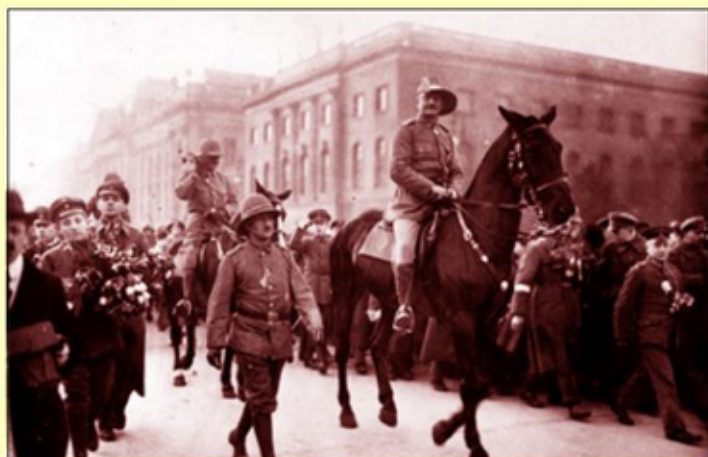

Ionel I.C. Brătianu (rândul din mijloc, de la dreapta la stânga, al patrulea),
N.I. Duma (al treilea), Elie Bujoi (rândul de sus, de la dreapta la stânga,
al treilea), bacalaureați la Colegiul Național „Sf. Sava“

Curte de Casație. În 1931, ministrul de Justiție Constantin Hamangiu l-a înaintat președinte la Tribunalul Ilfov, apoi, în 1934, a fost premiat de Academia Română cu premiul „Gh. Asachi“. În 1939 fruntașul național-țărănist Grigore Gafencu l-a decorat cu ordinul național „Steaua României“. Al patrulea copil, Irina, a fost căsătorită prima oară Nenișor, iar a doua oară Biciola.

După întoarcerea în țară, N.I. Duma a fost numit șef de clinică, iar în 1893 șef de lucrări anatomice la Facultatea de Medicină, funcție pe care a avut-o până la pensionare, în 1920. A fost sărbătorit și decorat de ministrul dr. Constantin Angelescu cu ordinul național „Steaua României“ în grad de comandor, în cadrul unei ceremonii din aula amfiteatrului mare al Spitalului Colțea. Au evocat activitatea didactică și pedagogică a doctorului prof. Nanu Muscel și Victor Papițian de la Cluj. N.I. Duma a fost medic secundar provizoriu, medic primar la Spitalul „Filantropia“, inspector al Eforiei, inspector general sanitar până în 1910. În timpul războiului, a fost medic șef al Spitalului „Regina Elisabeta“. S-a stins din viață în 1941. ■

Ing. Nicolae DUMA

Defilând prin Berlin

de Sud (1919-1924, respectiv, 1939-1948).

Și el era un specialist al războiului de gherilă, astfel încât, în martie 1916, a lansat un atac surprinzător dinspre nord, dintr-o regiune greu accesibilă, și, în consecință, slab apărată de către Lettow-Vorbeck.

În același timp, coordonându-și pentru prima dată eforturile, aliații au atacat dinspre vest (belgienii) și sud (portughezii). Tactica a dat roade, trupele belgiene, conduse de colonelul Tombeur, ocupând, în iunie 1916, Rwanda și Burundi, iar englezii, în septembrie, chiar capitala Tanganikăi, Dar es Salaam.

Totuși, Lettow-Vorbeck a reușit, folosind avantajul terenului și al războiului de uzură, să-și salveze soldații de la înfrângere. Mai mult chiar, părăsind Tanganika și trecând în Mozambic, și-a reîmprospătat rezervele de muniții și alimente, atacând și capturând depozitele portugheze, slab apărate.

Urmărit de Gestapo

În următorii doi ani, Lettow-Vorbeck a pendulat între Mozambic, Rhodesia,

Tanganika și Congo, executând raiduri eficiente împotriva bazelor aliate, dar ne-refuzând să se confrunte, în câmp deschis, cu inamicul, atunci când condițiile îi erau prielnice. În acest fel, a reușit să obțină o strălucită victorie împotriva englezilor, conduși de Sir Jacob van Deventer (1874-1922), succesorul lui Smuts, la Mahiwa, la 18 octombrie 1917. Germanii au pierdut 600 de oameni, dintre cei 1.500 angrenați în luptă, în timp ce britanicii au lăsat pe câmpul de bătălie peste 2.700 de morți, răniți și prizonieri, din totalul de 4.900.

Succesul nu a putut fi însă exploatat de către generalul

german, din aceleași motive ce îl vor împiedica pe Rommel să ocupe, în 1942, Canalul de Suez, respectiv lipsa rezervelor umane, a proviziilor și a muniției.

Chiar dacă Deventer pierduse mai mult de jumătate din efective, avea, practic, posibilitatea să le înlocuiască masiv și imediat, în timp ce Lettow-Vorbeck trebuia să se mulțumească doar cu slabele recrutări efectuate în rândul indigenilor.

O lună mai târziu, portughezii, conduși de generalul Joao Teixeira Pinto, au suferit o cumplită înfrângere, la Ngomano, pierzând, practic, întreaga armată intrată în luptă. Din noiembrie 1917, Lettow-Vorbeck s-a retras în jungla mozambicană, mai ferită de atacurile engleze și mai prielnică în ceea ce privea posibilitățile de aprovizionare. În august 1918, a invadat, printr-un atac surprinzător, colonia britanică Rhodesia, distrugând forturi și atacând căile de comunicație și aprovizionare engleze. Isprava i-a adus, după război, un important triumf, fiind singurul german ce a avut parte de o paradă a victoriei pe sub poarta Brandenburg.

Însă, oricâte succese ar fi obținut germanii în Africa,

Formal, un erou al Germaniei naziste

Împreună cu soția

aveau, la un moment dat, efective ce treceau de 250.000 de soldați, în special indieni și sud-africani, înrolați în armata britanică. Marele merit al lui Paul von Lettow-Vorbeck a fost acela de a fi știut să compenseze, prin mobilitate și rapiditate, covârșitoarea superioritate numerică a adversarilor. Majoritatea oamenilor săi era compusă din *askari* (în arabă, soldați), respectiv localnici instruiți și încadrați de ofițerii germani. Von Lettow-Vorbeck vorbea fluent swahili, iar deviza sa era: „aici suntem cu toții africani“.

Paul von Lettow-Vorbeck s-a născut la Saarlouis (landul german Saarland), la 20 martie 1870. A urmat cursurile liceului militar, obținând, în 1890, gradul de locotenent. În 1900 a luat parte, în cadrul forțelor internaționale, la înăbușirea așa-numitei revolte a „boxerilor“, din China, pentru ca, între anii 1904-1906, să se confrunte cu o alta, cea a triburilor de hotenotoi din Africa de Sud-Vest Germană (actuala Namibie). Între 1913-1914, a servit în Camerun, pentru ca, în aprilie 1914, să fie numit la comanda forțelor germane din Africa de Est (actuala Tanzania).

Odată cu izbucnirea războiului, în august 1914,

von Lettow-Vorbeck a atacat fulgerător căile de comunicații britanice din Kenya. Generalul englez Arthur Aitken (1861-1924), în fruntea a 8.000 de soldați, a ripostat, încercând să cucerească Tanga, important port la Oceanul Indian, baza de aprovizionare a forțelor germane din Africa.

Bătălia albinelor

Superioritatea engleză era zdrobitoare, von Lettow-Vorbeck nedispunând decât de o mie de oameni pentru a se opune asaltului lui Aitken. Inițial, comandantul german, conștient de inferioritatea sa, s-a retras în interiorul provinciei, hărțuind trupele britanice.

Aitken a preferat să se refugieze la Tanga. Von Lettow-Vorbeck nu era însă omul care să se mulțumească cu acel mic succes tactic. Aidoma ilustrului său succesur în ale războiului pe meleaguri africane, feldmaresalul Erwin Rommel, știa că victoria poate fi obținută prin îndrăzneală, concentrare în locul potrivit a forțelor și surprinderea adversarului.

Între 2-5 noiembrie 1914 s-a dat bătălia de la Tanga, decisă de contraatacul final dat de două companii de *askari*. Lupta, cunoscută și sub nu-

mele de „bătălia albinelor“ (datorită atacului unor roiuri de albine sălbatice, deranjate de zgomotul produs de arme), s-a soldat cu un adevărat dezastru pentru englezi, care au pierdut 847 de oameni, față de numai 144 ai germanilor. Trupele germane au reușit să reziste mai bine de 18 luni, în condiții foarte grele, pe teritoriul Tanganikăi, ducând un război de uzură, punctat de bătăliile de la Jassin (18-19 ianuarie 1915), Bukoba (21 iunie 1915), Salaita (12 februarie 1916).

În timp ce în Europa tunurile bubuiau la Verdun, pe Marna sau în Alpii italieni, combatanții aruncând în luptă milioane de soldați, în Africa rareori efectivele angrenate în vreo bătălie depășeau 20.000 de oameni. Accentul a căzut pe manevrabilitate, raiduri surprinzătoare prin junglă, întreruperea căilor de comunicație și aprovizionare. Tactică în care Paul von Lettow-Vorbeck s-a dovedit maestru.

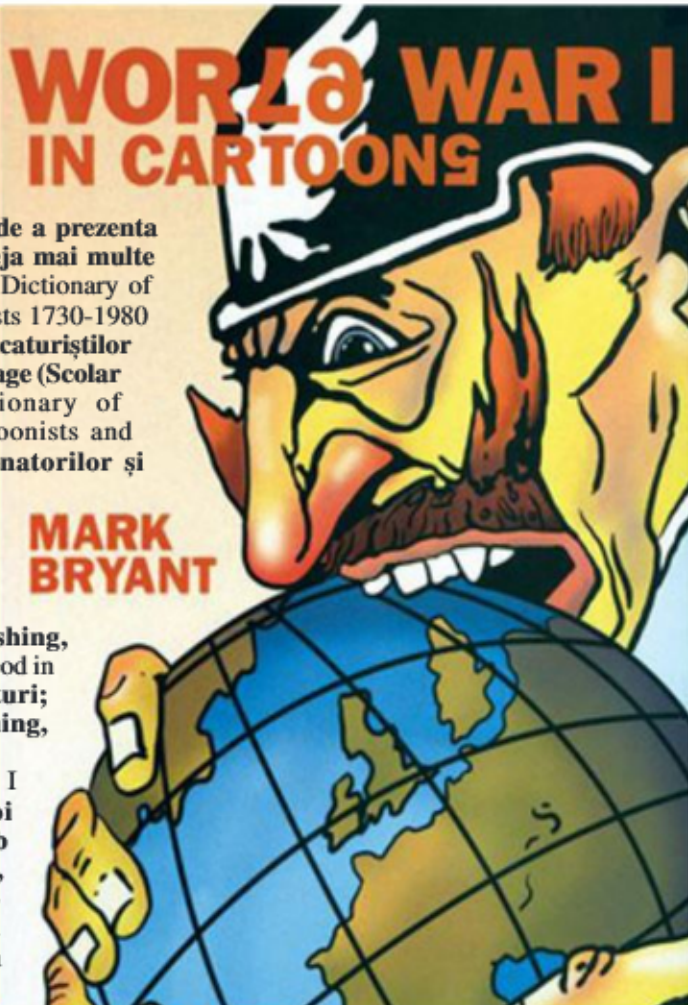
Lucrurile aveau să ia o întorsătură nefavorabilă pentru germani în februarie 1916, când, la comanda trupelor britanice, a fost numit generalul sud-african Jan Smuts (1870-1950), fost adversar al englezilor în timpul războiului anglo-bur (1899-1902) și viitor prim-ministru al Africii

Momentul capitulării, surprins de un desenator african

Nume cunoscut în lumea presei britanice, mulți ani deținând funcția de secretar al Clubului de Presă Londonez (London Press Club) și pasionat istoric al caricaturii, Mark Bryant și-a legat numele de acest gen al graficii, sintetic și hilar, de a prezenta realitățile epocii. Autorul are deja mai multe titluri de referință în domeniu: *Dictionary of British Cartoonists and Caricaturists 1730-1980* (Dicționarul desenatorilor și caricaturistilor britanici, 1730-1980), cu S. Heneage (Scolar Press, London, 1994); *Dictionary of Twentieth-Century British Cartoonists and Caricaturists* (Dicționarul desenatorilor și caricaturistilor britanici din secolul al XX-lea; Ashgate Publishing, London, 2000); *World War II in Cartoons* (Al Doilea Război Mondial în caricaturi; Grub Street Publishing, London, 1989, reeditat 2005) și *God in Cartoons* (Dumnezeu în caricaturi; Highland Books Ltd., Godalming, 1997).

Lucrarea de față, *World War I in Cartoons* (Primul Război Mondial în caricaturi; Grub Street Publishing, London, 2006, 160 pp.+ilustrații) este o continuare firească a volumului anterior dedicat celei de-a doua conflagrații mondiale.

RĂZBOIUL CEL MARE ÎN CARICATURI

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

In *Introducere*, Bryant definește termenii folosiți și le găsește sorgintele. Specific lumii anglo-saxone pentru a desemna desenul umoristic de presă, cel de *cartoon* vine din italiană, *cartone*, și înseamnă carton de tapiserie, de frescă sau mozaic, acele modele după care erau executate desenele

pentru tehnicile decorative menționate. La fel și termenul de caricatură vine tot din italiană, *caricare* însemnând a exagera. Aici survin diferențe notabile între lumea latină și cea insulară: ceea ce noi, românii, numim caricatură – preluând termenul pe filieră franceză –, britanicii și americanii numesc *cartoon* și-i

dau o accepțiune mult mai largă, incluzând aici întreaga grafică umoristică, indiferent de dimensiune și de suport, fie el portretul șarjat al unei personalități politice ori militare, fie desenul satiric cu sau fără cuvinte, fie chiar afișul sau materia- lele de propagandă cu tentă hilară.

Theodore von Hippel

miza cea mare se juca în altă parte. La 4 noiembrie 1918, izbucnea revolta marinarilor de la Kiel. Valul revoluționar s-a întins, ca un pârjol, asupra Imperiului German, măturând monarhia (9 noiembrie) și impunând noilor factori de decizie de la Berlin încheierea armistițiului de la Compiègne (11 noiembrie, *Magazin istoric*, nr. 11/2001; 2-3/2010).

Veștile i-au parvenit lui Lettow-Vorbeck prin intermediul unui prizonier englez. Deși neînvinș, cu armata în stare de luptă și aureolat de prestigiul singurului general german ce invadase, cu succes, un teritoriu britanic, Paul von Lettow-Vorbeck s-a hotărât să capituleze. Cereșmonia a avut loc la Mbaala (Zambia), la 25 noiembrie 1918, când cei 3.000 de oameni ai generalului german s-au predat britanicilor.

Von Lettow-Vorbeck s-a repatriat în prima parte a anului 1919, manifestându-se deschis ca un susținător al monarhiei și al unui regim politic conservator, fapt ce a condus, în 1920, la demisia din armată. Timp de zece ani a fost ales deputat în Reichstag, între timp (1929), întâlnindu-se, pentru prima dată, cu adversarul său de legendă din savanele africane,

Jan Smuts, cu care a și legat, de altfel, o strânsă prietenie.

Von Lettow-Vorbeck a manifestat mari rezerve față de nazism, refuzând, în 1935, oferta lui Hitler de a deveni ambasadorul Reichului la Londra. A fost marginalizat și urmărit de Gestapo, deși, formal, era considerat un erou al Germaniei. Aura aceasta i-a salvat probabil viața, dar cei doi fii i-au căzut pe câmpurile de luptă ale celui de Al Doilea Război Mondial.

Model și recompensă

Regimul hitlerist s-a folosit de experiența căpătată de trupele germane în Africa, în timpul Primului Război Mondial, atunci când s-a hotărât să creeze așa-numita divizie „Brandenburg“, unitatea de elită a Abwehrului, serviciul de informații al Wehrmachtului, condus de amiralul Canaris. Căpitanul Theodore von Hippel, unul dintre ofițerii ce serviseră sub comanda lui Lettow-Vorbeck, și-a folosit experiența africană, pentru a-i organiza și instrui pe recruții comandourilor diviziei nou înființate.

După război, von Lettow-Vorbeck a revenit în Africa în 1953, când avea deja 83 de ani. Credincioșii săi *askari* s-au adunat și l-au întâmpinat, cu legendarul, de acum, strigăt de marș *Heia, heia safari*. Acesta fusese și titlul memoriilor sale de război, publicate în 1920, la Berlin.

În 1964, Bundestagul a decis acordarea de compensații financiare *askarilor* care luptaseră de partea germanilor, în timpul conflictului din 1914-1918. Cea mai mare dificultate a înmânării recompenselor pecuniare a constat, evident, în lipsa actelor doveditoare, care să îi ateste pe eventualii solicitanți.

Trecuse o jumătate de secol și, în condițiile haosului administrativ și ale nivelului redus de civilizație instituțională din țările Africii de Est, era practic imposibil să dovedești, cu acte, participarea veteranilor *askari* la efortul de război al Germaniei. Ideea salvatoare a venit din partea unui bancher german, care, venit cu banii acordați de guvernul de la Bonn, i-a adunat pe toți cei 300 de *askari* supraviețuitori și le-a dat câteva... comenzi militare, în limba germană! Niciunul nu a picat testul... Era încă o dovadă a spiritului de luptă, dar mai ales de disciplină, în care Paul von Lettow-Vorbeck își instruisese oamenii.

Parcă împăcat cu sine însuși după acea reparație morală și financiară, acordată foștilor săi soldați, generalul s-a stins din viață în același an, 1964, lăsând în urmă legenda unui remarcabil luptător de gherilă, cu nimic mai prejos decât mult mai popularizatul Lawrence al Arabiei. Sau, dacă doriți, având în vedere apartenența etnică și câmpurile de bătălie pe care s-a distins, un... Rommel al Primului Război Mondial. ■

Von Lettow-Vorbeck la bătrânețe

luția acestuia. El nu se limitează doar la analizarea caricaturilor britanice și franțuzești, ci a studiat, temeinic, și periodicele din celelalte țări, fie ele aliate, fie inamice, pentru a face o prezentare obiectivă a umorului în vreme de război. Nu eludează foarte inspirata caricatură germană, valoroasă din punct de vedere al calității plastice, nici naivele desene rusești amintind mai mult de xilografurile țărănești decât de o compoziție cultă și nici chiar schițele japoneze ce-și aveau filiația în stampe.

Fiecare comentariu este plin de informații și, de multe ori, între paranteze, sunt date explicațiile anumitor termeni sau expresii în germană, rusă, franceză și italiană. Acest didacticism este absolut salutar și dă măsura vastelor cunoștințe ale autorului, nu numai în domeniul său predilect, caricatura, ci și în politică, armată, filologie, economie etc. Lucrarea este concepută ca o istorie ilustrată a conflagrației: pe pagina stângă e

concentrată prezentarea momentului la care se referă caricaturile plasate pe pagina dreaptă. Pentru fiecare imagine sunt furnizate date despre autor, periodicele unde a fost publicată și impactul asupra publicului. Unele dintre aceste imagini erau difuzate și savurate în ambele tabere beligerante, iar câteva dintre ele erau apreciate chiar de cei caricaturizați, precum kaiserul Wilhelm al II-lea, care avea cuvinte de apreciere la adresa unora dintre autori. În 1916 apar caricaturi legate de intrarea României în război, precum cea intitulată *David and Goliath*, datorată lui Frank Holland și publicată în *Reynolds News*, în care ariciul ce reprezenta țara noastră își înfigea țepii în râtul mistrețului cu o cască prusacă pe cap, simbol al agresiunii germane.

Ilustrația cărții este de foarte bună calitate, alb-negru și color. Ea valorifică un mare număr de imagini umoristice diseminate în vechi periodice, greu accesibile pentru marele public. Mark Bryant a făcut adevărată arheologie prin biblioteci și colecții pentru a depista acest tezaur de ilustrație umoristică legată de Războiul cel Mare spre a-l restitui contemporanității. Așa cum se pronunța autorul chiar în preambul, aceste desene poate că nu au relevanță pentru tineretul format în spiritul internetului, dar reprezintă o valoare documentară și spirituală pentru posteritate. „Pentru aceia crescuți cu animația pe computer, cu romane ilustrate,

O imagine de pe front, după ce a ieșit din mâna cenzurii

benzi desenate pentru copii, manga, Batman, Superman și variatele opere ale lui Disney etc., caricaturile istorice de război ar putea apărea ca o mică surpriză. Nu numai în Al Doilea Război Mondial artiștii din ambele tabere au produs o bogăție de material, ci și în timpul Războiului cel Mare, din 1914 până în 1918, a apărut o considerabilă cantitate de desene.”

Este regretabil că autorul nu a avut acces la grafica umoristică românească din perioada de neutralitate a țării, ca și din timpul conflictului. N. Petrescu-Găină a executat o foarte spirituală suită de portrete ale mai marilor epocii: kaiserul Wilhelm, Frantz Joseph, țarul Ferdinand al Bulgariei, regele George al V-lea, țarul Nicolae al II-lea și președintele francez Raymond Poincaré.

Prin volumul *World War I in Cartoons*, Mark Bryant contribuie în chip strălucit la îmbogățirea iconografiei Războiului cel Mare. ■

Kaiserul și armata sa

Soarta Germaniei,
la finalul războiului

Sunt enumerate apoi revistele umoristice apărute în Europa în secolul al XIX-lea: *La Caricature* (1830) și, cea mai cunoscută, *Le Charivari* (1832), în Franța, *Punch* (1841) și *Vanity Fair* (1868), în Anglia (1848) și *Simplicissimus* (1896), în Germania, *Puck* (1876) și *Judge* (1881), în Statele Unite. Evident, nu le putea cunoaște pe cele din Europa de Est și Sud-Est, la fel de amuzante ca acelea din țara sa, precum *Furnica* și *Veselia*, pentru a aminti doar două de la noi.

La izbucnirea Războiului cel Mare, presa umoristică era bine dezvoltată și foarte activă în toate țările beligerante, ca și în cele rămase neutre. Autorul observă că, de la simbolurile naționale ce apăreau frecvent în perioada ante-belică – precum Marianne, John Bull, Unchiul Sam, leul britanic, cocoșul galic sau ursul rusesc –, se trece la caractere prin

șarjarea trăsăturilor personajelor implicate direct în conflict: kaiserul, feldmarșalul Hindenburg, amiralul Tirpitz, Clemenceau, Poincaré, Frantz Joseph, țarul Ferdinand, sultanul Mehmet, țarul Nicolae al II-lea etc. Sunt create apoi tipuri specifice, ușor de identificat de oricare cititor, precum veteranul mustăcios, Tommy „Old Bill”, întrupare a combatantului simplu, strămutat de la ocupațiile sale zilnice pe front, care nu înțelege nimic din cele ce se întâmplă în jurul său, își pune întrebări ridicole, dă răspunsuri naive și reacționează ca oricare civil neinstruit, indiferent la marile probleme ale lumii, pe care nu le poate raporta decât la micile probleme personale și la universul limitat în care și-a dus viața până atunci. Sau Schmidt the Spy (Schmidt Spionul), neamțul împământat în Anglia, virtual inamic; sau Marele și micul Willie, prin care erau ironizați flămboaiantul Wilhelm al II-lea și filifizonul filiform și ridicol care era Kronprinzul, fiul său.

În continuare, autorul menționează, în treacăt, pe câțiva dintre caricaturiștii britanici cu a căror biografie este familiarizat – care au mers pe front, ca soldați, și au fost avansați ori decorați pentru bravură, precum Bert Thomas, E.H. Shepard, Kenneth Bird.

Materialul ilustrativ este organizat cronologic, capitolele fiind desemnate prin anii de desfășurare ai războiului, 1914, 1915, 1916, 1917 și 1918, precedate de un capitol, *Pre-War* (Înainte de război), în care sunt explicate cauzele ce au dus la declanșarea ostilităților.

Volumul *World War I in Cartoons* nu este doar o carte despre istoria și arta caricaturii de război, ci și o carte de istorie, căci Mark Bryant este și un avizat istoric – având și un doctorat în această știință –, capabil să facă o analiză corectă a situației politice, diplomatice și militare a momentului. Sigur pe informațiile pe care le furnizează, autorul prezintă succint condițiile ce au favorizat declanșarea războiului și evo-

Ariciul român răspunde agresiunii

Reverberații

Cititorii revistei noastre l-au cunoscut pe Michael Conrad von Heydendorff din articolele doamnei Gudrun Ittu (Magazin istoric, nr. 4/2009; 6/2010).

În anul 2003, unul dintre semnatarii acestui articol, domnul Vasile Pușcă, renovându-și casa din Mediaș, a găsit la temelia unei construcții anterioare, situată lângă zidul vechii cetăți, o inscripție pe care apare și numele demnitarului sas din urmă cu trei secole. O piesă de patrimoniu, care ar fi trebuit să își găsească locul într-un muzeu și care a fost salvată de la distrugere doar pentru că descoperitorul ei are respect față de istorie.

Hansotto Drotloff, medieșan, stabilit azi în Germania și autor (alături de Günther E. Schuster) al lucrării Mediasch. Ein historischer Streifzug durch die siebenbürgisch-sächsischen Stadt an der Kokel – Mediaș. O călătorie istorică prin orașul transilvănean săsesc de pe Târnava, apărută în Editura Schiller, Sibiu, 2009 –, este cel care a descifrat misterul inscripției, cu ajutorul însemnărilor lui Michael Conrad von Heydendorff.

POVESTEA UNEI PIETRE DIN CETATEA MEDIAȘULUI

VASILE PUȘCĂ, HANSOTTO DROTLOFF

Cioplitorul în piatră fasonază un bloc masiv de piatră (calcar sedimentar) și dăltuiește pentru posteritate, în limba latină, inscripția din imagine. Lucrătorii care o văd, după 224 ani, mai în glumă, mai în serios, afirmă că, cu câteva lovituri de baros, piatra ar putea deveni un bun material de fundație! Încep întrebările. Ce împrejurări și ce eveniment consemnează? De ce am găsit-o „alipită“ unei construcții de lângă zidul cetății medievale, cu scrisul întors? Cine, când și de ce ar fi avut interesul să ascundă privirilor o asemenea inscripție? Nu cumva tocmai acest amănunt a salvat-o de la distrugere?

Mediașul, la începutul secolului trecut

Porecla în renume **ALBERT I, REGELE SOLDAT**

FLORENTINA DOLGHIN

„Eu nu sunt un belgian veritabil. Aparțin unei dinastii străine, ce a jurat să apere și să protejeze poporul care a apelat la ea.” Regele Albert I al belgienilor (născut la Bruxelles în 1875), înrudit cu toate familiile regale ale Europei, fiu al lui Filip, conte de Flandra, și al Mariei de Hohenzollern-Sigmaringen, a fost foarte iubit de concetățeni, care l-au supranumit Regele soldat sau cavaler. I-a succedat la tron unchiului, Leopold al II-lea, domnind peste cei cinci milioane de supuși, foarte convingși că neutralitatea țării lor este cea mai bună formulă. În 1914, când, printr-un ultimatum, Germania cere trecerea liberă a trupelor sale prin Belgia, pentru a ataca nordul Franței, suveranul cel calm, modest, aproape șters, se dovedește plin de energie. Refuză. Dar germanii violează tratatele internaționale, care garantau această neutralitate, și pătrund în Belgia, la 2 august 1914.

Se declară mobilizarea generală, armata este pusă la ordinele generalissimului Selliers de Moranville, deși, evident, nimeni nu speră să poată învinge puterea militară germană. În pofida câtorva succese izolate, Bruxellesul este ocupat de nemți. Regele își instalează cartierul general la Louvain și își îmbărbătează poporul să reziste. Nu părăsește niciodată teritoriul Belgiei și, la 13 octombrie 1914, declară ferm că acela care pronunță cuvântul „retragere” va fi considerat trădător de patrie.

Din octombrie 1914 până în octombrie 1918 Regele soldat rămâne la conducerea armatei, împărtășește zilnic soarta trupelor sale, în acest război de tranșee. Nu se izolează de ele la statul său major, departe de front, ci inspectează avanposturile, chiar cele mai expuse, cere informații detaliate privind intenția, armamentul, condițiile de viață, rămâne în contact permanent cu trupa, fără să renunțe nicio clipă la rolul său de comandant suprem, pe care i-l conferă Constituția țării.

După încheierea conflictului, poporul belgian nu va uita curajul și fidelitatea regelui

... și cu fiul

său și ale reginei Elisabeta, cu care Albert se căsătorise în 1900 și de la care avea trei copii. La întoarcerea în Bruxelles, în 22 noiembrie 1918, suveranul cu întreaga familie se bucură de o primire de neuit. Joacă apoi, după război, un rol foarte important în arbitrajul crizelor provocate de situația socială și economică a țării.

Sprijină legea care instituia sufragiul universal, votată în decembrie 1918, în plan extern domnia sa fiind legată de: semnarea tratatului de la Versailles, prin care se vor anexa Belgiei zonele Eupen și Malmédy, care au aparținut Prusiei (din 1815); de renunțarea la statutul de neutralitate, datând din 1831; de uniunea luxemburghezobelgiană din 1921 și de semnarea pactului de la Locarno, din 1925. La inițiativa personală a lui Albert I, în 1928, se va crea Fondul național al cercetării științifice. Pasionat de alpinism, va fi victima unei avalanșe, în 1934, în vreme ce escalada un vârf stâncos la Marches-les-Dames.

Fiul său, Leopold al III-lea, i-a urmat la tron, dar când, pentru a doua oară, germanii au invadat Belgia, în mai 1940, a capitulat cu întreaga armată, în vreme ce guvernul s-a repleat în Anglia. Colaborarea sa cu ocupantul, pasivitatea în fața invadatorului au contrastat puternic cu comportamentul tatălui. ■

Împreună cu soția...

i se cuvenea de pe proprietățile orășenești situate pe malul drept al râului, cât și din satul Velt.

Al doilea nume pomenit este cel al lui Martin Roth (care, conform matricolelor bisericești, s-a născut în Mediaș, în anul 1712, și a decedat în 1782), numit în inscripție „centvm patris“, probabil o formă prescurtată pentru „centvm[vis] patris“, ce s-ar traduce prin „prim centumvir“ (sau „părinte al centumvirilor“). Pe lângă magistrat și biserice, centumvirii („consiliul celor o sută“, în germană *Hundertmänner*) au fost una dintre cele trei instanțe administrative ale orașelor medievale locuite de sași, un fel de contrapunct „democratic“ al magistratului. Magistratul (ca instituție administrativă) era alcătuit din primar („consul“), jude regal (judele orășenesc), jude scaunal (judele celor „Două scaune“, Mediaș și Șeica), notarul și alți opt „senatori“. Aceștia de regulă se recrutau din rândurile unui grup mic de familii de patricieni și erau aleși în mod obișnuit anual sau la doi ani de către „centumviri“. În rândul lor se aflau cei mai respectați bărbați ai orașului, meseriași și comercianți, care reprezentau categoria de mijloc. Ei alegeau din rândul lor o persoană, care să le fie „primus inter pares“ și să-i reprezinte în aparițiile publice. În secolul al XIX-lea, acest „prim centumvir“ purta titlul de „orator“.

Dar oare cu ce ocazie să fi fost amplasată piatra? Și ce edificiu ridicat în 1779 este evocat de inscripție? Din fericire, Michael von Heydendorff a scris, cum am amintit, un jurnal, care a fost publicat integral încă la sfârșitul seco-

Michael Conrad von Heydendorff

lului al XIX-lea. Notele lui, așternute pe hârtie timp de șapte decenii (începând aproximativ din 1753 până în anul 1818), conțin o cronică vie a evenimentelor politice ale vremii, cât și detalii valoroase din istoria orașului Mediaș și din viața cotidiană a autorului și a persoanelor cu care a avut de a face. În anul 1779 găsim următorul pasaj: „Am mai avut și alte preocupări. S-a prăbușit o parte a zidurilor orașului în zona Alter Weiher, iar o parte din zidul castelului bisericesc, în spatele casei mele, între brutăria școlii și scară, era gata să cadă. În funcția mea de decimator, am lăsat în parte să se zidească din nou, respectiv să se repare [cele două construcții], precum se poate citi din inscripțiile ce se găsesc acolo.“

Iată deci descifrată taina „pietrei Heydendorff“. În 1779 Michael Conrad von Heydendorff, însărcinat cu întreținerea sistemului de fortificație al orașului, a dispus repararea a două porțiuni distruse din zidul cetății și amplasarea câte unei inscripții comemorative în ambele locuri. Refacerea zidurilor de

fortificație la sfârșitul secolului al XVIII-lea ni se pare un gest remarcabil. La aceea vreme, zidul cetății Mediaș nu mai era în stare să îndeplinească scopul lui inițial – protecția contra unui pericol militar din exterior, cum au fost otomanii timp de câteva veacuri – pentru că apăruseră arme noi, capabile să dărâme fortificația. Refacerea zidului trebuie să fi constituit deja un gest de respect față de vestigiile trecutului, probabil și o expresie a dorinței de a păstra ordinea tradițională.

În sfârșit, anul acesta, prin amabilitatea celor de la postul local Nova TV, am putut prezenta inscripția publicului, în cadrul unei emisiuni. Cu aceeași ocazie, am făcut și o incursiune de-a lungul zidului cetății, obținând și confirmarea textului inscripției. În apropierea locului unde aceasta a fost descoperită, este vizibilă refacerea zidului. La 1779 nu mai îndeplinea un rol de apărare, lucru dovedit de faptul că porțiunea refăcută este „subțiată“ față de grosimea inițială.

Respectul față de vestigiile trecutului, față de strădania și realizările înaintașilor ar trebui să ne caracterizeze și pe noi. Este important și necesar ca edilii orașului purtați de același respect să obțină fondurile necesare pentru un proiect amplu destinat refacerii, întreținerii și valorificării zestrei bogate a cetății medievale a Mediașului, cu atât mai mult cu cât *similis similitudinis* în prezent zidul cetății este căzut, din nou, în aceeași zonă Alter Weiher (în spatele actualei cazărni a pompierilor). ■

Cine ar putea traduce un text scris în latina anului 1779? Am ajuns la Muzeul de Istorie din Sibiu și, prin amabilitatea uneia dintre angajate, am fost îndrumat spre Muzeul de Istorie Medievală din Brașov. Binevoitoare, doamna profesor Maria Negulic a făcut traducerea textului, fără să cunoască contextul în care a fost scris.

Am căutat un piedestal demn de dimensiunile dalei (78x80 cm și 18 cm grosime, cu o greutate de peste 300 kg), am confecționat suportul înclinat și am așezat-o „de veghe” în curtea casei, lângă zidul cetății medievale, învecinat cu proprietatea. Pe plăcuța de alamă așezată deasupra pietrei am transcris textul în latină și acea primă traducere, cât și traducerea în germană și engleză, pentru a putea fi mai ușor accesibilă celor interesați. Am devenit „bogat” și mândru de fiecare dată când cineva se arăta interesat și lăuda ambianta în care am așezat-o.

După câțiva ani și o primă tentativă de prezentare unui public mai larg, eșuată din motive pe care nu o să le comentez, un amic stabilit în Germania (Martin Hedrich), văzând-o și neavând încredere că traducerea textului este corectă, mi-a cerut permisiunea să o pozeze și să o posteze pe forumul www.siebenbürger.de cu întrebarea: Wer entziffert diesen Text? Cine descifrează acest text? S-a declanșat o nouă „poveste” a pietrei. Așa am avut fericita ocazie să ne cunoaștem cei doi autori ai textului de față.

Prin amabilitatea dr. Ioan Marian Țiplic, am ajuns la conf. univ. dr. Ioan Albu,

de la Catedra de istorie a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Domnia sa a realizat o nouă traducere a inscripției, acceptată ca fiind cea mai reușită. De menționat că, în paralel, domnul Gernot Nussbächer, din Brașov, a furnizat o traducere echivalentă. Iată textul în limba latină și versiunea în limba română.

„E X S T R V C T U M / EXPENSIS. CIVITATIS/ DECIMALIBVS. CVRA/ MICHAELIS CONRAD DE/ HEYDENDORFF AEDITVI ET/ MARTINI ROTH CENTVM/ PATRIS. MDCCLXXIX.” „CONSTRUIT(Ă)/ PE CHELTUALA DECIMALĂ A ORAȘULUI/ PRIN GRIJA LUI/ MICHAEL CONRAD DE/ HEYDENDORFF, CURATOR, ȘI/ A LUI MARTIN ROTH, CENTUMVIR (PARINTE AL CENTUMVIRILOR). 1779

Aflată în stare excelentă, inscripția este ușor lizibilă, păstrând în mare parte și culoarea maronie cu care s-a accentuat atât conturul, cât și literele textului. Oricum, chiar și după traducere, textul rămâne criptic și doar investigând istoria comunității săsești, care a ridicat și întreținut fortificațiile Mediașului medieval, putem descifra taina.

Personajul principal din inscripție, Michael Conrad von Heydendorff, descindea dintr-o veche stirpe de patri-cieni sași, care, alături de un mănunchi de alte familii înstărite, a condus soarta orașului timp de peste 200 ani. El s-a ocupat în 1770, printre altele, cu refacerea acoperișului bisericii luterane. Tâmplarii l-au onorat scriindu-i numele pe una dintre grinzile de lemn ale acoperișului, inscripție regăsită cu ocazia renovării bisericii în anii 1927-1930.

Potrivit precizărilor oferite de inscripția din 1779, cât și însemnărilor din „diariu” – jurnalul lui personal –, în acel an Michael Conrad von Heydendorff era administrator al „Fondului decimal” (*Decimaturfonds*). Veniturile din acest fond erau destinate întreținerii sistemului de fortificație al orașului. „Decima” reprezenta „zeciuala”, impozitul de a zecea parte din venituri, ce trebuia plătit clerului bisericesc sau principelui. Cuvântul „aeditvus”, ce se găsește asociat de numele lui în inscripție, desemnează o altă funcție în mod evident deținută de Heydendorff în acel an: cea de epitrop (sau curator); deci era membru în consiliul local de conducere a

comunității evanghelice. În această funcție, desigur, administra fondul decimal donat Mediașului în 1576 de voievodul Ștefan Báthory, când se afla în orașul de pe Târnava Mare, unde se ținea dieta. Aici a primit vestea alegerii lui ca rege al Poloniei. Cum locuitorii l-au sărbătorit cu mult fast, noul rege le-a dăruit trei sferturi din impozitul ce

Zidul cetății așteaptă un nou Heydendorff

Telex Telex Telex Telex Telex

ULTIMA ZI DIN VIAȚĂ

La 14 mai 1610, Henric al IV-lea avea 56 de ani. Își schimbase de mai multe ori religia, devenise regele Franței, primul din dinastia de Bourbon, încoronat în 1594, după ce mai abjurase o dată calvinismul, promulgase Edictul de la Nantes, care acorda libertate de cult protestanților, în 1598, avea o droaie de copii, șase legitimi, zece bastarzi, de la mame diferite, scăpase nevătămat din 12 atentate, dar se deplasa în caleașcă fără gardă. Îi stătea alături proaspăta soție, Maria de Medici. Era un rege sincer, un catolic, care în timpul slujbei se gândea la amantă, un tată iubitor, un șef de stat gata să se încaiere din nou cu Spania catolică, cea care îi amenința regatul, în vreme ce tensiunile cu Habsburgii afectau grav pacea Europei. Ultima lui zi din viață a fost 14 mai. Un gigant roșcovan, care strânge în mână un cuțit furat dintr-un han, merge în întâmpinarea lui. Crede că Henric se pregătește de un război cu Papa și vrea să-l oprească. Se numește François Ravaillac.

În această zi totul s-a schimbat este titlul unui serial de la televiziunea franceză, care în episoade de 25 de minute fiecare reconstituie o zi fatidică din istoria Franței, legată de o anumită personalitate. De fapt, explică realizatorii, ei s-au oprit la trei perioade vizual diferite: Evul Mediu din preajma lui Carol cel Mare, regalitatea din epoca lui Henric al IV-lea și momentul crucial al Revoluției din 1789, avându-l în centru pe Ludovic al XVI-lea. Întoarceri în trecut și voci din *off* prezintă parcursul și personalitatea suveranilor. Și chiar dacă niciun istoric nu depune mărturie pe ecran, specialiști în mai multe epoci au fost consultanți științifici. Asasinarea unui monarh multă vreme hulit îi va conduce pe francezi, grație acestui serial, la una și aceeași concluzie: că acest Barbă Albastră a fost, de fapt, „regele cel bun“.

LOCOMOTIVA CEHĂ

În urmă cu zece ani, la 22 noiembrie 2000, deceda din cauza unei pneumonii un sportiv de legendă al Cehoslovaciei, Emil Zatopek, socotit unul dintre cei mai mari atleți ai veacului al XX-lea. Era fiul unui dulgher din Koprivnice. Născut la 19 septembrie 1922, părăsise școala la 16 ani, pentru a lucra la o fabrică de pantofi Bata, firmă fondată în 1894 la Zlin. Se remarcase la un cros organizat de uzină, în 1940, unde terminase al doilea, iar antrenorul de la clubul local îl abordase la sfârșit, adulmecând în el un talent înăscut. În 1945 Emil a intrat în armată, pentru a profita de condițiile de antrenament oferite acolo.

Marele public îl va descoperi la Jocurile Olimpice de la Londra, din 1948, unde a câștigat medalia de aur la 10.000 de metri și a terminat al doilea la 5.000. În același an se căsătorește cu Dana Ingrova, fiica unui colonel, chiar superiorul lui. Apogeul carierei sportive l-a atins în 1952, la Jocurile Olimpice de la Helsinki, unde „locomotiva cehă“ a reușit imposibilul: primul la 5.000 de metri, primul la 10.000 de metri și câștigător al maratonului. Emil Zatopek deține, de altfel, mai multe recorduri: 38 de victorii între 1948 și 1954 și este primul sportiv care a parcurs 20 km într-o oră. În 1956, la 34 de ani și la șase săptămâni după o operație de hernie, el se prezintă la Jocurile Olimpice de la Melbourne și iese al șaselea la maraton. În anul următor, 1957, deținător a patru medalii olimpice, se retrage din activitatea sportivă. Este avansat colonel și va lucra la Ministerul Apărării, până la Primăvara de la Praga, din 1968. Se opune atunci invaziei sovietice din Cehoslovacia, este înlăturat din armată, exclus din partid și trimis să lucreze în minele de uraniu de la Jachymov. Reabilitat în 1975, și-a încheiat cariera la centrul de informații sportive din Praga.

MEMORIA NUMĂRUL 70

Clio anunță

„Vreți să înțelegeți România de azi? Citiți revista Memoria!” Cu acest îndemn și-a încheiat discursul doamna Ana Blandiana, vineri, 18 iunie 2010, la reuniunea prilejuită de lansarea celui de al 70-lea număr al publicației, aflată la vârsta de 20 de ani. Editată de Fundația Culturală omonimă, sub egida Uniunii Scriitorilor din România, și avându-l ca fondator pe Banu Rădulescu, revista gândirii arestate, cum se autointitulează, și-a invitat la „Zidul

amintirii” colaboratorii și creatorii, pentru a evoca scene din parcursul dificil al celor două decenii. Au răspuns, de la masa amfitrionilor, Micaela Ghițescu, Gheorghe Derevenco, Mircea Carp, Nicolae Constantinescu, Ana Blandiana, iar din sală mulți cititori fideli.

Momentul ar putea fi considerat, de fapt, o revenire, un fel de reverență, adresată aniversării acestei publicații, pentru că – așa cum preciza doamna Ghițescu, la festivitatea de la Muzeul Literaturii – la 28 mai, la Versailles, s-au sărbătorit 20 de ani de la înființarea Asociației Europa Creștină și a publicației *Memoria – revista gândirii arestate*. S-a lansat acolo, în Franța, în prezența unor redactori ai ei, și un număr special al revistei, în limba franceză. Un alt motiv suplimentar de mândrie pentru redactorii și colaboratorii *Memoriei*, de asemenea evocat, a fost acela că, în ianuarie 2010, Asociația Revistelor, Imprimeriilor și Editorilor Literare a acordat publicației Premiul „Revista Anului 2009”.

Or, aflăm din editorialul numărului 70, că anul 2009 a fost cel mai greu din istoria revistei, „anul când ni s-a aplicat, pe neașteptate, lovi-

tura de grație”. Este vorba despre lipsa fondurilor necesare apariției. „Dar a fost și anul când am simțit din plin căldura solidarității care ne-a ajutat să ieșim la liman”. „Născută în hărmălaia mediatică din 1990”, *Memoria* a dezvoltat, număr de număr, prin străduința colaboratorilor ei și pe bază de documente și mărturii, fărădelegile unui regim care a dispărut acum mai bine de două decenii. În sumarele sale dense, publicația a făcut, prin depozițiile unor oameni care au suferit direct sau au fost numai martori, o suită de rechizitorii la rece comunismului.

Mulți se pot întreba de ce avem nevoie de revista *Memoria*, acum, după 20 de ani. Pentru că ea doar atrage atenția, fără a condamna sau înfiera, asupra unor momente din patrimoniul nostru de experiență națională, pe care copiii, tinerii trebuie să le cunoască. ■

Florentina DOLGHIN

ISPITA ACADEMISMULUI

(Urmare din p. 75)

Astfel, cel mai probabil fără intenție explicită, „dipticul” celor mai reușite lucrări lăsate de Mirea pune, latent, problema binomului „apolonic-dionisiac”, dând socoteală, în același timp, de schimbarea manierei și de contestarea unei forme de academism prin alta. Ulterior, s-a vorbit despre stângăcia compoziției și despre nefastele largi suprafețe abandonate într-o ceață trandafirică. S-a afirmat, de

asemenea, că tocmai această bizară solitudine ar fi fost miza artistului.

Totuși, nu atât rezolvarea formală a temei este relevantă, ci *faptul în sine* că a ales să creeze un punct de reper (prin clasicizarea unei legende valahe), precum și rolul, asumat până la capăt, de a nu înțelege sensul inovațiilor în artă. Târziu, în al treilea deceniu al secolului trecut, încă era convins că „nebuniile și prostiile unora de astăzi nu-s pictură, nici modernă, nici ne-modernă, ci numai niște pretenții absurde cu care se înșală ei singuri”. ■

TAKE IONESCU, POLITICIAN ȘI MEDIATOR INTERNAȚIONAL

COMUNICATIV, PRIETENOS	↓	ASEMĂNĂTOR (POP)	↓	TRESE MILITARE	↓	ASEZATE PE VASE	↓	DIPLOMAT, BUN PRIETEN CU TAKE IONESCU (NICOLAE)	↓	LOTERIE
LIDER AL PARTIDULUI „DEMOCRAT”	↓	PERENI	↓	CU MARI MERITE	↓				↓	PERSONĂ DISTINSA ALEASĂ
„ELITĂ” SOCIETĂȚII	→					PÂINE (POP)	→			
TAKE IONESCU						A SE NAȘTE O DISCUȚIE	↓			
		A MEDIAT ÎNTELEGEREA ÎNȚRE GRECIA ȘI TURCIA ÎN 1913	→							
GUVERNUL ÎN CARE A FOST MIN. DE EXTERNE	→								EXTRASE DIN CĂRȚI	
ÎN ROBĂ										
		NICOLAE IORGA	→		ĂLA	→			↓	A FOST, LA ÎNSTRUCȚIE ȘI CULTE ȘI LA FINANȚE
		FORTE RIDICAT (VAR)			ERA CONDUS DE ȘAH	↓				↓
A FACE ÎNCEPUTUL	→						FERME ÎN FOND	→		
CAMPIONI							ODOBESCU ALEXANDRU			
ACELA										
			IOAN ROSETTI	→		ARMATE (POP)	→			
			AJUNGE SUFICIENT			NESUPUS				
	CALDI	→		SUSȚINĂTOR	→				LIVADĂ DE NUCI	
	ÎNSEMÎNAT			A AVEA SUCCES					↓	
							A SE ALIA (LEGA)	→		
MINISTRU DE...		INTRARE ÎN SENAT	→		BARBU ȘTIRBEI	→		S-A ÎMPUS ÎN FINAL	→	
RIDICATĂ LA PLOIEȘTI UNDE S-A NĂSCUT		LICHID VITAL	↓					ADRIAN AMICAL		
							DOCUMENT	→		
							DIN SITAI	↓		
VEST	→				CONDUCĂTOR DE PARTID	→				
ȚARA ÎN CARE A MURIT ÎN 1922										
						MINISTRU ÎN GUVERNUL MAJORESCU, ÎN 1913	→			

DIHONIE ÎN TRE EXILATII EUROPEI

În Fondul Brutus Coste, aflat la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, se află multe alte documente care vorbesc despre agitația provocată de schimbarea lui Brutus Coste din funcția de secretar general al Adunării Națiunilor Europene Captive (ACEN). Între ele, și o Notă despre relațiile dintre FEC [Free Europe Committee, Comitetul Europa Liberă] și ACEN.

Asemenea tuturor documentelor publicate până acum la această rubrică, și pe acesta l-am primit grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Martie-aprilie 1963

Secretarului general, B[rutus] Coste, i s-a cerut să coopereze cu FEC la executarea unui plan de reorganizare. Potrivit acestui plan, membrii constituenți ai ACEN, Comitetele și Consiliile Naționale, urma să fie reduși la o existență nominală (unul sau doi membri), iar personalul să fie transferat la ACEN și plasat sub autoritatea secretarului general.

Acest plan slăbea organizația, suprimând autonomia componentelor sale de bază. El trebuia să fie îndeplinit prin cooperarea lui Brutus Coste care în acel moment era salutat drept singurul om capabil să dea viață nouă mișcării exilului politic. Dar acesta a refuzat, în mod ritos, să „coopereze“.

Iunie 1964

Plata pentru acest refuz a venit un an mai târziu, la 2 iunie 1964, într-o scrisoare de la Albert K. Kappel către președintele ACEN, Aleksander Kutt. Se cerea o „reevaluare a activităților și a eficienței secretariatului și a stafului său“ și se recomanda ca, „până când putem vedea mai limpede în ce constau proiectele, activitățile și publicațiile, sprijinul nostru financiar să fie examinat pentru fiecare caz individual și supus aprobării noastre exprese“.

A fost lovitura de deschidere a unei politici de hărțuire fără răgaz, pe care domnul Kappel a condus-o contra ACEN și a secretarului său general în ultimul an. În vreme ce declara că FEC era preocupat să ajute ACEN să desfășoare o activitate mai performantă, toate eforturile domnului Kappel erau concentrate pe intimidarea președintelui și pe împiedicarea ACEN să își exprime în mod sincer și deschis propriile opinii despre evenimentele din Europa de Est

și despre politica Occidentului față de această zonă. Toate publicațiile, inclusiv lunarul *ACEN News*, urma să continue pe baza unor proiecte. Toate materialele pentru publicare trebuia supuse spre aprobare FEC, iar fondurile pentru tipărire deveneau disponibile abia după aprobarea textelor. Un exemplu tipic pentru maniera strictă în care dependența financiară era folosită pentru a controla linia politică a ACEN îl constituie decizia oficiului domnului Kappel de a elimina din numărul pe luna ianuarie 1965 a *ACEN News* articolul senatorului Thomas J. Dodd, care era deja cules. [Urmează o frază tăiată cu pixul: „Șpalturile articolului bazat pe raportul senatorului despre schimburile comerciale Est-Vest sunt incluse aici].

Altă dovadă documentară a acestei interferențe a fost scrisoarea domnului Kappel din 9 iunie, în care grantul solicitat pentru acoperirea cheltuielilor legate de activitățile Săptămânii Națiunilor Captive a fost refuzat pe temeiul că „analiza politică pe care această temă [tema prezentată în programul ACEN *nota autorului raportului*] se bazează *intră în conflict din multe puncte de vedere cu cea pe care se bazează apelul Free Europe Committee* [subliniat în original] către public pentru fonduri ca să sprijine eforturile noastre“. „Sunt sigur scria domnul Kappel că veți înțelege că nu putem pune la dispoziție fonduri pentru un proiect care ar putea astfel contracara propriile noastre eforturi.“ Aflată în plină campanie de pregătire a Săptămânii Națiunilor Captive, ACEN nu a avut altă cale decât să se supună acestei injoncțiuni. ■

(Va urma)

Contents (Romanian History) N. Iorga The difference between the country shown in newspapers and the real one ● I. Bulei N. Iorga, the historian murdered 70 years ago, as seen by his contemporary ● R. Petrescu The priest Gheorghe Cotenescu was one of the lecturers invited at the Summer University, at Valenii de Munte ● I.-A. Pop Romanian historians at the 21st International Congress of Historical Sciences, Amsterdam ● L. Zamani Autumn in former days Bucharest ● D. Preda 50 years ago, restarting the diplomatic relations between Romania and Cuba, which were cut at the beginning of WWII ● I. Feodorov Volume I of the new series *Romanian testimonies abroad*, a project started by Virgil Candea ● C. Scăiceanu The Romanian Postal Service implicated in the electoral campaign of 1946 ● A. Dementhon The first principal of the French High School from Bucharest, banned by the communist regime ● R. Stancu „The Yielding of Bessarabia, Northern Bukovine and Herta county (June 1940) – between helplessness and irresponsibility. A Romanian point of view”, an exhibition organized by the Romanian National Archives, with Diplomatic Archives of the Romanian Foreign Office, The Institute for the investigation of the communist crimes and the memory of the exile, The Historical Service of the Army and The National Movie Archive ● M. Conțu Vlad The Impaler, the hospodar against the vampire created by Bram Stoker, at the National Art Museum ● M. Moșneagu Auxiliary cruiser „King Carol Ist” odyssey during WWI ● A. Marinescu The story of the relations with the International Monetary Fund, by an eyewitness (IV) ● D. Matei The history of the last 20 years, as seen from the National Bank of Romania and written by the Governor Mugur Isărescu ● K. Sato The different position adopted by the Baltic delegates and the delegates from Moldova during the works of the committee that presented the report upon which was based the decision of the second Congress of the USSR People's Deputies to declare the secret protocol of the Ribbentrop-Molotov Pact null and void at the moment of its signing (II) ● C. Bureca From former Parliament's days. The retired's problems ● G. Filitti Romania 100 years ago. Doing business with the state, the first traffic accidents ● M. Sala Chronicle of words designating units of length ● N. Duma The physician Duma in correspondence with Ion I.C. Brătianu ● V. Pușcă, H. Drotloff The story of a stone inscription saved from destruction ● F. Dolghin „The Memory”, a review that reached 70 issues ● Romanian Documents at Hoover Institution (CVIII). Brutus Coste is removed as secretary general of the Assembly of Captive European Nations

Содержание (Румынская история) Н. Йорга Страна изображена в газетах и реальная страна не одинаковы ● И. Булей Современники о Николае Йорге – историке убитом 70 лет тому назад ● Р. Петреску Священник Георг Котенеску, лектор, приглашённый летним университетом в Валени де Мунте ● И.-А. Поп Румынские историки, участники в XXI-ом Международном Съезде исторических наук в Амстердаме ● Л. Замани Осенние праздники в Бухаресте былых времён ● Д. Преда 50 лет тому назад восстановлены дипотношения с Кубой, прерванные когда Румыния вошла во Вторую Мировую Войну ● И. Фёдоров Первый том новой серии *Румынские свидетельства за рубежом*, прозект, предложенный академиком В. Кындя ● К. Скэйчану Выборная кампания 1946 г. Внешательство румынской почты ● А. Демантон История первого директора бухарестского Французского Лицея, упразднённого после учреждения коммунистического режима ● Р. Станку Выставка *Передача Бессарабии, северной Буковины и края Херцы (июнь 1940 г.)*. Между бессилием и безответственностью. Румынская точка зрения, организованная Национальными Архивами, Дипархивами МИДа, Институтом исследования преступлений коммунизма и памяти румынского изгнания, Исторической Службой Армии и Национальными Архивами Фильмов ● М. Концу Выставка в Национальном Музее Искусств, посвящённая Владу Цепешу, валахскому господарю или вампиру ● М. Мошнягу Одиссея крейсера „Кароль Карол I^й” во время Первой Мировой Войны ● А. Маринеску История отношений Румынии с МВФ, написанная очевидцем (IV) ● Д. Матеи Губернатор Мугур Исэреску об истории Румынии последних двух десятилетий с точки зрения Национального Банка ● К. К. Сато Разные позиции прибалтийских и молдавских делегатов в комиссии, подготовившей доклад, на основе которого в декабре 1989 г. Второй Съезд Народных Депутатов СССР объявил недействующим секретный протокол Пакта Риббентропа-Молотова (II) ● К. Бурча В Парламенте межвоенной Румынии. К.К. Джуреску о пенсионерах ● Дж.Филитти Румыния 100 лет тому назад ● М. Сала Хроника слов, обозначающих единицы мер длины ● Н. Дума Переписка д-р Дума – И.И.К. Брэттиану ● В. Пушк, Х. Дротлофф Спасённая надпись ● Ф. Долгин У журнала „Мемория” – 70 номеров ● Румынские документы в Институте Гувера (CVIII). Отзвуки увольнения с должности Брутуса Косте, генерального секретаря Ассамблеи европейских пленённых наций

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Corești” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 4,00

DIALOG CU CITITORII

AMINTIRI DIN TIMPUL RĂZBOIULUI

Sunt născut la Cernăuți, în România Mare, la 2 octombrie 1930 – **ne scrie domnul CORNELIU MANOLIU, din Ploiești.** În nefastul an 1940 am fost refugiat la Piatra Neamț, unde am terminat clasa a IV-a primară, am prins începutul războiului și am dat admiterea la Liceul „Petru Rareș”.

În decembrie 1941 tatăl meu a revenit de pe front și a fost necesar să ne întoarcem la Cernăuți, tata fiind ofițer activ (din arma genului) la Regimentul 4 Pionieri din garnizoana Cernăuți.

O parte a regimentului trebuia să meargă la Piatra Olt, așa că tata a închiriat pentru orice eventualitate o locuință la Râmnicu-Vâlcea, pe strada Regele Ferdinand nr. 5, la familia Gătejescu, pensionar C.F.R., unde a dus și o parte dintre lucrurile noastre. O altă parte, inclusiv jucăriile mele, a fost dusă la Suceava, unde aveam o casuță cu grădină. Apoi tata a plecat cu unitatea la Huși, unde efectua lucrări genistice de apărare.

Eu cu mama am rămas la Cernăuți, deoarece cursurile continuau. Am ajuns astfel în luna martie 1944. Tata a venit cam pe la 20 martie și am plecat val-vârtej toți trei la Huși. Pe 28 martie în Cernăuți au intrat trupele sovietice.

După câteva zile eu cu mama a trebuit să plecăm, deoarece tata mergea cu unitatea

la Iași, unde a rămas până la 22 august 1944.

Noi am plecat spre Râmnicu-Vâlcea. Am ajuns cred că pe 1 aprilie la București, am tras la matusa mare (sora bunicii mele din partea tatii), care avea o casă pe strada Dr. Severeanu nr. 13. De aici am tot încercat să plecăm mai departe, dar din Gara de Nord a fost imposibil. Abia la 3 aprilie mama a beneficiat de concursul unui colonel de jandarmi, care, aflând că tata e pe front, ne-a ajutat să urcăm în tren la Chitila pe la prânz. Trenul a plecat apoi în Gara de Nord și pe seară spre Râmnic.

Am ajuns la Râmnicu-Vâlcea a doua zi dimineață pe 4 aprilie. Atunci nu știam ce noroc am avut. În gară am rămas uimiți privind escadrile întregi ce zburau deasupra noastră. Nu a sunat nicio alarmă! Am aflat apoi ce a fost în Gara de Nord.

Din acea zi am devenit obișnuiți cu alarmele și prealarmele.

Cum locuiam aproape de gară și de podul peste Olt, mama a cumpărat un scaun mic pliant cu o pătură și, când suna alarma, încărcăți cu brânză de burduf, roșii și pâine, treceam podul peste Olt, urcam un deal spre o pădure și stăteam acolo până suna încetarea alarmei. Așa de fiecare dată, până în ziua de 6 iunie 1944, când prealarmă nu a sunat și deodată a sunat alarma. Nu mai era timp să trecem Oltul, așa că ne-am adăpostit pe mal.

Cu un zgomot asurzitor, au apărut din direcția de răsărit circa 40 de bombardiere, zburând foarte jos. Nici nu am apucat să număr avioanele că au început să șuier bombe. Știam deja că atunci când șuieră deasupra ta, poți să stai liniștit, doar aveam 13 ani în pliniți, eram instruit.

Din cauza zgomotului făcut de motoare, exploziile bombelor la circa 100-200 de metri de locul nostru le auzeam ca împușcături de pistol. Solul unde au căzut era nisipos și s-a ridicat un nor de nisip că nu se mai vedea nimic. Credeam că totul e distrus, casa unde locuiam și totul în jur.

După ce s-a liniștit, am rămas uimiți. Casele întregi, podul, gara, benzinăria OSIM, unitatea militară, depoul de locomotive, calea ferată, nimic nu a fost atins de bombe, era ca în filme. Am alergat repede la poștă să trimit o carte poștală tatei că suntem bine. Seara, la Radio București s-a anunțat că aviația anglo-americană a bombardat în mod barbar orașul Râmnicu-Vâlcea... Toate bombele au căzut pe un maidan, unde erau câteva cârduri de găște care au căzut la „datorie”. Doar peste ani am realizat că am scăpat de două ori de aviația americană.

Regimentul 4 Pionieri, înființat la 14 ianuarie 1922, la Cernăuți, a rămas definitiv la Piatra Olt, în anul 1945 a fost transformat în regiment de căi ferate, iar la 1 septembrie 1949 a fost desființat.

Revista Magazin istoric figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

